

**TURUN
YLIOPISTO**

Nainen huomion kohteena

Alice Mabel Bacon ja Mary Crawford Fraser luomassa uudenlaista kuvaa japanilaisista naisista 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa

Ella Holma

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, yleinen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Elokuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, yleinen historia

Ella Holma

Nainen huomion kohteena. Alice Mabel Bacon ja Mary Crawford Fraser luomassa uudenlaisia kuvia japanilaisista naisista 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa

Sivumäärä: 75 s.

Tässä tutkielmassa olen tutkinut yhdysvaltalaisen opettajan Alice Mabel Baconin teoksen *Japanese Girls and Women* ja brittiläisen diplomaatin vaimon Mary Crawford Fraserin teoksen *Diplomatist's Wife in Japan* avulla, minkälaisista kuvaa Japanista ja japanilaisista naisista välitettiin länsimaihin 1800–1900-lukujen taitteessa. Jotta kuvan muodostaminen ei jäisi liian suppeaksi, olen verrannut kyseisten naisten näkemyksiä myös muihin aikalaisnäkemyksiin. Jotta tutkielmaa olisi helppo seurata, olen jakanut käsiteltävät aiheet temaattisesti. Ensimmäisessä käsittelyluvussa olen käsitellyt ensin suhtautumista japanilaisiin naimattomiin nuoriin naisiin ja tyttöihin, ja sen jälkeen olen käsitellyt naimisissa olevia naisia. Toisessa käsittelyluvussa puolestaan on käsitelty japanilaisten tyttöjen kouluttamista ja japanilaisten naisten työmahdollisuuksia Meiji-kauden (1868–1912) Japanissa.

Bacon ja Fraser olivat molemmat hyvän koulutuksen saaneita keskiluokkaan kuuluvia naisia, jotka olivat tottuneita kirjoittajia. Molemmat naiset myös viettivät Japanissa monta vuotta, minkä vuoksi he pystyivät tutustumaan Japaniin paremmin kuin useat länsimaalaiset matkailijat. Heillä oli myös japanilaisia naisia ystäväpiireissään, mikä vaikutti siihen, että japanilaista kulttuuria ei haluttu kritisoida ilman järkevää syytä. Japanilaisten ystävättäriensä avulla he myös tutustuivat japanilaisen kulttuurin syövereihin. Näitä oppeja Bacon ja Fraser halusivat puolestaan jakaa länsimaalaiselle yleisölle. Vaikka he suhtautuivat hyvin relativistisesti japanilaiseen tapakulttuuriin, silti he eivät antaneet arvoa Japanin kulttuuriin suuresti vaikuttaneille uskonnoille, shintolaisuudelle, kungfutseisuudelle ja buddhalaisuudelle. Tähän vaikutti se, että relatiivisuudesta huolimatta, he tulksivat japanilaista kulttuuria omasta tutustu länsimaisesta kulttuurista käsin.

Vaikka Baconin ja Fraserin taustoissa ja ajatusmaailmoissa oli yhtymäkohtia toisiinsa, silti he jakoivat keskenään myös erilaisia ajatuksia. Esimerkiksi Bacon oli Japanin Meiji-kaudella tyttöjen koulutuksen uranuurtaja, minkä vuoksi hän suhtautui koulutuksen uudistamiseen intohimoisesti ja luottavaisesti. Päinvastoin Fraser oli diplomaatin vaimona enemmän kiinnostunut Japanin poliittisesta kehityksestä kuin japanilaisten naisten aseman parantamisesta japanilaisessa yhteiskunnassa. Hän oli erityisen ihastunut hyväkäytöksiin ja velvollisuudentuntoisiin japanilaisneitoihin, joiden ihanteellisia piirteitä ei saanut pilata länsimaisella koulutuksella. Vaikka Bacon korosti japanilaisten tyttöjen parempaa kouluttamista ja sen avulla saavutettavia parempia työmahdollisuuksia, silti hän korosti naisen tärkeimmän tehtävän olevan aviomiehestä ja lapsista huolehtiminen. Molemmat naiset korostivatkin japanilaisen avioliiton ja lasten kasvatuksen hyviä puolia.

Asiasanat: Alice Mabel Bacon, Mary Crawford Fraser, 1800-luku, 1900-luku, viktoriaaninen aika, Meiji-kausi, Japani, japanilainen nainen, matkakirjallisuus, länsimaat, imagologia, stereotypia, japanilainen kulttuuri, länsimainen yleisö, naiskuvaus, yleinen historia

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Alice Mabel Bacon ja Mary Crawford Fraser: naiset ulkomailla	2
1.2. Tutkimustraditio	7
1.3. Tutkimuskysymykset ja alkuperäislähteiden esittely	11
1.4. Tutkimusmenetelmät	14
2. Japanilaisista naisista luotuja kuvia	18
2.1. Japanilainen nuori nainen: seksuaalisesti vapaa ja tottelevainen	18
2.2. Japanilainen aviovaimo: uhrautuvainen ja velvollisuudentuntoinen	30
3. Naisen asema japanilaisessa yhteiskunnassa	40
3.1. Japanilaiset tytöt ja länsimaalainen koulutus	40
3.2. Maatilat, tehtaat, koulut, bordellit: japanilaisten naisten työpaikkoja	51
4. Loppuluku	66
5. Lähdeluettelo	71

1. Johdanto

While Japan as a whole has been closely studied, [--] one half of the population has been left entirely unnoticed, passed over with brief mention, or altogether misunderstood.¹

Katkelma on amerikkalaisen opettajan ja kirjailijan Alice Mabel Baconin (1858–1918) *Japanese Girls and Women*-teoksen (1902) esipuheesta. Tällä väärinymmärretyllä puoliskolla Bacon viittasi japanilaisiin naisiin, joiden kuvaus länsimaissa oli hyvin rajoittunutta vielä 1800-luvun lopulla. Yleensä Japanin-matkaajien oleskelu Japanissa oli lyhyt, mikä vaikutti siihen, että matkailijoiden oli mahdollista tutustua vain pieneen osaan japanilaisista. Matkakertomuksissa kuvattiin tällöin erityisesti teehuoneiden tarjoilijattaria, usein stereotyyppiseen sävyyn. Tähän rajoittuneisuuteen vaikutti esimerkiksi se, että Japani-kirjailijat olivat suuremmaksi osaksi miehiä.² He myös usein korostivat eurooppalaisen sivilisaation merkitystä ja parhaimmuutta. Tällöin muut kulttuurit olivat alkeellisempia ja alisteisia Euroopan mahtavuuden edessä. Myös japanilaisiin naisiin suhtauduttiin alistavasti; he olivat tottelevaisia olentoja, jotka täyttivät vikisemättä kaikki länsimaisten toiveet.³

Kuitenkaan kaikki länsimaalaiset eivät pitäneet itseään japanilaisia parempina, vaan halusivat ymmärtää japanilaista kulttuuria sellaisena kuin se oli. Erityisesti pitkään Japanissa asuneet länsimaalaiset naiset yrittivät muokata käsitystä japanilaisista naisista totuudenmukaisemmaksi. Tässä tutkimuksessa keskitytään Alice Mabel Baconin ja brittiläisen diplomaatin vaimon Mary Crawford Fraserin (1851–1922) kuvauksiin japanilaisista naisista 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Bacon ja Fraser yrittivät teoksissaan korostaa japanilaisten ja länsimaisten naisten samankaltaisuuksia; molempien kulttuurien naisten tehtävänä oli olla hyviä vaimoja ja rakastavia äitejä. Kuitenkin pitkään kehittyneitä stereotyyppisiä on vaikea kitkeä pois juuria myöten. Vielä nykyäänkin monille tulee Japanista mieleen kaunis ja sensuelli geisha, jota esimerkiksi populaarikulttuuri korostaa.⁴

¹ Bacon 1902, vii.

² Ensimmäiset länsimaalaiset saapuivat Japaniin 1500-luvulla, ja matkaajista suurin osa oli miehiä. Vaikka Japanissa oleili myös länsimaalaisia naisia ennen Japanin sulkeutumista vuonna 1639 ja Japanin uudelleen avautumisen jälkeen vuodesta 1854 alkaen, heidän ajatuksensa ja kokemuksensa eivät olleet saatavilla kirjallisessa muodossa tai niitä ei ainakaan julkaistu. Vasta 1870-luvulla naiskirjailijoita alkoi ilmestyä Japanista kirjoittamisen kentälle laajentuneen maailman matkailun myötä. Jalagin 1998, 87–88.

³ Littlewood 1996, 112; Kaartinen 2002, 293.

⁴ Esimerkiksi Arthur Goldenin romaani *The Memoirs of a Geisha* (1997) on hyvä esimerkki siitä, ettei vuosisatojen kuluessa muodostuneet ennako-odotukset ole vielä pitkään aikaan häviämässä.

1.1. Alice Mabel Bacon ja Mary Crawford Fraser: naiset ulkomailla

Vaikka Mary Crawford Fraser ja Alice Mabel Bacon ovat tulleet tunnetuiksi heidän aidon tuntuista kuvauksistaan Japanista, silti heitä ei ole henkilöinä kovinkaan paljon tutkittu. Heidän elämäntarinansa pystyvät kuitenkin selventämään heidän tulevia toimiaan. Mary Crawford Fraseria ja Alice Mabel Baconia yhdisti se, että heistä molemmat oleskelivat Japanissa Meiji-kaudella (1868–1912). Koska Baconin ja Fraserin työmatkat Japaniin sijoittuivat Meiji-kaudelle, tämän vuoksi on hyvä tutustua Meiji-kauden poliittisiin muutoksiin, joista myös Bacon ja Fraser olivat kiinnostuneita. Historioitsijoiden Seija Jalagin ja Annamari Konttisen mukaan Meiji-kauden välittömänä tavoitteena oli vahvistaa valtakuntaa, jotta se pystyisi vastustamaan länsimaiden imperialistista ekspansiota. Vastustajasta oli opittavaa, eli Japanin oli tultava yhtä vahvaksi kuin läntiset suurvallat. Tavoite kiteytettiin iskulauseeseen *Fukoku kyōhei*⁵, ”vauras valtio, vahva armeija”. Tämän esikuvan pohjalta japanilainen yhteiskunta modernisoitiin ennätysajassa. Teollistuminen ja kaupungistuminen vaati korkeampaa koulutustasoa koko valtion mittapuulla. Tämän vuoksi myös naisten koulutustaso nousi ja nuoria naisia lähti töihin kodin ulkopuolelle. Kuitenkaan entisaikojen ihanteitakaan ei ollut unohdettu. Naisen pääasiallisena tehtävänä oli edelleen kodista huolehtiminen. Tyttöjen koulutuksen päätehtävänä olikin muokata heistä *ryōsai kenbo*, ”hyvä vaimo, viisas äiti”. Naiset eivät koulutautuneet itseään varten, vaan lapsiaan varten, jotta näistä kehittyisi myöhemmin viisaita ja hyviä kansalaisia.⁶

Vaikka Baconin ja Fraserin matkat Japaniin sijoittuivat Meiji-kaudelle, muuten heidän elämäntarinansa erosivat toisistaan huomattavasti. Ensinnäkin Mary Crawford⁷ syntyi Italiassa vuonna 1851 amerikkalaisille vanhemmille. Hänen isänsä, Thomas Crawford, työskenteli kuvanveistäjänä, kun puolestaan hänen äitinsä oli varakas perijätär Louisa Crawford (os. Ward). Koska Fraserin äidin puoleinen suku oli hyvin varakas, Fraserin äidillä oli varaa matkustaa Euroopassa. Puolestaan Fraserin isä opiskeli taideaineita Italiassa. Fraserin vanhemmat tapasivatkin toisensa Italiassa, jossa myös heidän lapsensa syntyivät ja varttuivat. Oletettavasti Mary Crawford Fraserin kiinnostus kulttuureja ja kieliä kohtaan periytyikin hänen vanhemmiltaan, jotka osasivat puhua monia eri kieliä ja

⁵ Japanilaiset sanat on romanisoitu. Pitkät vokaalit ilmaistaan pituusmerkin käytöllä (esim. Saigō), mutta pituusmerkkiä ei ole käytetty muutamassa tunnetussa paikannimessä (esim. Tokio, Osaka). Japanilaiset nimet annetaan japanilaisessa järjestyksessä, eli etunimeä edeltää sukunimi.

⁶ Jalagin & Konttinen 2004, 39–40.

⁷ Viitataan Mary Crawfordiin jatkossa Fraserina, jotta tekstini yhdenmukaisuus säilyy. On otettava kuitenkin huomioon, että hänestä tulee Crawford Fraser vasta avioituttuaan diplomaatti Hugh Fraserin kanssa.

jotka olivat päässeet matkustelemaan. Fraser osasikin jo nuorella iällä täydellisesti italiaa, englantia ja ranskaa. Myös matkustelu oli Fraserille tuttua lapsesta saakka; jo viisivuotiaana hän matkusti Ranskan kautta Yhdysvaltoihin äitinsä ja sisarustensa kanssa. Puolestaan nuoruusvuosinaan Fraser opiskeli Englannissa.⁸ Fraserin matkustelut eivät kuitenkaan jääneet nuoruusvuosiin, vaan suuret seikkailut olivat vasta alkamassa.

Puolestaan Alice Mabel Bacon syntyi vuonna 1858 Yhdysvaltojen Connecticutissa pastorina työskennelleelle Leonard Baconille ja hänen toiselle vaimolleen Catherine E. (Terry) Baconille. Vaikka Bacon ei ollut nuorena päässyt matkustelemaan Fraserin tavoin, hän oli kuitenkin päässyt tutustumaan japanilaiseen kulttuuriin kotonaan. Baconin ollessa neljätoistavuotias hänen perheensä majoitti kotiinsa kaksitoistavuotiaan japanilaistytön, Yamakawa Sutematsun. Yamakawa kuului viiden japanilaistytön ryhmään, jotka Meiji-hallitus lähetti opiskelemaan ulkomaille. Yamakawa ja Bacon lähentyivät nopeasti keskenään ja kymmenen vuoden ajan he olivat kuin sisaria toisilleen. Myös Baconin perhetutut olivat majoittaneet luokseen yhden kyseisistä japanilaistytöistä nimeltään Tsuda Umeko. Bacon kävi usein vierailemassa Tsudan luona, ja heistä tuli nopeasti hyvät ystävät.⁹ He myös pysyivät ystävinä koko elämänsä ajan.

Fraserin mentyä naimisiin brittiläisen diplomaatin Hugh Fraserin kanssa vuonna 1874 hän pääsi miehensä työtehtävien ansiosta tutustumaan toisiin kulttuureihin ja kieliin vielä paremmin kuin aikaisemmin. Pian häiden jälkeen Fraserit matkustivat Kiinan pääkaupunkiin Pekingiin. Hugh Fraserille Kiinan kulttuuri ja kieli olivat jo tuttuja, sillä hän oli jo ennen avioliittoaan työskennellyt Pekingissä viiden vuoden ajan. Miehensä esimerkistä myös Mary Crawford Fraser halusi oppia kiinan kielen, mutta esikoispojan syntymä ja kiinan kieliopin hankaluus tekivät tehtävästä mahdottoman. Mary Crawford Fraser vietti Kiinassa neljä vuotta. Vaikka hän tuona aikana oppi arvostamaan kiinalaisia ja heidän tapojaan, Kiinan ilmasto ei kuitenkaan sopinut hänelle. Hän myös omien sanojensa mukaan alkoi kärsiä koti-ikävästä. Miehensä vielä jäädessä jatkamaan työtehtäviään Kiinassa Fraser palasi lastensa kanssa kotimaahansa Italiaan.¹⁰

⁸ Fraser 1910 vol. I, 2, 4, 7, 9, 12, 31, 34, 84, 127, 130.

⁹ Takagi 1971, 78. Alice Mabel Bacon ei tehnyt samanlaista muistelmateosta kuin Fraser, joten Baconin elämästä käytän lähteenä Harvardin yliopiston kirjapainon julkaisemaa elämäkerrallista sanakirjaa *Notable American Women 1607–1950*. Baconista kertovan osion on koostanut Yasaka Takagi.

¹⁰ Fraser 1910 vol. 2, 94, 99, 107–108, 195–196.

Vuonna 1880 Frasereita odotti uusi työtehtävä Itävallan pääkaupungissa Wienissä. Fraser huomasi nopeasti, että itävaltalaiset eivät olleet kovin myönteisiä ulkomaalaisia kohtaan. Itävaltalainen yhteiskunta oli myös vahvasti hierarkisoitu; Fraser ei esimerkiksi koskaan ollut yhteyksissä älymystön tai liikemiehien kanssa. Tämän vuoksi Fraser piti itävaltalaista yläluokkaa ylimielisenä ja elitistisenä.¹¹ Hierarkiasta huolimatta Fraser tapasi Wienissä oleskellessaan Itävallan keisari-parin moneen otteeseen. Keisarinna Elisabet oli kuitenkin vain harvoin mukana muodollisilla tapaamisilla, minkä vuoksi Fraser tutustui paremmin hänen hovinaiseensa. Fraser oli myös hyvin kiinnostunut Itävallan monikulttuurisuudesta; tuohon aikaan Itävalta-Unkarina tunnettu imperiumi mahdutti sisäänsä esimerkiksi itävaltalaiset, unkarilaiset sekä puolalaiset. Fraserin mukaan erityisesti unkarilaiset muistuttivat tavoiltaan kunnioitettuja brittiläisiä. Kuitenkin myös puolalaiset saivat kiitosta; erityisesti puolalaisten naisten rauhallinen ja suloinen käytös miellytti Fraseria kovasti.¹² Vuonna 1889 Mary Crawford Fraser puolestaan alkoi hoitaa diplomaatin vaimon tehtäviään Japanissa vuoteen 1894 asti.¹³ Tehtävän oli tarkoitus jatkua pitempään, mutta Fraserin aviomies kuoli enneaikaisesti vuonna 1894, minkä takia Fraser palasi leskenä Isoon-Britanniaan eikä enää tämän jälkeen matkaillut ulkomailla.

Siinä missä Fraser pääsi miehensä työn ansiosta matkustelemaan moniin maihin, Baconille Japani oli ainoa maa, johon hän pääsi matkustamaan. Baconin suoritettua vuonna 1881 humanististen tieteiden kandidaatin (engl. Bachelor of Arts) tutkinnon Harvardin yliopistossa hän sai pian opettajan pestin Hampton-instituutista. Kesällä 1888 hänet kuitenkin kutsuttiin opettamaan aatelissukuisille tarkoitettuun tyttökouluun (engl. Peeresses' School) Tokioon. Baconin vanha ystävä Tsuda Umeko oli vastannut koulun englannin opetuksesta sen perustamisesta lähtien, ja hän oli myös suositellut Baconia koulun johtoportaalle. Bacon osoittautui hyväksi opettajaksi, joka omistautui täysin työhönsä. Hän myös vaikutti voimakkaasti koulun englannin opetukseen. Japanissa oleskellessaan Bacon asui Tsuda Umekon kanssa pienessä talossa lähellä tyttökouluja ja vietti paljon aikaa japanilaisessa yhteiskunnassa. Vieraillessaan ystäviensä ja oppilaidensa perheiden luona sekä matkustellessaan eri puolilla Japania hän havaitsi monia japanilaisen elämän näkökohtia, joita vain harvat länsimaiset vierailijat pystyivät havaitsemaan.¹⁴

¹¹ Fraser 1910 vol. 2, 227–228.

¹² Fraser 1910 vol. 2, 243–244, 246–247, 249, 255, 272–273, 279, 282.

¹³ Fraserit viettivät kuitenkin vuoden 1893 kotimaassaan Ison-Britanniassa.

¹⁴ Takagi 1971, 78–79

Baconin ensimmäinen vierailu Japanissa kesti kuitenkin vain reilun vuoden, sillä syksyllä 1889 hän palasi työhönsä Hamptonissa. Kotiin päästyään Bacon alkoi kirjoittaa kirjaa, joka perustui hänen kokemuksiinsa Japanissa. Hänen *Japanese Girls and Women*-teoksensa ensimmäinen painos julkaistiin vuonna 1891. Sen oli tarkoitus selittää muutoksia japanilaisen naisten elämässä, jotka olivat alkaneet feodalismien kaatumisen myötä kaksikymmentä vuotta ennen Baconin vierailua. Tästä aiheesta Bacon olikin usein keskustellut ystäviensä kanssa Tokiossa. Kirjan viimeistelyssä häntä avusti ystävänsä Tsuda, joka vietti kesän 1890 Baconin luona Hamptonissa. Kriitikot ylistivät Baconin teosta sen sujuvasta tyylistä sekä kirjailijan myötätuntoisesta suhtautumisesta erilaisiin kulttuureihin. Laajan lukijakunnan saanut teos edisti myös merkittävästi amerikkalaista tietämystä japanilaisesta elämästä.¹⁵ Bacon ei kuitenkaan ehtinyt olemaan kauaa kotonaan Yhdysvalloissa, kun hän sai uuden vierailupyynnön Japaniin.

Keväällä 1900 Alice Mabel Bacon matkasi jälleen Japaniin. Matkan tarkoituksena oli auttaa Tsuda Umekoa perustamaan Tyttöjen englanninkielinen instituutti (engl. Girls' English Institute)¹⁶, joka oli lähetysskouluja lukuun ottamatta Japanin ensimmäinen kokonaan naisten ylemmälle koulutukselle omistettu laitos. Bacon myös vaikutti merkittävästi instituutin kehitykseen; hän esimerkiksi aloitti koulussa aamupalvontaperinteen. Omasta tahdostaan hän ei myöskään hyväksynyt opetuksestaan palkkaa. Tsuda-yliopiston lisäksi hän opetti myös Tokion naisten korkeammassa normaalikoulussa. Toinen Japanin matka päättyi keväällä 1902, jolloin Bacon palasi takaisin syntymäkaupunkiinsa New Haveniin. Toisen vierailunsa jälkeen Bacon lisäsi *Japanese Girls and Women*-teoksensa uuteen painokseen luvun Japanin sosiaalisista muutoksista, joita oli tapahtunut hänen ensimmäisen vierailunsa jälkeisen vuosikymmenen aikana.¹⁷ Fraserin tavoin näiden kahden Japanin matkan jälkeen Baconkaan ei enää matkustellut ulkomailla.

Bacon ja Fraser eivät kuitenkaan olleet ainutlaatuisia matkustamistottumuksissaan. Historioitsija Taina Syrjämaa esittää, että ihmiset pääsivät 1800-luvulla enenevässä määrin matkustamaan ulkomaille. Tähän vaikutti matkustamisen nopeutuminen sekä edullistuminen, mutta myös kasvavan keskiluokan vaurastuminen. Samalla myös uudet matkustustavat lisäsivät liikkumista. Muun muassa höyrylaivat ja junat alkoivat 1800-luvulla tarjota vastineita hevoskärryille. Vaikka matkustukses-

¹⁵ Takagi 1971, 79.

¹⁶ Koulusta alettiin myöhemmin käyttää kansanomaista nimitystä Tsuda yliopisto. Tsuda yliopisto on edelleen Japanissa toiminnassa.

¹⁷ Takagi 1971, 79.

ta oli tullut nopeampaa ja helpompaa 1800-luvun kuluessa, se oli vielä tuolloinkin vain pienen eliitin ajanviete.¹⁸ Yhdysvaltalaisen historioitsijoiden Rachel G. Fuchsin ja Victoria E. Thompsonin mukaan 1800-luvulla myös naiset pääsivät matkustamaan enemmän kuin edeltävillä vuosisadoilla. Siinä, missä 1700-luvulla vain varakkaat miehet olivat päässeet näkemään maailmaa, 1800-luvulla sekä ylä- että keskiluokkaisille naisille tarjoutui mahdollisuus matkustamiseen. Naiset matkustivat muun muassa uusien kokemusten, koulutuksen sekä kirjoitusaiheiden perässä. Naiset matkustivat yksinään, toisten naisten kanssa tai perheidensä mukana. Matkakertomukset olivat myös omiaan innostamaan naismatkaajien halua lähteä ulkomaille.¹⁹

Koska matkustaminen oli vain pienen eliitin harrastus, he, joilla ei ollut varaa matkustaa, saivat iloa matkailijoiden matkakertomusten lukemisesta. Matkakirjat saattoivatkin saada suurta suosiota osakseen. Tämä oli myös yksi syy sille, miksi Bacon ja Fraser osallistuivat Japanista kirjoittamisen käytäntöön. Heidän teoksilleen oli erityisesti eduksi se, että he pystyivät viettämään Japanissa paljon aikaa. Tämä edesauttoi siihen, että he pääsivät tutustumaan japanilaisiin (naisiin) syvällisemmin. Fraser esimerkiksi pääsi työnkuvansa puolesta tutustumaan japanilaiseen ylimystöön, mutta monilla matkoillaan hän pääsi tutustumaan ”aitoon” japanilaiseen elämään. Bacon puolestaan vaikutti japanilaisen koulutuksen uudistajana, minkä vuoksi hän erityisesti vietti aikaa Japanin älymystön seurassa. Tutustuminen japanilaisiin puolestaan vaikutti siihen, että he halusivat esittää kyseiset ihmiset sellaisina kuin he oikeasti olivat, eikä sellaisina joina länsimaalaiset luulivat heidän olevan. Brittiläisen kirjallisuudentutkijan Ian Littlewoodin mukaan monet viktoriaanisen ajan kirjailijat, kuten ranskalainen Pierre Loti ja brittiläinen Rudyard Kipling kuvailivatkin huonon tietämyksen nojalla japanilaisia halventavaan sävyyn; esimerkiksi japanilaiset naiset kuvattiin palvelijattarina, joiden tehtävänä oli täyttää kaikki länsimaisten miesten toiveet.²⁰ Nämä ajatukset pohjasivat ennakkoluuloille sekä lyhyeen oleskeluun Japanissa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että jokainen Japanista kirjoittanut olisi edes käynyt Japanissa. Esimerkiksi *Mikado*-opperan libreton kirjoittaja W. S. Gilbert oli vierailut lontoolaisessa Japani-näyttelyssä etsimässä ideoita ja ”autenttista” materiaalia teokseensa.²¹ Japani-innostus ei kuitenkaan noussut pelkästään länsimaiden kirjoituksista, sillä Japa-

¹⁸ Syrjämaa 2009, luku Ensimmäinen katse: Cupolone; Ollila 2002, 181.

¹⁹ Fuchs & Thompson 2005, 120, 122.

²⁰ Littlewood 1996, 112–113.

²¹ Jalagin 1996, 70; Jalagin 2004, 68, 72.

ni-kiinnostus saattoi kummuta myös länsimaihin tuodun japanilaisen taiteen ja koriste-esineistön myötä.²²

Sekä Fraser että Bacon olivat erityisesti kiinnostuneita kuvailemaan japanilaisen naisen asemaa. Fraser oli erityisen tyytyväinen japanilaisen naisen asemaan, mutta Bacon löysi myös parannettavaa japanilaisesta yhteiskunnasta. Seija Jalaginin mukaan japanilaisen naisten yhteiskunnallinen asema alkoikin kiinnostaa länsimaisia matkailijoita muun muassa siitä syystä, että 1800-luvulla naisen yhteiskunnallinen ja sosiaalinen asema oli nousemassa julkiseen keskusteluun Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa muun muassa naisasialiikkeen vaikutuksesta. Viktoriaanisella ajalla naisen yhteiskunnallisesta asemasta tulikin yksi sivistyksen mittareista. Maailmalla matkustava ylä- tai keskiluokkaan kuuluva länsimaalainen mielsi länsimaalaisen naisen aseman huomattavasti paremmaksi kuin muiden yhteiskuntien naisten aseman. Kuitenkin mielenkiintoisesti tällaisten ajatusten joukossa oli käsityksiä, joiden mukaan japanilaista kulttuuria arvostettiin enemmän kuin muita ei-valkoisia ja ei-kristillisiä kulttuureja. Japanista esimerkiksi ajateltiin löytyvän miehen kanssa tasa-arvoinen ihannainen.²³ On kuitenkin huomioitava, että vaikka länsimaissa naisten aseman tärkeyttä alettiin korostaa viktoriaanisella ajalla, silti se ei ollut lähellekään tasa-arvoinen miehen aseman kanssa. Vaikka naisasianaiset- ja miehet alkoivat jo 1800-luvun alussa vaatimaan naisille parempaa yhteiskunnallista asemaa vedoten luonnollisiin ihmisoikeuksiin, silti käsitykset naisten fyysisestä heikkoudesta, liiallisesta emotionaalisuudesta ja päättelykyvyn puutteesta leimasivat naisten asemaa länsimaissa koko 1800-luvun ajan.²⁴ Tähän ajatusperinteeseen myös Bacon ottaa kantaa omassa teoksessaan.

1.2. Tutkimustraditio

Seija Jalaginin ja Annamari Konttisen mukaan länsimaiset tutkijat huomioivat 1990-luvun alkuun asti vain vähäisessä määrin japanilaisia naisia tutkimuksissaan. Historiantutkimuksessa keskityttiin erityisesti Japanin poliittiseen ja sosiaaliseen ekspansioon ennen toisen maailmansodan alkua. Puo-

²² Taidehistorioitsija Anna Kortelaisen mukaan 1860-luvulta 1900-luvun alkuun asti länsimaalaisten taiteilijoiden töissä näkyikin sekä suoria että välillisiä vaikutuksia japanilaisesta taiteesta. Suoria vaikutteita olivat esimerkiksi kimonot, sermit, viuhkat ja puupiirokset. Kortelainen 2002, 20–21; Kortelainen 1998, 53–54.

²³ Jalagin 2004, 65, 67.

²⁴ Fuchs & Thompson 2005, 157.

lestaan antropologinen ja muu humanistinen Japani-tutkimus keskittyi tulkitsemaan Japanin historiaa kulttuuri-ilmiöiden ja taidearteiden avulla. Myös tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota maaseudun idylleihin ja tapakulttuureihin, joiden avulla toivottiin löydettävän ”kadonnut Japani”. Kun naiset huomioitiin tutkimuksissa, heidät luokiteltiin ryhmäksi, jonka oikeudet nähtiin alisteisiksi poliittisen tai taloudellisen vahvuuden tavoittelulle.²⁵ Tutkijat myös nähtävästi pitivät Japanista kertovien yleisteosten kirjoittamisesta. Tästä hyvän esimerkin antaa se, että Kenneth B. Pylon vuonna 1996 julkaistu teos ja Marius B. Jansenin vuonna 2000 julkaistu teos kantavat samaa nimeä *The Making of Modern Japan*. Tietysti tämänkaltaiset tutkimukset toimivat hyvänä perustutkimuksena tarkempaa aihetta kuvaaville tutkimuksille.

Oma tutkimukseni linkittyy tähän uudempaan Japani-tutkimuksen traditioon eli japanilaisten naisten tutkimukseen. Tämän vuoksi käytän erityisesti hyödykseni japanilaiseen naistutkimukseen linkittyviä tutkimuksia. Yksi näistä on historiantutkimuksen merkkipaaluna pidetty Gail Lee Bernsteinin toimittama tutkimus *Recreating Japanese Women* (1991), sillä se osoitti japanilaisten naisten toimineen monenlaisissa tehtävissä ja rooleissa jo ennen toista maailmansotaa. Se oli siis omiaan uudistamaan vanhoja käsityksiä siitä, että japanilaiset naiset olisi kahlittu pelkästään kodin piiriin.²⁶ Myös samaan tutkimustraditioon linkittyy Barbara Molonyn ja Kathleen Unon toimittama teos *Gendering Modern Japanese History* (2005), joka ottaa huomioon sen, että historia on sukupuolitetua. Kiinnitettäessä huomiota japanilaisen yhteiskunnan sukupuolittuneisiin rakenteisiin, samalla tullaan tietoisiksi siitä, kuinka japanilaiset ovat sukupuolittaneet ideoitaan, instituutioitaan ja yhteiskuntaansa. Japanilaisten naisten asemaa on myös tärkeä verrata länsimaalaisen naisen asemaan 1800-luvulla. Länsimaiseen naishistoriaan on erityisesti keskittynyt yhdysvaltalainen feministitutkija Marilyn French. Hänen yksi merkittävimmistä teoksistaan on *From Eve to Dawn, A History of Women in the World* (2008), joka ilmestyi neljässä niteessä. Tässä tutkimuksessa keskitytään kolmanteen niteeseen nimeltään *Infernos and Paradises, The Triumph of Capitalism in the 19th Century*, joka pohtii sitä, millaista elämää 1800-luvulla eläneet naiset elivät imperialismin, teollistumisen ja kapitalismin alaisuudessa. Toinen merkittävä naishistoriaan keskittynyt tutkimus on yhdysvaltalaisen historioitsijoiden Rachel G. Fuchsin ja Victoria E. Thompsonin teos *Women in Nineteenth-Century Europe* (2005). Kyseinen tutkimus käsittelee eurooppalaisten naisten elämää, työmahdollisuuksia, naisille kuuluvia velvollisuuksia sekä vaikuttamismahdollisuuksia 1800-luvulla.

²⁵ Konttinen & Jalagin 2004, 12.

²⁶ Konttinen & Jalagin 2004, 13; Konttinen 2004, 114.

Seija Jalaginin mukaan japanilaisessa naistutkimuksessa yksi suosituimmista teemoista on ollut geisha.²⁷ Geisha-tutkimuksen klassikkona pidetään yhdysvaltalaisen antropologin Liza Dalbyn teosta *Geisha* (1983), joka ilmestyi uusintapainoksena vuonna 1998. Dalbyn tutkimus pyrkii tarkastelemaan geishojen maailmaa sisältä päin. Myös yhdysvaltalainen geishatutkija Kelly M. Foreman on julkaissut geishoihin liittyvän tutkimuksen *The Gei of Geisha: Music, Identity and Meaning* (2016) sekä monia artikkeleita. Tässä tutkimuksessa hyödynnän hänen artikkeliaan ”The Perfect Woman: Geisha, Etiquette, and the World of Japanese Traditional Arts”, joka ilmestyi Jan Bardsleyn ja Laura Millerin toimittamassa teoksessa *Manners and Mischief: Gender, Power, and Etiquette in Japan* (2011). Oman tutkimukseni tarkoituksena ei ole kuitenkaan syvällisesti pohtia geishoja ja heidän maailmaansa, vaan valottaa sitä, miten geisha oli yksi mahdollinen urapolku japanilaiselle naiselle Meiji-kauden Japanissa.

Tutkimuksessani on merkittävää tuoda esille yleisesti hyväksytyjä ja suosittuja käsityksiä Japanista ja sen naisista. Nämä käsitykset toimivat kehyksinä Baconin ja Fraserin uudenlaisille käsityksille. Tärkeä tutkimus, joka valottaa yleisiä näkemyksiä Japanista on Ian Littlewoodin teos *The Idea of Japan: Western Images, Western Myths* (1996). Hän kuvaa teoksessaan mielenkiintoisesti länsimaisia käsityksiä Japanista ja sitä, miten nämä käsitykset (toiveet, pettymykset jne.) tulevat esiin länsimaisten kirjoittajien teoksissa. Pääpaino on erityisesti brittiläisissä, amerikkalaisissa ja ranskalaisissa teoksissa. Samankaltaista aihetta sivuaa myös Seija Jalaginin ja Annamari Konttisen toimittama teos *Japanilainen nainen: kuvissa ja kuvien takana* (2004), joka nimensä mukaisesti keskittyy erityisesti niihin kuviin ja käsityksiin, joita japanilaista naista kohtaan on muodostettu historian kuluessa ja joita toisinnetaan edelleen nykypäivänä. Tähän tutkimustraditioon linkittyy myös Kawaguchi Yokon tutkimus *Butterfly's Sisters: The Geisha in Western Culture* (2010). Hän keskittyy erityisesti geisha-myyttiin, mutta hän käsittelee myös laajemmin käsityksiä japanilaisista naisista.

Japanilaisesta naisesta luotua kuvaa ei kuitenkaan muodostettu pelkästään kirjallisten teosten avulla, vaan myös taide oli tässä kuvan muodostuksessa tärkeä väline. Erityisesti Anna Kortelainen on perehtynyt kirjoituksissaan japonistisissa taideteoksissa välitettyyn naiskuvaan. Hän käsittelee myös japanilaista taidetta, jota tulvi 1800-luvulla länsimaihin, ja sen vaikutusta länsimaalaisten käsityksiin Japanista. Tässä tutkimuksessa käytän erityisesti hänen artikkeleitaan: ”Säädttömyyden vaihtokauppa: geisha, shunga ja sensuuri”, joka ilmestyi edellä mainitussa Jalaginin ja Konttisen toi-

²⁷ Jalagin 2004, 59.

mittamassa teoksessa sekä ”Looking at Japonism: images of identities”, joka ilmestyi Seija Jalagin toimittamassa teoksessa *Japan – Reflections on the Eastern Mind* (1998).

Monet tutkijat, jotka ovat tutkineet länsimaalaisten käsityksiä Japanista, ovat tutkimuksissaan maininneet Alice Mabel Baconin ja Mary Crawford Fraserin. Esimerkiksi Seija Jalagin, Charles B. Wordell, Kawaguchi Yoko ja Jean-Pierre Lehmann mainitsevat kyseiset naiset teoksissaan.²⁸ Näistä tutkijoista erityisesti Lehmann käsittelee monenlaisia aiheita, kuten Baconin ja Fraserin näkemyksiä japanilaisen naisen hennosta ruumiinrakenteesta, japanilaisesta kosiskeluperinteestä sekä avioliitoinstituutiosta. Näille kaikille tutkimuksille on kuitenkin tyypillistä korostaa Baconin ja Fraserin tärkeyttä uusien arkisempien käsitysten luonnissa Japanista ja japanilaisista naisista. Baconin ja Fraserin käsitykset jäävät kuitenkin näissä tutkimuksissa melko yksipuoleisiksi ja löyhiksi. Itse en ole kuitenkaan löytänyt yhtäkään teosta, joka erityisesti kiinnittäisi huomiota juuri kyseisiin naisiin ja heidän käsityksiinsä Japanista. Oman tutkimukseni ideana onkin tuoda monipuolisempaa tulkintaa Baconista ja Fraserista. He olivat viktoriaanisen ajan tuotteita, jotka heijastelivat maailmaansa yhteiskunnallisten normien ja traditioiden, maailmankatsomuksiansa sekä kokemustensa avulla.

Tällaisten spesifien tutkimusten lisäksi on myös tehty käsitetutkimusta, joka on hyödyllistä ottaa huomioon tutkittaessa ei-länsimaalaisia kulttuureja. Tällaisiin teoksiin lukeutuu klassikon aseman saanut tutkimus *Orientalism* (1978), jonka on kirjoittanut palestiinalaisamerikkalainen kirjallisuudentutkija Edward W. Said. Said loi ”orientalismi”-käsitteen kriittiseksi käsitteeksi kuvaamaan lännen yleisesti halveksivaa suhtautumista itää kohtaan, johon Said luokitteli Aasiassa, Pohjois-Afrikassa ja Lähi-idässä asuvat ihmiset. *Orientalism*-teos on aikojen kuluessa saanut osakseen myös kritiikkiä. Tämän vuoksi Said kirjoitti kirjan uudempiin painoksiin jälkisanat (1995) ja johdannon (2003) ottamaan kantaa kirjan herättämään kulttuuriseen keskusteluun. Itse käsitelen myös orientalismin-käsitettä omassa tutkimuksessani, mutta tutkimukseni aiheen kannalta ei ole mielekästä lähteä punnitsemaan termin mielekkyyttä. Orienttia ja orientalismin käsittelee myös historioitsija Marjo Kaartinen artikkelissaan ”Orientin lumo – Itä toisena”, joka julkaistiin Henri Terhon toimittamassa teoksessa *Hetkiä historiassa* (2003). Orientin ja orientalismin lisäksi tutkijat ovat keskittyneet myös tutkimaan lännen käsitettä. Esimerkiksi Jukka Jouhkin ja Henna-Riikka Pennasen toimittamassa *Länsi: käsite, kertomus ja maailmankuva*-teoksessa (2016) tarkastellaan kriittisesti lännen käsitettä

²⁸ Tarkemmin ks. Jalagin 2004, 77, 79; Wordell 1998, 123, 130–132, 135, 148–149; Lehmann 1978, 77, 78–79, 85, 91, 183, 196; Kawaguchi 2010, 47, 57–58, 61, 64.

analysoiden sitä rakennelmana, jonka muoto ja sisältö ovat vaihdelleet historiallisen kontekstin mukaan.

1.3. Tutkimuskysymykset ja alkuperäislähteiden esittely

Koska aiemmassa tutkimuksessa on keskitytty hyvin vähän Alice Mabel Baconin ja Mary Crawford Fraserin teoksiin, heidän näkemyksensä ovat jääneet hyvin pintapuolisiksi. Tämän vuoksi näen merkitykselliseksi tuoda heidän näkemyksiään laajemmassa mittakaavassa esille. Tutkimukseni tarkoituksena onkin täydentää kuvaa, jonka Baconin ja Fraserin on nähty luoneen japanilaisista naisista: miten Bacon ja Fraser suhtautuivat japanilaisiin naisiin, ja miten heidän teoksissaan tulee esille uudistava näkemys japanilaisista naisista? Valitsemistani teoksista mielenkiintoiset tekevät erityisesti se tosiseikka, että tämän kaltaisten teoksien kirjoittaminen ei ollut mitenkään yleistä, eikä erityisesti miehet lähteneet tällaisten kirjojen kirjoittamiseen mukaan.

Fraserin ja Baconin aikalaiset pohjasivat kuvauksensa Japanista vallalla olevaan käsitykseen, jonka mukaan länsimaat olivat kehityksessä muita maita ja kansoja pidemmällä. Muiden yhteiskuntien kehitystä verrattiin siis länsimaihin. Tätä käsitystä noudattaen japanilaiset naiset kuvattiin usein seksuaalisesti vapaiksi palvelijattariksi. Japani toimi myös kaukomaana, johon eroottiset fantasiat oli mahdollista sijoittaa.²⁹ Tällaiset ennakoasetelmat eivät toimineet Fraserin ja Baconin teoksien kehyksinä, sillä he keskittyivät kuvaamaan japanilaisten naisten arkea ja käytäntöjä. He olivat pystyneet luomaan ystävyysuhteita japanilaisten naisten kanssa vierailujensa aikana, minkä vuoksi heillä oli parempi mahdollisuus kuvailla japanilaisia naisia totuudenmukaisemmin. Samalla heillä oli kuitenkin suurempi vastuu tehdä oikeutta ystävilleen. Erityisesti Bacon oli myös innokas muokkaamaan naisen asemaa japanilaisessa yhteiskunnassa. Bacon piti naisen ja miehen asemaa Yhdysvalloissa tasavertaisempana kuin japanilaisten naisten ja miesten yhteiskunnallista asemaa. Bacon ajatteli, että esimerkiksi länsimaisen koulutuksen adaptoiminen Japaniin sekä japanilaisten naisten korkeampi kouluttaminen mahdollistaisi naisen aseman kohoamisen japanilaisessa yhteiskunnassa. Vaikka Bacon halusi tasa-arvoistaa japanilaisten naisten ja miesten asemaa, hän kuitenkin korosti Meiji-kauden käsitysten mukaisesti sitä, että naisen tärkeimpänä tehtävänä oli kuitenkin olla hyvä vaimo ja rakastava äiti.

²⁹ Kaartinen 2002, 293; Littlewood 1996, 112–113; Said 1995, 187, 190.

Alkuperäislähteinäni käytän siis Alice Mabel Baconin teosta *Japanese Girls and Women* (1891/1902) ja Mary Crawford Fraserin teosta *A Diplomatist's Wife in Japan; Letters from Home to Home* (1899). Fraser ei koskaan julkaissut muuta Japaniin liittyvää teosta, minkä vuoksi kyseinen kirjekokoelma oli itsestään selvä valinta tutkimukseni aineistoksi. Bacon puolestaan julkaisi kaksi muutakin teosta Japanista: *A Japanese Interior* (1893) ja *In the Land of Gods. Some Stories of Japan* (1905). Edeltävä teos ei kuitenkaan korosta japanilaisia naisia, vaan se koostuu Baconin ja hänen perheenjäsentensä sekä ystäviensä välisestä kirjeenvaihdosta Baconin ollessa Japanissa. Jälkimmäinen teos on puolestaan satukirja, joka on saanut innostusta japanilaisista kansansaduista ja myyteistä. Vaikka kirjan sadut myös sijoittuivat Japaniin, silti kirja oli tarkoitettu yhdysvaltalaisen lasten luottevaksi, eikä japanilaisten.

Baconin teos ilmestyi ensimmäistä kertaa vuonna 1891, ja teoksen ensimmäisen painoksen toinen kirjoittaja oli Baconin hyvä ystävä Tsuda Umeko. Yhdysvaltalaisen antropologin Karen Kelskyn mukaan ensimmäisen painoksen jälkeen Tsudaa ei kuitenkaan mainita teoksen kirjoittajana, sillä kritiikin tuominen esiin naisen asemasta Japanissa olisi voinut vahingoittaa Tsudan mainetta ja mahdollisuuksia kotimaassaan.³⁰ *Japanese Girls and Women*-teos saavutti nopeasti suurta suosiota, mistä kertoo se, että vuonna 1902 teoksesta otettiin jo 23. painos.³¹ Bacon myös itse kirjoitti teoksesta tarkistetun version vuonna 1902, jonka tarkoituksena oli tehdä teoksesta kokonainen. Bacon olikin sitä mieltä, että ensimmäinen versio tuntui hänestä aina keskeneräiseltä.³² Tämän tekijän vuoksi keskityn tarkastelemaan tarkistettua versiota *Japanese Girls and Women*-teoksesta. Koska teos oli suosittu ja sillä selvästi oli kysyntää, ei ollut mikään ihme, että se vakiinnutti asemansa luetuna ja luotettuna lähteenä, johon monet Japanin-kävijät viittasivat.³³

Mielenkiintoista on se, että *Japanese Girls and Women*-teoksen julkaisi Houghton, Mifflin and Company- kustantamo, joka on pitkän historiansa aikana tullut tunnetuksi koulutusmateriaaleistaan.³⁴ *Japanese Girls and Women*-teoksessa on vahva opettavainen näkökulma siitä, millaista japanilaisten naisten arkinen elämä oikeasti oli Meiji-kauden Japanissa. On kuitenkin vaikea tietää, ketkä oikeasti kyseistä kirjaa lukivat. Saattaa olla, että kyseinen kirja päättyi lopulta vain lukeneiden Japanin-matkaajien kirjahyllyihin. Joka tapauksessa kirjalla olisi ollut mahdollisuus luoda uuden-

³⁰ Kelsky 2001, 42.

³¹ Jalagin 2004, 79.

³² Bacon 1902, v.

³³ Jalagin 2004, 79.

³⁴ Hmhco.com, <https://www.hmhco.com/>.

lainen näkemys japanilaisista naisista, joka olisi pystynyt oikomaan vallalla olleita yleistäviä näkemyksiä. Näin ei kuitenkaan käynyt, sillä arkista Japania kuvanneet kirjoittajat olivat Japanista kirjoittamisen kentällä vähemmistöasemassa. Toinen syy oli myös se, että eksotisoivalla kuvalla oli suurempi kysyntä.³⁵

Jos *Japanese Girls and Women* on saavuttanut klassikon aseman Japania käsittelevien kirjojen saralla, vastaavasti Mary Crawford Fraserin teos *A Diplomatist's Wife in Japan* painui historian saatossa muiden yksittäisen henkilön kokemuksia kuvaavien teosten joukkoon.³⁶ Kuvituksin varustettu kirjekokoelma julkaistiin ensimmäistä kertaa vuonna 1899, ja se oli omana aikanaan aika laajalti luettu. Ainakin vuosina 1900 ja 1904 teoksesta otettiin uudet painokset.³⁷ Teos koostuu kirjeistä, joita Fraser kirjoitti ystävilleen ja sukulaisilleen Japanissa oleillessaan. Kirjekokoelmaa on myös editoitu, sillä jokainen kirje ei päässyt lopulliseen teokseen mukaan. Kirjeiden kirjoittamiseen ei Fraserin mukaan käytetty mitään muuta menetelmää kuin hetken huumassa saatu päähänpisto.³⁸ Se siis muodostuu ainoastaan kirjoittajansa omista mielipiteistä ja näkemyksistä. Teos onkin tässä mielessä hyvin tyypillinen matkakertomus, sillä se kuvaa Japania sellaiseksi kuin se ulkomaalaiselle näyttäytyi. Teos jää tällöin omaan historialliseen kontekstiinsa, mikä on saattanut vaikuttaa siihen, että teos on jäänyt aikojen saatossa historian havinaan.

Matkakirjat olivatkin suosittua luettavaa viktoriaanisella ajalla. Kuitenkin monet tekijät vaikuttivat siihen, kuka niitä pystyi lukemaan. Yhdysvaltalaisen historioitsijan Susie L. Steinbachin mukaan viktoriaanisen ajan Britannia oli hierarkkinen luokkayhteiskunta. Yhteiskunta jakautui ylä-, keski- ja työväenluokkaan. Nämä luokat erosivat toisistaan hyvin paljon muun muassa tulojen suhteen. Tulotaso puolestaan vaikutti siihen, kenellä oli varaa lukea matkakirjoja. Toinen aspekti, mikä vaikutti lukemiseen, oli koulutus. Brittiläisen kirjahistorian tutkijan Mary Hammondin mukaan lukutaito pysyi verrattain alhaalla ennen vuoden 1870 koulureformia, jolloin valtiolliset koulut avattiin. 1800-luvun alkupuolella uudet kirjat olivatkin aivan liian kalliita työläisen ostettavaksi. 1800-luvun loppupuolelle tultaessa kirjojen hinnat alkoivat kuitenkin laskea, mikä vaikutti siihen, että kirjoja alettiin myös jakaa ”vakavaan” ja ”joutavaan” kirjallisuuteen. Vakava kirjallisuus oli erityisesti korkeasti kouluttautuneen ylä- ja keskiluokan lukemistoa. Tällaisia romaaneja kirjoittivat esimer-

³⁵ Jalagin 2004, 79.

³⁶ Jalagin 2004, 79.

³⁷ Archive.org, <https://archive.org/search.php?query=a+diplomatist%27s+wife+in+japan>.

³⁸ Fraser 1899 vol. I, vii.

kiksi George Eliot, Thomas Hardy, Henry James ja Émile Zola. Puolestaan työnväenluokka ei luke-
nut kyseisiä kirjoja korkeiden hintojen ja kiistanalaisten sisältöjen takia.³⁹ Arvatenkin matkakirjat
lukeutuivat näihin arvostetumpiin kirjoihin, sillä ne olivat tuolloin hyvin suosittuja.

1.4. Tutkimusmenetelmät

Ymmärtääkseni syitä, joiden takia Bacon ja Fraser näkivät tarpeelliseksi kirjoittaa arkisempia ku-
vauksia japanilaisista naisista, minun on tärkeää ottaa huomioon se historiallinen konteksti, jossa
kyseiset naiset kirjoittivat. Historioitsija Juhana Saarelaisen mukaan menneisyyttä ei voi tulkita ny-
kyhetken käsitysten pohjalta, sillä muuten koko aineiston merkitys vääristyy eikä ole tällöin ym-
märrettävissä oikein. Konteksti tarvitsee muodostuakseen kontekstualisointia eli kontekstin raken-
tamista. Kontekstualisoinnin tarkoituksena on antaa raamit lähdeaineiston tulkinnalle, mutta se ei
saa määrittää sitä. Kontekstualisoinnin avulla on mahdollista saada aikaan uutta tietoa, kun ymmär-
retään, että itse lähdekin on luonut aikanaan uusia merkityksiä ja esittänyt uusia tulkintoja. Samalla,
kun lähde tuottaa uutta tietoa, se myös muuttaa käsitystä kontekstista.⁴⁰

Myös sisällönanalyysi pystyy tarjoamaan metodisia mahdollisuuksia tutkimukselleni. Lähdeaineis-
toni mahdollistaa erojen ja yhtäläisyyksien erittelyn, sillä Bacon ja Fraser tulkitsevat Japania ja ja-
panilaisia naisia omista lähtökohdistaan. Vaikka molemmat naiset olivat länsimaalaisia, ja molem-
mat olivat innokkaita tutustumaan tavalliseen väestönsä ja heidän tavalliseen arkeensa silti hei-
dän tulkinnoissaan oli myös eroavaisuuksia. Erityisen iso eroavaisuus heidän välillään oli heidän
taustansa. Bacon oli opettajana kiinnostunut erityisesti japanilaisen koulutuksen tilanteesta ja oli
tällöin erityisesti tekemisissä koulutettujen naisten kanssa. Vastaavasti Fraser oli diplomaatin vai-
mona erityisesti tekemisissä eliitin kanssa.

Näiden yleisesti käytettyjen historian tutkimuksen menetelmien lisäksi tulen tarvitsemaan juuri omalle
tutkimukselleni spesifejä metodeja. Tällainen on esimerkiksi imagologia. Informaatiotutkija Erkki
Karvonen esittää, että uudissana "imagologia" tarkoittaa "sanaa, selityksiä, oppia imagosta". Hänen
mukaansa imagon ja mielikuvien avulla luodaan retorista perspektiivien hallintaa: millä tavalla asia
esitetään ja miten ihmiset alkavat ajatella sitä. Retoriikan avulla pystytään luomaan haluttuja mieli-

³⁹ Steinbach 2012, luvun " "Born into the Lower-Upper-Middle": Class" johdanto; Hammond 2010, luvut "1830–1865"
ja "1865–1900".

⁴⁰ Saarelainen 2013, 245–246.

kuvia ihmisten mielissä. Kaikenlaiset esitykset voidaan nähdä asioiden esittämiseksi jossakin suhteessa. Tämän vuoksi niitä on hyvä haastaa kriittisesti ja esittää niille vaihtoehtoja. Imagoesityksen vastapainona ei tällöin ole todellisuus itsessään, vaan eri tavoin asemoitujen ihmisten erilaiset suhtautumiset ja näkemykset, jotka jäsentävät aiheen toisella tapaa.⁴¹ Tutkimuksessani onkin tärkeää ottaa huomioon Japanista levitettyjä erilaisia käsityksiä ja mielikuvia. Kuitenkin tutkimuksessani on tärkeää myös punnita niiden totuudenmukaisuutta todelliseen historialliseen kontekstiin. Vaikka historiaa on mahdotonta toisintaa juuri sellaisena kuin se on esiintynyt, silti aikaisempien tutkimusten ja aikalaisaineistojen avulla pystytään luomaan uskottava kuva tutkittavasta ajasta.

Historioitsija Olavi K. Fältin mukaan kuvia⁴² on tutkittu melko intensiivisesti historia-alalla. Seija Jalagin korostaa, että kuva ymmärretään laajemmaksi kuin esimerkiksi asenne, mielipide tai käsitys. Se on tiedostamattomampi ja heijastaa syvemmin yksilön odotuksia, kokemuksia, tietoja sekä arvoja. Koska kuvat rakentuvat kyseisistä elementeistä, ne eivät koskaan vastaa täysin todellisuutta. Tärkeää on kuitenkin huomata, että yksilön, ryhmien ja jopa kokonaisten kansojen mielessä kuvat ilmentävät todellisuutta ja ohjaavat toimintaa. Kuvat voivat myös inspiroida ihmisiä muovaamaan todellisuutta kuvien mukaiseksi. Kuvien tutkimuksessa yritetään tällöin tavoittaa tiedostamattomia käsityksiä, mutta yritetään myös jäljittää toimintaa ohjaavia mekanismeja ja ajatusrakennelmia.⁴³ Omassa tutkimuksessani on tärkeää ottaa huomioon kuvien merkitys ajattelutavan muokkaajana. Monet Japanin-matkaajat perustivat käsityksensä Japanista vanhoihin kuvauksiin, jotka toimivat usein raameina heidän omilla kuvien muodostuksissa. Koska tutkimukseni käsittelee länsimaisten ihmisten luomia kuvia Japanista, on hyvä korostaa, että kuva kertoo enemmän haltijastaan kuin kohteestaan. Esimerkiksi japanilaista naista kuvatessaan länsimaalaiset ovat määritelleet ennen muuta itseään ja omia käsityksiään. Länsimaalaisten representaatioita tutkimalla onkin mahdollista nostaa näkyviin myös yksilöiden tapaa kohdata vieras kulttuuri.⁴⁴

Usein länsimaisten muodostavat kuvat saivat stereotyyppisiä piirteitä. Jalagin mukaan stereotyyppi onkin yksi kuvan erityismuoto. Brittiläinen kulttuurintutkija Stuart Hall esittää, että tyyppillisesti stereotyyppit pelkistävät kaiken kohdettaan koskevan muutamiksi piirteiksi, jolloin näitä piirteitä myös pystytään liioittelemaan, yksinkertaistamaan sekä jähmettämään ikuisiksi ajoiksi ilman muu-

⁴¹ Karvonen 1997, 11, 14.

⁴² Fält tarkoittaa kyseisellä termillä erityisesti mielikuvia eikä oikeaa kuvallista aineistoa. Koska hän kuitenkin käyttää kuva-termiä omassa tutkimuksessaan, päätän seurata tätä käytäntöä.

⁴³ Fält 2002, 7; Jalagin 2004, 61.

⁴⁴ Jalagin 2004, 61–62.

toksen tai kehityksen mahdollisuutta.⁴⁵ Stereotyyppien voimasta kertoo esimerkiksi se, että vaikka Bacon ja Fraser muiden muassa yrittivät luoda stereotyypeistä vapaata kuvaa Japanista, silti stereotyyppisiä oli vaikeaa kitkeä juuria myöten. Esimerkiksi Suomessa Fazerin *Geisha*-suklaapatukoiden pakkausta koristi vielä 2000-luvun alussa maiko eli geishaoppilas.⁴⁶ Jalagin mukaan stereotyyppiin liittyy myös kysymys vallasta ja eriarvoisuudesta. Koska stereotyyppi on representaatio kohdeestaan, kohde joutuu reagoimaan itsestään luotuun kuvaan ja kuvan varassa toimivaan yksilöön, ryhmään tai kokonaiseen kulttuuripiiriin. Tällöin stereotyyppin haltija pitää kuvan kohdetta otteessaan ja jokainen kohteen reaktio tulee peilatuksi muodostettua kuvaa vasten. Fält esittää, että vieraan kulttuurin ihmisistä ja asioista muodostetut kuvat ovat yleisesti epäsuotuisia. On kuitenkin vaikeaa todentaa, että meistä jokainen hyväksyy stereotyyppioita tukevia ideoita pikemminkin kuin niitä vastustavia ideoita, tai että ajatuksemme vieraista ihmisistä ovat pääasiassa epäedullisia.⁴⁷ Tämä huomio on merkittävä omalle tutkimukselleni. Vaikka monet Japanin-matkaajat nojasivat vanhoihin stereotyyppisiin kuviin ja käsityksiin Japanista, silti aina oli myös poikkeuksia. Tässä tutkimuksessa keskitynkin tuomaan Baconin ja Fraserin avulla esille kuvia Japanista, jotka eivät olleet lähtökohdaisesti negatiivisia ja stereotyyppisiä.⁴⁸

Tutkimuksessani on tärkeää myös ottaa huomioon se, millainen lähdeaineisto matkakirjallisuus on. Yhdysvaltalaisen kirjallisuudentutkijan Percy G. Adamsin mukaan matkakirjat voidaan jakaa todellisiin ja fiktiivisiin matkakertomuksiin.⁴⁹ Fraserin ja Baconin matkakirjat ovat esimerkkejä totuudenmukaisesta matkakirjallisuudesta. Tällä tarkoitetaan sitä, että he kirjoittivat omista kokemuksistaan totuudenmukaisesti. Tutkimuksessani käytän aikalaislähteinä myös fiktiivistä matkakirjallisuutta, sillä fiktiossakin on mahdollista tuoda esille kirjoittajan henkilökohtaisia näkemyksiä. Taina Syrjämäan mukaan matkakirjoja tutkittaessa on hyvä ottaa huomioon, että matkakertomukset ovat tulkittuja matkoja, jotka on voitu kirjoittaa monien vuosien jälkeen.⁵⁰ Erityisesti Baconin teos julkaistiin nopeasti, mutta Fraserin teos julkaistiin vasta viisi vuotta matkanteon päättymisen jälkeen. Matkailijoilla oli usein myös tapana etsiä tunnistettavia merkkejä, joita korostettiin matkakirjoissa.⁵¹ Näin matkailija havainnoi ja valikoi sellaisia tunnusmerkkejä, jotka vahvistivat hänen käsityksiään

⁴⁵ Jalagin 2004, 61; Hall 1999, 190.

⁴⁶ Ks. Jalagin 2004, 78.

⁴⁷ Jalagin 2004, 61; Fält 2002, 8.

⁴⁸ Käytän ”lähtökohtaisesti”-sanaa ilmaisemaan sitä, että Bacon ja Fraser eivät kuvailleet Japania ja sen asukkaita pelkästään positiiviseen sävyyn. Tämä tarkoitti kuitenkin sitä, että he osasivat suhtautua Japaniin objektiivisesti, eivätkä he antaneet ennakkokäsitystensä tai myöhemmän ihastuksensa sokaista päättelykykyään.

⁴⁹ Adams 1980, 2.

⁵⁰ Syrjämää 2009, Johdanto-luku.

⁵¹ Syrjämää 2009, Johdanto-luku.

esimerkiksi Japanista: erityistä huomiota saivat geishat ja kimonopukuiset naiset. Vaikka Bacon ja Fraser yrittivät vieraantua näistä yleistävistä kuvauksista, silti esimerkiksi Fraserin teoksen kuvituksessa kaikista japanilaisnaisista ainoastaan keisarinna esitetään eurooppalaisessa puvussa. Tällaisen kuvituksen tarkoituksena oli arvatenkin tuoda Japanista esille eksoottisempaa puolta lukijan silmien eteen.

Koska Fraserin teos on kirjekokoelma, on myös paikallaan miettiä kirjeitä historiantutkimuksen aineistona. Kirjehistorian tutkimuksessa on esimerkiksi otettava huomioon, millainen henkilö niitä on tuottanut. Erityisesti kirjoittajan sukupuoli, sääty, ikä, kasvatus ja koulutus vaikuttivat kirjeiden tyyliin ja aihepiiriin.⁵² Esimerkiksi hyvän koulutuksen saanut Fraser osasi kirjoittaa oikeaoppisesti sekä mukaansatempaavasti. Kirjeitä lukiessa on myös muistettava, että ne eivät kuvaa todellisia ihmisiä, tunteita ja ajatuksia sellaisinaan. Kirjeitä kirjoittaessaan ihminen jäsentää, karsii, poistaa ja lisää luoden kokemastaan sekä itselleen että lukijalle ymmärrettävän kokonaisuuden. Kirjemateriaalista on kuitenkin mahdollista löytää vihjeitä yksilön olemuksesta, mutta tällöin on pidettävä mielessä, että hyvin usein kirjoittaja on esittänyt asiat itselleen edullisella tavalla.⁵³

Kirjeitä analysoitaessa tutkija joutuu myös aina kohtaamaan tilanteita, joissa selviää, ettei kirjeiden sisäinen maailma olekaan hänelle tuttu. Tulkintojemme rajat syntyvät kirjeiden intertekstuaalisuudesta, eli siitä kuinka kirjeissä yhtäältä viitataan kirjeenvaihdossa keskusteltuihin asioihin ja toisaalta asioihin, jotka ”tapahtuvat” tai josta puhutaan kirjemaailman ulkopuolella. Monet kirjeissä mainitut asiat, kuten henkilöiden nimet ja tapahtumat, kirjeiden kirjoittaja vie mukanaan hautaan, jolloin historioitsijan on hyvin vaikea saada niihin koskaan selkeää vastausta.⁵⁴ Koska Fraserin kirjekokoelma julkaistiin, sitä muokattiin lukijalle ymmärrettäväksi ja selkeäksi. Kuitenkin Fraserin teoksenakin on oma sisäinen maailmansa; suurimpaan osaan kirjassa esiintyvistä ihmisistä viitataan heidän sukunimiensä etukirjaimilla. Kirjekokoelmaa muokatessa arvatenkin myös monet tapahtumat ja niitä kuvailevat kirjeet jätettiin pois lopullisesta tuotoksesta. Tällöin en koskaan voi tietää, minkälaisia alkuperäiset kirjeet olivat ja kenelle ne oli suunnattu.

⁵² Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 16.

⁵³ Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 21–22.

⁵⁴ Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 23.

2. Japanilaisista naisista luotuja kuvia

Japanilaisiin naisiin ja tyttöihin suhtauduttiin monella tavalla viktoriaanisen ajan länsimaissa. Ensimmäisessä alaluvussa keskitytään kuvailemaan länsimaalaisten suhtautumista japanilaisiin naimattomiin nuoriin naisiin ja tyttöihin. Jo kauan ennen 1800-lukua japanilaisista naisista oli kirjoitettu matkakertomuksiin. Jotkut viktoriaanisen ajan matkailijoista perustivat ajatuksiaan näihin vanhoihin näkemyksiin, mutta osa loi aivan omia päätelmiä Japanista ja sen naisista. Jotkut matkailijat osasivat myös suhtautua japanilaisiin tapoihin suvaitsevaisesti, toisten heijastaessa oman kulttuurinsa käsityksiä ja odotuksia Japaniin. Toisessa alaluvussa keskitytään puolestaan kuvailemaan japanilaista avioliittoinstituutiota ja naisen asemaa avioliitossa. Japanilainen avioliitto erosi länsimaisista avioliitoista, minkä vuoksi sitä myös tulkittiin monelta kantilta. Jotkut kannat olivat positiivisia, toisten kiinnittäessä enemmän huomiota japanilaisen avioliiton huonoihin puoliin tarkoituksena korostaa kristilliseen perinteeseen perustuvan avioliiton paremmuutta.

2.1. Japanilainen nuori nainen: seksuaalisesti vapaa ja tottelevainen

As our little girl emerges from babyhood she finds the life opening before her a bright and happy one, but - - from babyhood to old age, she must expect to be always under the control of one of the stronger sex. Her position will be an honorable and respected one only as she learns in her youth the lesson of cheerful obedience, of pleasing manners, and of personal cleanliness and neatness.⁵⁵

Näin Alice Mabel Bacon kuvaili japanilaisen tytön elämää. Hänen lapsuutensa oli huoleton, mutta hänen täytyi kuitenkin oppia jo nuorena kunnioittamaan itseään korkeammassa asemassa olevia perheenjäseniä. Nainen oli aina alistainen miehelle, minkä vuoksi naisen tuli olla kuuliainen ensin isälleen, sitten miehelleen ja vielä myöhemmin vanhimmalle pojalleen. Japanilaisen naisen tuli myös omata itsehillintää. Oikeanlaiseen itsehillintään kuului kaikkien epämiellyttävien tunteiden, kuten surun, vihan ja kivun, tukahduttaminen. Näiden tuntemusten tilalla täytyi aina olla iloinen hyväksyntä olosuhteista riippumatta. Baconin mukaan itsehillintä oli avain onnelliseen elämään, sillä japanilaisessa yhteiskunnassa arvostettiin sellaista naista, joka osasi käyttäytyä arvokkaasti.⁵⁶ Japanilaisten naisten ja tyttöjen hyvät käytöstavat saivat Baconin tekemään seuraavanlaisen päätelmän:

⁵⁵ Bacon 1902, 17.

⁵⁶ Bacon 1902, 17–18.

A Japanese child seems to be the product of a more perfect civilization than our own, for it comes into the world with little of the savagery and barbarian bad manners that distinguish children in this country...⁵⁷

Vaikka länsimaissa naisen asema oli kehittynyt 1800-luvun lopulle tultaessa, silti naiselta vaadittiin edelleen hyviä käytöstapoja eikä mielenliikutukset olleet suotavia.

Liialliset mielenliikutukset määriteltiinkin länsimaisessa lääketieteessä hysterian oireiksi. Neurotieteilijät Antonio Carota ja Pasquale Calabrese esittävät, että hysteriaa tutkittiin 1800-luvun loppupuoliskolla erityisesti pariisilaisessa Pitié-Salpêtrière-klinikassa, jossa hysteriaan erikoistunut lääkäri Jean-Martin Charcot⁵⁸ opetti oppilaitaan. Charcotia voidaan pitää ensimmäisenä tutkijana, joka ajatteli hysterian olevan ennemminkin "dynaaminen" mielen tila kuin aivojen rakenteellinen sairaus.⁵⁹ Taidehistorioitsija Anna Kortelainen esittää, että 1800-luvulla naisten fyysinen ja moraalinen herkkyyks sekä mielihyvälle ja suurille tunteille antautuminen, aistilliset keskustelut ja hekumallinen kaunokirjallisuus altistivat hysterialle. Myös vilkas mielikuvitus, herkkätunteisuus ja temperamenttisuus saattoivat aiheuttaa hysteriaa. Koska tutkijat eivät pystyneet löytämään selvää syytä hysteria-kohtauksille, syiden kirjo oli valtava ja kattoi kaikki naiset; nuoret, vanhat, naimattomat, naimisissa olevat, äidit, lapsettomat sekä luonteeltaan ja elämäntavoiltaan passiiviset ja aktiiviset naiset. Kuitenkin naisen seksuaalisuuden ja anatomian ajateltiin olevan hysterian alku ja juuri. Esimerkiksi 1890-luvulla amerikkalainen gynekologi A. F. A. King piti seksuaalisia turhautumia pääsyyntä hysteriaan.⁶⁰ Baconin käsitykset naisten olemuksesta saattavat olla verrannollisia oman aikansa länsimaisten tieteellisten käsityksien kanssa.

Baconin tapaan myös Mary Crawford Fraser korostaa vahvasti japanilaisten naisten jo varhain oppimia käytöstapoja. Hänen mukaansa velvollisuudentunne ja tottelevaisuus muovaavat japanilaisista naisista suloisia, arvonsa tuntevia ja nöyriä. Myös Fraser on sitä mieltä, että tällaisia ominaisuuksia omaavat japanilaiset eivät voineet olla missään suhteessa huonompia kuin länsimaiset sielunsisarensa, vaan saattavat jopa olla edistyneempiä kuin suurin osa länsimaisista naisista.⁶¹ Fraser siis kuvitteli, että japanilainen nainen ja hänen arvokkuutensa ja käytöstapansa voisivat jopa toimia esimerk-

⁵⁷ Bacon 1902, 19. Mielenkiintoista on, että Bacon kuvaa termeillä "barbaarisuus" ja "villeys" oman kotimaansa tapoja, jotka yleensä yhdistettiin länsimaiden ulkopuolisten kansojen tapoihin.

⁵⁸ Charcot oli myös kuuluisan neurologin Sigmund Freudin opettaja. Kortelainen 2003, 89.

⁵⁹ Carota & Calabrese 2014, 169.

⁶⁰ Kortelainen 2003, 53–54.

⁶¹ Fraser 1899 vol. I, 349–350.

keinä länsimaille. Fraserin käsitys ei ollut tyypillinen viktoriaaniselle ajalle. Historioitsija Henna-Riikka Pennanen mukaan 1800-luvun eurooppalaisille oli ilmeistä, että heidän maanosansa oli koko sivistyneen maailman keskus. Eurooppa hallitsi heidän näkökulmastaan niin politiikkaa kuin kaupankäyntiäkin ja sen kulttuuri oli edistyksellisyydessään vailla vertaakaan. Eurooppalaisen kulttuurin kulmakivenä pidettiin kristinuskoa, joka piti kurissa länsimaisten kansojen luonnollisia impulsseja, hillitsi väkivaltaa ja oman edun tavoittelua sekä piti yllä oikeudenmukaisuutta. Esimerkiksi amerikkalainen kirjoittaja ja historioitsija Alfred Thayer Mahan korosti 1800-luvun lopulla näkemystä, jonka mukaan itäiset sivilisaatiot olivat kehityksessä länsimaita alemmalla tasolla, sillä niillä ei ollut kristinuskon kaltaista moraalista mekanismia. Hän kuitenkin sivuutti täysin kungfutselaisen ja buddhalaisen etiikan.⁶² Japanilaisen kulttuurin tutkija Kawaguchi Yoko esittää, että samanlaisia ajatuksia oli myös muilla tuon ajan ajattelijoilla. Esimerkiksi brittiläinen matkailija ja kirjailija C. Pemberton Hodgson oli sitä mieltä, että japanilaiset eivät olleet edistyneet samalla tavalla kuin Euroopan kansat, sillä he eivät olleet tehneet suuria edistysaskelia parantaakseen itseään. Hodgsonin silmissä japanilaiset olivat elävä esimerkki siitä, kuinka todellisen uskonnon, koulutuksen ja sananvapauden puuttuminen pitivät kansan takapajuisena.⁶³ Japanilainen kulttuuri ei voinut mitenkään kilpailla länsimaisen kulttuurin kehityksen kanssa.

Nuoret hyväkäytöksiset japanilaisnaiset saivat huomiota myös miespuolisilta Japanin-matkaajilta. Historioitsija Seija Jalagin mukaan jo 1500- ja 1600-luvuilla kirjoitettiin matkakirjoja, jotka keskittyivät kuvaamaan japanilaisia naisia. Heidät kuvattiin kyseisissä kirjoituksissa jaloina ja kiltteinä. Kuitenkin jo tuolloin ajateltiin, että japanilaisten naisten luonteen jalous ei välttämättä ollut synnynnäistä, vaan kuuliaisuus ja uskollisuus nähtiin olevan seurausta ankarasta lainsäädännöstä ja tapakulttuurista.⁶⁴ Kun Japani uudelleen avautui 1850-luvun lopulla, suurin osa matkailijoista jatkoivat entisaikojen käsitysten levittämistä. Länsimaiset miesmatkaajat olivat valmiita kehuaan jokaista japanilaista naista, joita heillä oli mahdollisuus kohdata. Matkailijat tutustuivat saapuessaan ensimmäiseksi kauppapuotien tyttöihin, kauppiaiden vaimoihin sekä teehuoneiden hymyileviin tarjoilijoihin.⁶⁵ Teehuoneiden kiltit ja kauniit tarjoilijattaret saivatkin erityistä huomioita monissa matkakertomuksissa. Esimerkiksi brittiläinen kirjailija Rudyard Kipling kuvailee japanilaista teehuonetta vuonna 1889 seuraavanlaisesti:

⁶² Pennanen 2016, 207–208.

⁶³ Kawaguchi 2010, 56.

⁶⁴ Jalagin 2004, 63.

⁶⁵ Jalagin 2004, 67.

My very respectable friends at all the clubs and messes, have you ever after a good tiffin lolled on cushions and smoked, with one pretty girl to fill your pipe and four to admire you in an unknown tongue? You do not know what life is. I looked round me at that faultless room, at the dwarf pines and creamy cherry blossom [--] and at the ring of Mikado⁶⁶ maidens over against the golden-brown bearskin rug. Here was colour, form, food, comfort, and beauty enough for half a year's contemplation.⁶⁷

Vaikka Kiplingin kirjoituksessa naisia kuvataan positiiviseen sävyyn, silti pinnan alla voidaan nähdä kytevä ajatus länsimaiden johtavasta asemasta muuhun maailmaan nähden.

Ajatus länsimaiden johtavasta asemasta muuhun maailmaan nähden kumpusi kulttuuridarwinismista⁶⁸, joka erotteli kulttuurit toisistaan eriarvoisiksi. Vaikka kulttuuridarwinismin mukaan länsimaiden asukkaat olivat kehittyneimpiä kansoja, silti historioitsija Marjo Kaartinen huomauttaa, että myös Orienttia⁶⁹ pidettiin tärkeänä. Se ei ollut primitiivinen, kuten esimerkki Afrikka. Vaikka idän ei nähty olevan primitiivinen, silti 1700-luvun lopulta alkaen lännen suhdetta itään määräsi kolme tekijää: lännen kaikenpuolista ylemmyyttä korostava imperialistinen aatemaailma, romanttinen eksotiikan kaipuu sekä vieraiden kulttuurien ja kielten tieteellinen tutkimus. Nämä seikat yhdessä synnyttivät stereotyyppioita itäisistä kulttuureista ja ihmisistä. Stereotyyppien avulla pystyttiin selittämään, miksi Orientti oli erilainen.⁷⁰ Otettaessa tämä orientalistinen näkökulma huomioon kirjoitusten sävy muuttuu automaattisesti positiivisuudesta alistavaksi ja nöyryyttäväksi. Japanilaiset naiset kuvattiin palvelijattarina, joihin oli mahdollista kohdistaa pienoismittakaavassa samanlaista ylivaltaa kuin länsimaat harjoittivat sotilaallisesti ja kulttuurisesti laajassa mittakaavassa koko Orienttia kohtaan. Kirjallisuudentutkija Ian Littlewood esittää, että japanilaisten naisten palvelualltius ja miellyttämisen tarve tulkittiin siten, että japanilaiset naiset eivät omanneet impulsseja eikä älyä.⁷¹ Länsimaiset matkakirjailijat halusivat yleisesti ottaen keskittyä oman ja vieraan kulttuurin eroavaisuuksiin mieluummin kuin samankaltaisuuksiin. Tämän vuoksi erityisesti kauniisti ehostautuneet kimonopukuiset geishat ja tottelevaiset teehuoneiden tarjoilijat erottautuivat positiivisesti massasta.

⁶⁶ Mikado tarkoittaa Japanin keisaria, mutta varmaankin tässä kontekstissa Kipling viittaa vuonna 1885 ensi-iltansa saaneeseen *The Mikado*-oopperaan, joka sijoittuu Japaniin. Jalagin 2004, 72.

⁶⁷ Littlewood 1996, 111.

⁶⁸ Historioitsija Marjo Kaartinen käyttää artikkelissaan kyseistä termiä, joten itsekin tukeudun siihen.

⁶⁹ Terminä Orientti juontaa juurensa latinasta, sillä oriens merkitsee nousevaa. Itähän on suunta, josta aurinko nousee. Occidere puolestaan tarkoittaa laskemista ja Oksidentti auringon laskun maata. Näin itä ja länsi olivat vastakohdat toisilleen. Kaartinen 2002, 293.

⁷⁰ Kaartinen 2002, 293.

⁷¹ Littlewood 1996, 112–113.

Mielenkiintoista on, että Fraser tuo esille kyseisen dilemman 1800-luvun matkakirjoissa kuvattujen japanilaisten naisten ja todellisuuden välille. Fraser teki poikkeuksen siinä, että hän halusi geishojen ja tarjoilijattarien sijaan kuvata ”tavallisia” japanilaisia naisia:

The books I have read on Japan have always had a great deal to say about the *musumē*⁷², the pretty, plebeian tea-house girl, or the geisha, the artist, the dancer, the witty, brilliant *hetaira* of Japan. - - but what a gulf is set between them and the girls of whom I would speak – girls surrounded with punctilious care, and brought up with one inflexible standard always kept before their eyes, the whole law of Duty!⁷³

Fraser haluaa selvästi kritisoida yksipuolista kuvaa japanilaisista naisista. Geishat ja teehuoneiden tarjoilijat eivät kattaneet koko japanilaisten naisten kirjoa. Tämän vuoksi Fraser haluaa esitellä laajemmin japanilaisia naisia ja heidän paikkaansa japanilaisessa yhteiskunnassa. Fraser keskittyykin omassa teoksessaan kuvaamaan naisia, joita hänellä oli mahdollisuus tavata Japanissa asuessaan. Tällaisia naisia olivat esimerkiksi Japanin keisarinna, hänen hovineitonsa, Fraserin japanilaiset palvelijat ja japanilasten poliitikkojen vaimot. Kaikkia näitä naisia yhdisty Fraserin mielestä velvollisuudentuntoisuus, hyvät tavat, ystävällisyys, vaatimattomuus sekä empatiakyky.⁷⁴ Fraserin mukaan japanilaisessa työssä yhdistyi myös mielenkiintoiset ristiriitaisuudet: hän oli lämminsydäminen ja älykäs, mutta samalla hyvin kokematon. Vaikka japanilaiset naiset säilyttivät länsimaalaisten mielestä viattomuutensa ja kokemattomuutensa hyvin pitkään, silti Fraser korostaa japanilaisen tytön nopeaa aikuistumista. Nopeasti japanilaisesta työstä kasvoi avulias nainen, joka oli valmis velvollisuuksiin ja sankarillisiin uhrauksiin.⁷⁵ Fraser ja Bacon eivät kuitenkaan ottaneet huomioon niitä kulttuurisia ja yhteiskunnallisia syitä sille, miksi japanilaiset naiset käyttäytyivät niin kuin käyttäytyivät.

Bacon ja Fraser pitivät japanilaisten naisten hyviä käytöstapoja Japanin parhaana piirteenä, mutta he eivät tulleet huomioineeksi sitä, että japanilaisille naisille soveltuneet käytöstavat ja luonteenpiirteet olivat miesten kehittelemiä tapoja alistaa heitä. Amerikkalaisen antropologin ja taidehistorioitsijan Jennifer Robertsonin mukaan Tokugawa-kauden Japanissa kehittyi ajatus siitä, että naiset olivat synnynnäisesti moraalittomampia kuin miehet. Naisilla esimerkiksi esiintyi luonnostaan negatiivisia

⁷² Japaniksi *musume* tarkoittaa tytärtä, mutta länsimaalaiset alkoivat käyttää kyseistä termiä myös nuorista, naimattomista tytöistä ja naisista. Ranskalainen *une mousmée*-termi viittasi kuuliaiseen, ihastuttavaan ja nuhteettomaan tyttöseen, jota ei edes länsimaalaisen miehen viettely pystynyt turmelemaan. Kortelainen 2002, 359–360. Arvatenkin Fraser viittaa tähän länsimaistuneeseen perinteeseen.

⁷³ Fraser 1899 vol. I, 346, 349.

⁷⁴ Fraser 1899 vol. I, 217.

⁷⁵ Fraser 1899, vol. I, 346, 449–350.

luonteenpiirteitä, kuten tyytymättömyyttä, mustasukkaisuutta ja typeryyttä. Koska naisilla esiintyi tämänkaltaisia negatiivisia luonteenpiirteitä, Tokugawa-kauden ajattelijat tulivat siihen tulokseen, että miessukupuolen täytyi olla ylivoimainen suhteessa alempiarvoiseen naissukupuoleen.⁷⁶ Seija Jalagin ja Annamari Konttinen esittävät, että tällainen käsitys oli muokkautunut jo aikaisemmin mannaasialaisen tuontiaatteen, buddhalaisuuden, avulla. Buddhalaisen opin mukaan mies oli korkeampi elämänmuoto kuin nainen, ja päästäkseen nirvanaan naisen oli elettävä yksi elämä miehenä.⁷⁷ Tämä oli myös syy siihen, että naisia alettiin opettaa käyttäytymään oman luontonsa vastaisesti. Robertsonin mukaan tämä tarkoitti sitä, että naisten tuli kehittää heille ihanteellisia luonteenpiirteitä; kuuliaisuutta, säästäväisyyttä, vaatimattomuutta ja viattomuutta.⁷⁸ Tokugawa-kauden ajattelijat jakoivat keskenään myös sen näkemyksen, että naisen suuri elinikäinen velvollisuus oli totella itseään ylempiarvoisia miehiä. Jalagin ja Konttinen esittävät, että kyseinen ajatusmaailma oli puolestaan kungfutselaisuuden aikaansaannosta. Kungfutselaisen ajattelun mukaan ihmiset järjestyivät sosiaalisesti viiden perussuhteen⁷⁹ mukaan, joissa ylemmän tuli kohdella alempaansa oikeudenmukaisesti tämän lojaalisuuden ja kuuliaisuuden ansaitsemiseksi. Nämä viisi suhdetta eivät sisältäneet tasa-arvon ajatuksia, vaan olivat valta- ja uskollisuussuhteita, jotka määrittivät yksilön elämää niin perheen ja suvun kuin yhteiskunnankin jäsenenä.⁸⁰

Hyvien käytöstapojen ja palvelualltiuden lisäksi japanilaisiin naisiin yhdistettiin vapaan seksuaalisuuden käsitys. Amerikkalaisen kirjallisuudentutkijan Edward Saidin mukaan 1800-luvulla itämaisten naisten seksuaalisuus miellettiin rajattomaksi. Tällöin matkakirjoissa ja romaaneissa oli mahdollista kuvata idän naiset miesten seksuaalisten fantasioiden kohteiksi.⁸¹ Seksuaaliset fantasiat sijoitettiin kaukaisiin idän maihin, sillä viktoriaanisen ajan Euroopassa vapaa seksuaalisuus nähtiin sivistymättömäksi. Amerikkalaisen historioitsijan Susie L. Steinbachin mukaan viktoriaanisella ajalla ihailtiin seksuaalista pidättyväisyyttä, sillä avioliiton ytimenä ei pidetty seksiä vaan romanttista rakkautta. Miesten odotettiin tällöin hallitsevan halujaan, erityisesti aviovuoteessa. Avioseksi oli tarkoitettu ainoastaan lisääntymistä varten eikä halujen tyydyttämistä varten. Miesten kuitenkin oletettiin olevan seksuaalisesti aktiivisempia kuin naisten, minkä vuoksi miehet saattoivat tyydyttää

⁷⁶ Robertson 1991, 91–93.

⁷⁷ Jalagin & Konttinen 2004, 35.

⁷⁸ Berstein 1991, 5; Robertson 1991, 94.

⁷⁹ Kyseiset viisi suhdetta ovat seuraavanlaiset: hallitsija–alamainen, mies–vaimo, vanhempi–lapsi, vanhempi sisarus–nuorempi sisarus ja opettaja–oppilas (tai ystävä–ystävä).

⁸⁰ Jalagin & Konttinen 2004, 35.

⁸¹ Said 1995, 187, 190.

seksuaalisia halujaan prostituoidun kanssa.⁸² Anna Kortelaisen mukaan naisen harrastaman seksin määrän kohtuullisuus, riittävyys ja riittämättömyys ovat aina olleet lääketieteellinen ja moraalinen ongelma. Siinä, missä miesten ajatellaan olevan luonnollisesti seksuaalisia olentoa, naisten tarvitseman seksin määrä on ollut arvoitus.⁸³ Tämän vuoksi viktoriaanisen ajan naiset valjastettiin miesten hyödykkeiksi; joko he synnyttivät aviomiehilleen jälkeläisiä tai tyydyttivät miesten seksuaalisia tarpeita. Naisten omat tarpeet jäivät tällöin toissijaisiksi. Huomionarvoista on kuitenkin, että myös Tokugawa-kauden Japanissa vaimon seksuaalisuus nähtiin yhtä pidättyväiseksi kuin länsimaissakin. Jennifer Robertsonin mukaan japanilaiset oppineet pitivät hyveellisiä naisia tärkeinä kotitalouden tukipilareina, mutta heidän mukaansa naisten anatomia esti hyveellisen käytöksen. Ratkaisuksi ehdotettiin sitä, että avioliitossa olevien naisten sukupuoleen kytketyt tehtävät, kuten synnyttäminen, erotettiin mielivaltaisesti seksuaalisuudesta. Varsinainen seksuaalisuus kuului ainoastaan sivuvaimoille ja kurtisaaneille.⁸⁴

Moraalisesti hyväksyttävämpää olikin ulkoistaa seksuaaliset halut itämaihin. Vaikka Said keskittyi ainoastaan Lähi-idän naisiin, kuitenkin myös japanilaisia naisia ja jopa tyttöjä seksualisoitiin. Kawaguchi Yoko esittää, että japanilaisten ei nähty olevan seksuaalisesti varautuneita. Tähän päätelmään vaikutti moni asia. Esimerkiksi japanilaisten ajateltiin pystyvän puhumaan varauksettomasta seksuaalisista asioista, vaikka naisia, naimattomia nuoria tyttöjä ja lapsia olisikin läsnä. Japanilaisessa viihteessä ajateltiin myös käytettävän paljon erotiikkaa; teattereissa näytettiin hyvin räikeitä kohtauksia ja kirjallisuuden kuvituksena oli usein säädyttömiä puupiirroksia.⁸⁵ Tällaisilla puupiirroksilla saatettiin viitata eroottisiin *shunga*-piirroksiin. Kyseiset piirrokset olivat kuitenkin kielletty jo Meiji-kauden Japanissa, mutta länsimaihin *shunga*-kuvia alkoi saapua vasta 1800-luvun puolivälin jälkeen. Kortelaisen mukaan *shunga* tarkoittaa ”kevätkuvia”. Kevätkuva on runollinen ilmaus puupiirroksille, jotka alkuperäisessä yhteydessään olivat ensin eroottisten tarinoiden kuvitusta, kunnes ne kaupallisista syistä itsenäistyivät korkeintaan kuvatekstein varustetuiksi kuviksi. *Shunga* ei myöskään ollut tarkoitettu naisille, vaan fantasiat dominoivista ja halukkaista naisista oli suunnattu miehille.⁸⁶ Ian Littlewoodin mukaan matkakirjallisuudessa esiintyneiden seksuaalisesti vapaiden naisten täytyi myös olla hyvin nuoria. Esimerkiksi amerikkalaisen kirjailijan John Luther Longin

⁸² Steinbach 2012, luku What They Thought.

⁸³ Kortelainen 2003, 52.

⁸⁴ Robertson 1991, 97.

⁸⁵ Kawaguchi 2010, 52.

⁸⁶ Kortelainen 2004, 92, 95, 97. Koska japanilaisessa kulttuurissa alastomuuteen suhtauduttiin hyvin arkisesti, tämän vuoksi *shungan* henkilöhahmojen täydellinen alastomuus on hyvin harvinaista. Kortelaisen mukaan puupiirroksissa alastomuus oli banaalia ja koomista, mutta myös vähemmän kiinnostavaa kuin muodikkaisiin ja näyttäviin asuihin puetut ihmiset, jotka paljastivat lantionsa katsojan silmien edessä. Kortelainen 2004, 94.

novellissa *Madame Butterfly* (1898) päähenkilö Cio-Cio-San (madame Butterfly) on vain viisitoistavuotias.⁸⁷ Naisen nuori ikä toi fantasiaan uudenlaisen kielletyn ulottuvuuden. Seksisuhde nuoren japanilaisnaisen kanssa tulkittiin myös valtasuhteeksi. Se oli omiaan vahvistamaan käsitystä, jonka mukaan länsimainen hallitsi itämaista, mies naista ja aikuinen lasta.⁸⁸ Alice Mabel Bacon halusi kuitenkin omalla teoksellaan kumota länsimaissa vallalla olevaa käsitystä japanilaisen naisen kyltymättömästä seksuaalisuudesta.

Alice Mabel Bacon kuvaileekin naimatonta japanilaisnaista hyvin samankaltaiseksi kuin länsimaista vastinettaan. Hänen mukaansa japanilainen nuori nainen sai olla tekemisissä nuorten miesten kanssa, mutta he eivät saaneet flirttailla tai osoittaa romanttista kiinnostusta toisiaan kohtaan. Japanilais-tyttö ei myöskään saanut itse valita omaa puolisoaan, vaan isän tehtävänä oli löytää tyttärelleen kelvollinen nuorukainen aviomieheksi. Ennen naimisiin menoa siveän japanilaistytön tehtävänä oli ainoastaan säilyttää lapsenomainen viattomuutensa ja seesteinen arvokkuutensa. Bacon on kuitenkin sitä mieltä, että kyseiset luonteenpiirteet olivat ominaisia japanilaisille naisille lapsuudesta vanhuuteen asti. Fraserin tavoin myös Bacon korostaa sitä, että japanilainen nainen aikuistui nopeasti; hän oli täysikasvuinen nainen jo 16–18 vuoden iässä. Tällöin hänelle oli myös kehittynyt arvostetut luonteenpiirteet; viattomuus, tyyneys ja sulaisuus. Korkein periaate, joka ohjasi japanilaisen naisen elämää oli tottelevaisuus. Hänen täytyi aina totella isäänsä ja naimisiin mentyään aviomiesten eikä hän voinut koskaan kyseenalaistaa heidän käskyjään.⁸⁹ Jalagin esittää, että japanilaisessa yhteiskunnassa oli yhtä paljon sääntöjä seksuaalisuuteen ja seksisuhteisiin kuin länsimaisissakin maissa 1800-luvulla. Matkakertomuksien tarkoituksena ei kuitenkaan yleisesti ottaen ollut tutustua vieraan kulttuurin säädöksiin, vaan luoda itselleen sopivaa kuvaa siitä. Japanilaista naista kuvatessaan länsimaiset ovat siis määritelleet ennen muuta itseään ja omia käsityksiään.⁹⁰ Matkakertomuksien seksuaalisesti vapaat japanilaiset sankarittaret olivat vain länsimaisten miesten tukahdutettujen seksuaalisten halujen kohteita.

⁸⁷ Kyseisen novellin pohjalta italialainen säveltäjä Giacomo Puccini teki oopperansa vuonna 1904, joka kantaa novellin kanssa samaa nimeä. Jalagin mukaan Long ei ollut käynyt Japanissa kirjoittaessaan novelliaan. *Harry Ransom Center*-nimisen arkiston nettisivuilla kerrotaan, että Longin tarina perustui kuitenkin hänen sisarensa, Jennie Correllin, havaintoihin Japanista. Correll oli ollut Japanissa lähetyssaarnaajamiehensä kanssa. Jalagin 2004, 72; hrc.utexas.edu, The Harry Ransom Center. <https://www.hrc.utexas.edu>.

⁸⁸ Littlewood 1996, 134, 137.

⁸⁹ Bacon 1902, 34–36.

⁹⁰ Jalagin 2004, 61.

Anna Kortelainen esittää, että Japanin seksuaalisesta vapaamielisyydestä todisteena oli myös vapautunut alastomuus. Tällainen käyttäytyminen näytti vahvistavan länsimaalaisten ajatuksia siitä, että japanilaisilta puuttui perustavanlainen käsitys vaatimattomuudesta. Esimerkiksi suomalaissyntyinen geologi ja tutkimusmatkailija Alfred Erik Nordenskiöld kiinnitti huomiota vuonna 1879 paikallisten miesten ja naisten mutkattomaan suhtautumiseen alastomuutta kohtaan. Kylpylässä käydessään Nordenskiöld ihmetteli yhteiskylpyjä, joissa sekä naiset että miehet kylpivät ilman häpeää. Hän vielä jatkaa, että ”kaikki miehet ja vaimoihmiset kylpevät, mies- ja naisväen nähdessä, yhdessä avonaisten katosten alla” ja jopa ”riisutaan ja pukeudutaan kadulla”.⁹¹ Myös muut länsimaalaiset kuvasivat kylpylöiden toimintaa. Esimerkiksi C. Pemberton Hodgson kuvaili parikymmentä vuotta ennen Nordenskiöldiä japanilaisten kummallisia tapoja. Hän oli ollut kauhuissaan, kun sekä alastomat naiset että miehet ryntäsivät ulos yhteiskylpylästä saadakseen nähdä vilaukselta länsimaalaisen ratsastavan ohi. Tämän kokemuksen perusteella Hodgson totesi, että avoin ja peittelemätön irstaus vallitsi koko Japanissa.⁹²

Kawaguchi Yokon mukaan rajallisempi määrä länsimaisia tarkkailijoita suhtautui japanilaisten alastomuuteen positiivisempaan sävyyn. Vaikka japanilaiset noudattivat käytäntöjä, joita pidettäisiin länsimaisissa yhteiskunnissa säädyttöminä, se ei sinänsä osoittanut, että he olisivat luonnostaan turmeltuneita. Tällaisen käsityksen jakoi esimerkiksi brittiläinen kapteeni Sherard Osborn, joka vieraili Japanissa 1800-luvun puolivälissä. Hänen mukaansa eurooppalaiset eivät saaneet omia japanilaisia käytäntöjä alastomuudesta, mutta hän suositteli suvaitsevaisuutta paikallisia tapoja kohtaan. Osborn myös huomautti, että japanilaiset miehet eivät pysähtyneet katsomaan kylpeviä naisia. Samoilla linjoilla oli myös brittiläinen suunnittelija Christopher Dresser. Dresser korosti vuonna 1882, että japanilaiset eivät katsoneet toistensa alastomuutta himoiten, mikä tuntui käsittämättömältä eurooppalaisesta. Eurooppalaisessa kulttuurissa riisuutuminen ja alastomuus onkin pitkään mielletty eroottiseksi, minkä vuoksi epäsovivissa tilanteissa niihin on suhtauduttu häpeillen. Kawaguchi kuitenkin korostaa, että eurooppalaiset yhteiskunnatkaan eivät aina kainostelleet alastomuutta. Sekakylpy ei ollut epätavallinen käytäntö myöhäiskeskiajan Euroopassa, sillä sekä yksityisasunnoissa että julkisissa kylpylöissä miehet ja naiset kylpivät yhtä aikaa. Joillekin eurooppalaisille yhteiskylvyt herättivätkin nostalgista kaipuuta vähemmän turmeltuneeseen aikaan. Myöhemmin länsimaalaiset sovelsivat tällaista nostalgista kaipuuta ja primitiivisen yksinkertaisuuden käsitteitä japanilaiseen yhteiskuntaan. Esimerkiksi monet matkailijat jakoivat mielipiteen, jonka mukaan häpeän

⁹¹ Kortelainen 2004, 91–92.

⁹² Kawaguchi 2010, 54.

puuttuminen oli luonnollinen tulos täydellisestä alkukantaisesta viattomuudesta. Kuitenkin Japanisakin oli yritetty moneen otteeseen kieltää yhteiskylpyjä. Se yritettiin kieltää ensimmäistä kertaa vuonna 1791 ja toistamiseen vuonna 1858. Myös Meiji-kaudella rajoituksia ja kieltoja yritettiin laittaa voimaan, mutta vasta 1900-luvun alussa tuli voimaan asetus, joka kielsi yli 12-vuotiaiden yhteiskylvyt.⁹³

Japanilaisten näkemykset alastomuudesta olivat hyvin erilaisia kuin länsimaalaisilla. Siinä missä länsimaalaiset pitivät alastonta kehoa eroottisena ja yksityisenä, Japanissa puolestaan alastoman ruumiin ei nähty kiihottavan toisen ihmisen eroottisia tuntemuksia. Japanilaisessa kulttuurissa alastomuuteen ei liitetty sellaisia tabuja ja rajoituksia, joita siihen liitettiin eurooppalaisessa kulttuurissa. Japanilaisen kulttuurin tutkija Alexander Prasol esittää, että eurooppalaisten pidättyväistä asennetta alastomuutta ja aistillisia nautintoja kohtaan voidaan selittää kristillisen perinteen avulla. Vuosisatojen ajan kristinusko mielsi ihmiskehon syntisten ajatusten ja halujen lähteeksi. Keskiajalla, kun japanilaiset miehet ja naiset kylpivät yhteisissä kylpyhuoneissa, kristillinen moraalikieli eurooppalaisia miehiä näkemästä edes vaimojensa riisuutumista. Länsimaalaiset kuitenkin tutustuttivat japanilaiset omaan etikettiin 1800-luvun aikana, minkä tuloksena myös japanilaiset alkoivat hävetä alastomuutta. Nykyään naisten ja miesten yhteiskylvyt ovatkin täysin kiellettyjä Japanissa, vaikka kuumien lähteiden yhteyteen rakennetuissa kylpylöissä on edelleen yhteiskylpymahdollisuus. Nykyään vaatetuksen tulee myös aina olla peittävä ja tilanteeseen sopiva. Esimerkiksi japanilaismies ei saa näyttää paljasta rintaansa, ellei hän ole 100 metrin päässä rannasta.⁹⁴ Alice Mabel Baconin ja Mary Crawford Fraserin kuvauksissa japanilaiset eivät olleet kuitenkaan liiammin adaptoineet länsimaisia tapoja kehollisuudesta ja alastomuudesta. Bacon ja Fraser kuuluivat myös siihen länsimaisten kirjoittajien ryhmään, joka ei paheksunut japanilaisia tapoja.

Alice Mabel Bacon ja Mary Crawford Fraser suhtautuivat kulttuurirelativistisesti japanilaisten tapaan kylpeä yhdessä; japanilainen etiketikoodisto oli aivan erilainen kuin länsimaissa. Yhtenä kesänä Bacon vieraili merenrantahotellissa, jossa hänellä oli ikkunastaan suora näköyhteys rannalle. Katsellessaan japanilaisia kylpijiä hänen huomionsa keskittyi pienikokoiseen hedelmämyyjänaiseen, joka hitaan kaupankäynnin takia päätti käydä pulahtamassa meriveteen. Tullessaan nopean

⁹³ Kawaguchi 2010, 54–56, 65.

⁹⁴ Prasol 2010, 314–315, 317, 324–327.

uintiretken jälkeen takaisin rantaan hän alkoi kuivata itseään kaikessa rauhassa.⁹⁵ Hetken kuluttua eräs mies alkoi lähestyä kyseistä naista, mutta kyseinen tilanne ei aiheuttanut kummassakaan osapuolella minkäänlaista ahdistusta:

She continued her employment until he was quite close, showing no unseemly haste... then at the proper moment she rose from her seat, bowed profoundly, and smilingly exchanged the greetings proper for the occasion, both parties apparently unconscious of any lack in the toilet of the lady.⁹⁶

Vaikka kyseinen tilanne hiukan ihmetytti Baconia, silti hän ei kokenut sitä moraalittomaksi tai primitiiviseksi. Se oli vain kummallinen tapa muiden joukossa. Bacon onkin sitä mieltä, että Japani oli sivistynyt maa, vaikka se erosi monissa asioissa länsimaista. Japanilaisten normien mukaan itsensä sattumanvarainen paljastaminen, esimerkiksi peseydyttäessä, oli aivan sallittua ja säädyllistä. Kuitenkaan tahallinen itsensä esille tuominen nähtiin tahdittomaksi. Japanilaiset naiset suhtautuivatkin varauksella länsimaisiin pukuihin, jotka toivat esille kauniin naisvartalon. Bacon onkin sitä mieltä, että japanilainen nainen, joka käy täysin rauhallisena kylvyssä muiden läsnä ollessa, häpeäisi ajatusta esiintyä julkisesti niin siveettömässä puvussa, joita monet kunnioitettavat amerikkalaiset ja eurooppalaiset naiset käyttivät.⁹⁷ Monet japanilaiset naiset käyttivät kuitenkin länsimaisia vaatteita Meiji-kauden länsimaismyönteisyyden takia. Enemmänkin Meiji-kaudella länsimaalaiset naiset paheksuivat japanilaisia naisia, jotka käyttivät länsimaisia pukuja kuin japanilaiset naiset paheksuivat länsimaisten naisten vaateetusta.⁹⁸

Fraser suhtautuu Baconin kanssa hyvin samankaltaisesti japanilaisten alastomuuteen. Hänen mielestään japanilaiset tavat saattavat järkyttää kokematon länsimaalaista matkailijaa, mutta hän itse osasi suhtautua japanilaisten alastomuuteen kunnioittavasti. Kerran Fraserin kulkiessa metsässä hän tapasi ihmisryhmän lähestyvän itseään. Joukossa oli vanhempi mieshenkilö, kaksi poikaa ja pari tyttöä. Ensimmäisenä Fraser huomasi yhden tytöistä, joka teki kauniilla olemuksellaan vaikutuksen häneen.⁹⁹ Fraser kuvailee tyttöä seuraavasti:

Her robe of soft blue crepe had been thrown off, and was only held on round the waist by a rich silk obi¹⁰⁰, leaving her arms, shoulders, and bosom bare and white to the daylight. Her

⁹⁵ Bacon 1902, 256–257.

⁹⁶ Bacon 1902, 257.

⁹⁷ Bacon 1902, 258–259.

⁹⁸ Esimerkiksi Fraser suhtautuu melko negatiivisesti japanilaisten naisten käytäntöön pukeutua länsimaisiin vaatteisiin. Osa heistä kuitenkin näytti kauniilta jopa epämiellyttävissä länsimaisissa vaatteissa. Ks. Fraser 1899 vol. I, 34.

⁹⁹ Fraser 1899 vol. I, 178.

¹⁰⁰ Obi on suoraan suomennettuna vyö.

slender limbs were incased in tightly fitting white silk gaiters buttoned up to the knee, and the skirts of her kimono were kilted high through her girdle.¹⁰¹

Fraserin mukaan tyttö naurahti ujosta ja veti kimonon kauniiden hartioidensa yli nähdessään Fraserin katselevan häntä. Arvatenkin tyttö oli tietoinen länsimaalaisesti etiketistä. Tytön reaktio saattoi myös johtua siitä, että hän pelkäsi olevansa länsimaisen katseen kohteena. Kuten monet länsimaiset olivat matkoillaan huomanneet, japanilaiset eivät kiinnittäneet alastomiin kehoihin huomiota, minkä vuoksi länsimaalaisen liiallinen huomio alastonta kehoa kohtaan koettiin epäsoveliaaksi. Atami-nimisessä kaupungissa oleskellessaan Fraser kiinnitti huomiota myös japanilaisten tapaan kylpeä. Yhtenä aamuna hän näki hotellihuoneensa ikkunasta nuoren hoikan tytön juoksevan läheisestä kylpylästä täysin alastomana vilvoittelemaan. Fraserin mukaan hän ei tuntenut minkäänlaista häpeää seisoessaan julkisella paikalla alastomana. Fraser on myös sitä mieltä, että hän ei ollut koskaan nähnyt samanlaista viattomuutta ja onnellisuutta kuin hän näki kyseisessä työssä sillä hetkellä.¹⁰² Fraserin suhtautuminen alastomaan kehoon on romantisoiva; kyseinen tyttö on vapaa ja huoleton kuin taivaan lintu.

Japanilaisiin nuoriin naisiin ja tyttöihin liitettiin monenlaisia käsityksiä. Seksuaalisesti vapautuneet ja tottelevaiset nuoret japanilaisnaiset nähtiin olevan täydellisiä kohteita länsimaisten miesten tukahdutettujen seksuaalisten fantasioiden kohteita. Japani oli kaukainen maa, jossa ei pätenyt samankaltaiset lainalaisuudet kuin 1800-luvun länsimaissa. Erityisesti vapaan alastomuuden nähtiin viestittävän japanilaisten luontaisesta siveettömyydestä ja moraalittomuudesta. Sen vuoksi oli helpompaa seksualisoida tuntemattomia naisia kuin omaan elämämpiiriin kuuluvia siveitä ja passiivisia länsimaisia naisia. Japanilaiset naiset toimivat myös pienoiskoossa koko Orienttina; feminiininen Orientti oli tarkoitettu länsimaisten miesten pelikentäksi, jota oli mahdollista alistaa omia tarkoituksia varten. Kuitenkaan fantasiat eivät olleet ainoita kuvauksia japanilaisista naisista. Esimerkiksi alastomuuteen osa 1800-luvun matkaajista suhtautuivat melko suvaitsevaisesti; kulttuurit erosivat toisistaan, minkä vuoksi tavatkin olivat erilaisia. Samankaltaisesti myös Bacon ja Fraser suhtautuivat japanilaisten alastomuuteen. Japanilaisessa yhteiskunnassa alastomuuteen liitettiin erilaisia käsityksiä, minkä vuoksi ne oli vain hyväksyttävä. Alaston keho saattoi myös ruokkia ajatuksia vapaudesta ja onnellisesta nuoruudesta. Baconia ja Fraseria kiinnosti kuitenkin eniten japanilaisten naisten käyttökulttuuri. Heidän mielestään hyväkäyttöksiset ja tottelevaiset japanilaisnaiset olivat esimerkillisiä ja kunnioitusta ansaitsevia ihmisiä, joista myös länsimaiset naiset voisivat ottaa mallia. Täydelliset

¹⁰¹ Fraser 1899 vol. I, 178.

¹⁰² Fraser 1899 vol. I, 181.

länsimaalaiset eivät ehkä sittenkään olleet niin täydellisiä kuin viktoriaanisella ajalla yleisesti ajateltiin.

2.2. Japanilainen aviovaimo: uhrautuvainen ja velvollisuudentuntoinen

The truth is that marriage is not, and never can be here, the supreme relation of life, as it is in Europe. Love, in our sense of the word, has nothing to do with the matter.¹⁰³

Mary Crawford Fraser kuvailee kyseisessä sitaatissaan eurooppalaisen ja japanilaisen avioliiton kulttuurisia eroja. Fraser oli sitä mieltä, että eurooppalainen nainen ei missään nimessä suostuisi avioliittoon miehen kanssa, jota hän ei rakasta. Puolestaan japanilaiset naiset oli koulutettu menemään naimisiin velvollisuudesta, minkä vuoksi he eivät edes osanneet kaivata rakkautta avioliiton perustaksi. Fraserin mukaan rakkaus voisi jopa romuttaa vaimon velvollisuudentunteen miestänsä ja tämän perhettä kohtaan.¹⁰⁴ Vaikka Fraser tulkitsee japanilaisen avioliiton rakkaudettomaksi pakkoavioliitoksi, hän on silti valmis tekemään seuraavanlaisen päätelmän:

And yet all English history can show no record of higher, stonger love than the Japanese wife has again and again laid at her lord's feet. It would seem as if that rare passion of wick I spoke just now may in fact, be born in what we call bondage.¹⁰⁵

Fraser myöhemmin jatkaa, että rakastumisella ei hänen mukaansa ollut mitään tekemistä avioelämän kiintymyksen ja huolenpidon kanssa.¹⁰⁶ Fraserin käsitys länsimaisesta avioliitosta oli vahvasti oman aikansa tuote, sillä ennen 1800-lukua avioliittojen ydin ei ollut puolisoitten välinen rakkaus.

Susie L. Steinbachin mukaan viktoriaanisen ajan ihmiset olivat erittäin sentimentaalisia – minkä vuoksi he olivat myös ihastuneita melodraamaan, joka oli täynnä liioiteltuja ja ongelmattomia rakkauden julistuksia. Puolisoiden välillä odotettiin myös olevan hengellinen yhteys toisiinsa. Steinbach kuitenkin korostaa, että naisella ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin mennä naimisiin; avioliitto miellettiin naisen kohtaloksi, kutsumukseksi ja ammatiksi. Erityisesti naisiin, jotka eivät halunneet mennä naimisiin, suhtauduttiin epäilevästi. ”Vanhoja piikoja” ei pidetty täysivaltaisina aikuisina, sillä heillä ei ollut omaa kotitaloutta hoidettavanaan. Mielenkiintoista onkin, että Alice Mabel Bacon päätti jäädä ”vanhaksi piiksi”, ottaen huomioon negatiiviset, joita naimattomuuteen liitettiin.

¹⁰³ Fraser 1899 vol. II, 222.

¹⁰⁴ Fraser 1899 vol. II, 222–223.

¹⁰⁵ Fraser 1899 vol. II, 223–224.

¹⁰⁶ Fraser 1899 vol. II, 224–225.

Naiset eivät olleet kuitenkaan ainoita, jotka kokivat paineita naimisiin menon suhteen. Myös miesten oli oltava naimisissa ollakseen seksuaalisesti aikuisia; 1860-luvulta alkaen maskuliinisuus tarkoittikin sitä, että mies oli naimisissa. Puolestaan poikamiehestä, joka oli ennen ollut ihailtavan elosteleva ihannekuva, tuli ongelmallinen ja ambivalentti hahmo. Mies, joka ei elättänyt perhettä, oli epämiehekäs.¹⁰⁷ Vaikka avioliitto nähtiin velvollisuudeksi viktoriaanisen ajan länsimaissa, silti sen piti tyydyttää molempia osapuolia. Rakkaudeton avioliitto olikin elinikäinen vankilatuomio.

Fraser oli oikeilla jäljillä kuvatessaan japanilaista avioliittoa rakkaudettomaksi velvollisuudeksi, sillä sosiologi Kurosu Satami ja ekonomi Tsuya Noriko esittävät, että avioliitto esiteollisessa japanilaisessa maatalousyhteiskunnassa ei perustunut rakkaudelle. Se oli ennen kaikkea perhe- ja kotitaloushanke, joka perustui pitkän aikavälin suunnitteluun ja osapuolten välisiin neuvotteluihin. Esiteollisessa Japanissa avioliitto ja sen tarjoama mahdollisuus lisääntymiseen olivat välttämättömiä paitsi yksittäisten miesten ja naisten kannalta, myös heidän perheidensä ja kotitalouksiensa selviytymisen kannalta. Maatiloilla tarvittiin halpaa ja helposti saatavilla olevaa työvoimaa, jota sulhanen tai morsian pystyivät tarjoamaan. Avioliittoja solmittiin eri puolilla Japania hyvin eri ikäisinä; Japanin koillispuolella naiset menivät naimisiin jo 14-vuoden ikäisinä, kun vastaavasti Japanin lounaspuolella naiset olivat noin 25-vuotiaita mennessään naimisiin. Toisin kuin länsimaissa, avioerot olivat Japanissa myös hyvin yleisiä. Jos avioliitto ei tuottanut hyötyä koko kotitaloudelle, se oli parempi lopettaa. Avioliiton kariuduttua alettiin yleensä etsiä uutta puolisoa nopeasti.¹⁰⁸ Avioerojen ja uudelleen avioitumisten yleisyys viittasikin siihen, että esiteollisessa Japanissa avioliittoja ei pidetty pyhinä ja ainutkertaisina, vaan se oli yksi rationaalinen toimenpide muiden joukossa.

Vaikka japanilainen avioliitto ei perustunut rakkaudelle 1800-luvulla, siltin tuohon aikaan länsimaissa kirjallisuudessa ja muussa taiteessa alettiin korostaa rakkautta länsimaisen miehen ja japanilaisen naisen välisissä avioliitoissa. Seija Jalagin esittää, että 1800-luvun jälkipuoliskolla tuli yleiseksi käytännöksi ostaa japanilainen ”vaimo” määrääjäksi. Liitto japanilaisen naisen kanssa oli avioliitto kuitenkin vain Japanissa, ei kotimaassa. Vaikka tällaiset ”lainavaimot” olivat miehille arkitodellisuutta, elämä ei-valkoisen naisen kanssa ei ollut ylpeyden aihe länsimaissa. Sen sijaan kaunokirjallisuus ammensi tästä temasta romantiikkaa ja tragediaa. Taiteessa alkoikin yleistyä käsitys siitä, että länsimaiset miehet saattoivat tosissaan rakastua japanilaiseen naiseen. Kunnioittava

¹⁰⁷ Steinbach 2012, luku What They Thought.

¹⁰⁸ Kurosu & Tsuya 2014, 349, 257.

ja uhrautuvainen japanilainen vaimo alettiin nähdä täydellisen vaimon ruumiillistumana sekä täydellisenä sankarittarena fiktiolle. Kirjallisuudentutkijan Ian Littlewoodin mukaan tällaisesta uhrautuvaisuudesta hyvä esimerkki on ooppera *Madame Butterfly*. Kyseisessä oopperassa miehen valta-asema tuodaan ilmi siten, että oopperan sankaritar Cio-Cio-san (*Madame Butterfly*) tekee miehumminkin itsemurhan kuin jatkaa elämäänsä ilman rakasta luutnantti Pinkertoniaan.¹⁰⁹

Fraser ei kuitenkaan ollut yksin kuvaillessaan totuudenmukaisempaa japanilaista avioliittoa. Myös Alice Mabel Bacon käsittelee omassa teoksessaan vaimon asemaa japanilaisessa yhteiskunnassa. Bacon yhtyy Fraserin käsitykseen siitä, että japanilaisessa avioliitossa ei puolisoitten välillä ollut samanlaista tasavertaisuutta kuin länsimaisessa avioliitossa. Bacon kuvailee japanilaista vaimoa taloudenhoitajaksi, jonka tehtävänä on hallita kotitaloutta. Kyseinen tehtävä toi mukanaan paljon vastuuta ja huolta. Bacon on myös sitä mieltä, että japanilainen vaimo ei voinut missään mielessä olla miehensä läheinen ystävä, uskottu tai neuvonantaja.¹¹⁰ Miehen korkeammasta asemasta todisteena oli myös se, että naisen piti aina kävellä miehensä jäljessä julkisilla paikoilla ja kotioloissa miehelle piti aina ennen vaimoa tarjoilla ruokaa. Palkaksi uhrautuvaisuudestaan, erityisesti korkeammassa asemassa oleva, japanilainen nainen sai osakseen kunnioitusta alhaisemmassa asemassa olevilta. Vaikka japanilaisen naisen asema oli riippuvainen suojelijastaan, silti Bacon on valmis toteamaan, että riippuvuussuhde oli useimmiten onnellinen. Vaimon asema oli usein miellyttävä, varsinkin jos hänellä oli lapsia. Tällöin hänen ilonaiheensa ja ylpeytensä liittyivät hänen taloutensa asianmukaiseen hoitoon ja lastensa kouluttamiseen.¹¹¹ Japanilainen nainen ei myös jäänyt ilman minkäänlaista huomiota. Bacon kiinnittääkin teoksessaan huomiota myös miehen tunteisiin vaimoan kohtaan.

Baconin mukaan vaimo sai mieheltään osakseen aitoa, vaikkakin usein huomaamatonta kiintymystä. Japanilaisen miehen ei myöskään tarvinnut huolehtia kotitalouteen liittyvistä asioista, sillä kaikki tuollaiset asiat olivat hänen huomaavaisen vaimonsa hoidossa. Tästä syystä ei ollutkaan ihme, että Japanissa ei tuohon aikaan ollut ollenkaan poikamiehiä.¹¹² Bacon on myös sitä mieltä, että jossain määrin miehet arvostivat saamaansa huomiota. He usein rakastuivat suloiisiin ja auttavaisiin vaimoihinsa siitakin huolimatta, että vaimot eivät jakaneet heidän kanssaan elämän merkittäviä asioi-

¹⁰⁹ Jalagin 2004, 70–71; Littlewood 1996, 120–122.

¹¹⁰ Ainoastaan kiperissä kotitalouteen liittyvissä tehtävissä vaimo saattoi neuvoa miestään. Bacon 1902, 85.

¹¹¹ Bacon 1902, 84–87.

¹¹² Vielä nykyäänkin avioliitto on tavallisin siviilisäätö. Yli 50-vuotiaista miehistä vain 23,4 % ja naisista vain 14,1 % ei ole koskaan avioitunut (2015).

ta.¹¹³ Miesten positiiviset tunteet vaimojaan kohtaan saivatkin länsimaisessa matkakirjallisuudessa vain vähän huomiota osakseen. Enemmän viktoriaanisen ajan matkakirjailijat kiinnittivät huomiota japanilaisten miesten ritarillisuuden puutteeseen. Esimerkiksi brittiläinen kirjailija ja Japanin tutkija Basil Hall Chamberlain kirjoitti 1800-luvun loppupuolella, että vaikka japanilaiset naiset ovat kaikista naisista naisellisimpia, silti tapa, jolla miehet kohtelevat heitä ”voi aiheuttaa tuskan kaikille anteliaille eurooppalaisille sydämille”.¹¹⁴

Sekä Fraser että Bacon keskittyivät myös kuvailemaan japanilaista perhedynamiikkaa. Baconin mukaan japanilaiseen kulttuurin kuului tuolloin käytäntö, että nuorenparin mennessä naimisiin he jäivät asumaan miehen perheen luo. Tällöin miniän tehtävänä oli huolehtia sekä kotitaloudestaan että anoppinsa ja appiukkonsa hyvinvoinnista. Kyseinen työ oli raskasta, sillä uusi miniä joutui palvelijan tavoin tekemään kaikki raskaimmatkin työt anoppinsa käskystä.¹¹⁵ Fraser oli Baconin kanssa samoilla linjoilla siitä, että avioliitto toi usein mukanaan vaikeuksia japanilaisen naisen elämään. Fraserin mukaan erityisesti alemman luokan naiset joutuivat sietämään vaativaa anoppia, sillä ahkerat työläisnaiset muuttuivat kättäisiksi ja hankaliksi lopettaessaan työn teon. Fraser on kuitenkin sitä mieltä, että missään luokassa kyseinen yhtälö ei ollut mahdoton.¹¹⁶ Koska anoppi oli nuorelle miniälle taakka, Bacon esittää, että nuori vaimo olisi onnellisempi, jos hänen miehellään ei olisi vanhempia:

Her comfort in life is materially increased by her husband's loss, for, instead of having to serve two masters, she will then have only one, and that one more kind and thoughtful of her strenght and comfort than the mother-in-law.¹¹⁷

Vaikka Baconin ja Fraserin tulkinnat miniän asemasta uudessa perheessään mukailevat klassisia kertomuksia pahasta äitipuolesta, silti he ajattelevat kyseisen suhteen olevan luonnollinen japanilaisessa yhteiskunnassa. Jean-Pierre Lehmannin mukaan länsimaisilla kirjoittajilla oli yleisesti ottaen tapana ilmaista japanilaisen naisen kurja kohtalo anopin henkilössä. Esimerkiksi brittiläinen kirjailija Arthur Diósy kuvailee myös nuoren miniän ja anopin suhdetta. Diósy kuvailee nuoren miniän asemaa kuitenkin vielä surullisemmaksi kuin Fraser ja Bacon. Hänen mukaansa anopin nalkutus saattoi käydä niin ärsyttäväksi, että vaimojen oli pakko hakea ”vapautusta” kuolemasta.¹¹⁸

¹¹³ Bacon 1902, 85, 90–91.

¹¹⁴ Littlewood 1996, 114.

¹¹⁵ Bacon 1902, 84, 87.

¹¹⁶ Fraser 1899 vol. I, 350–351.

¹¹⁷ Bacon 1902, 84.

¹¹⁸ Lehmann 1978, 83.

Vaikka länsimaiset pitivät monen sukupolven taloutta epäsuotuisana, eräät jopa kuolettavana, käytäntönä se oli kuitenkin toiminut Japanissa hyvin kauan. Se oli myös paljon monimutkaisempi perinne kuin Fraser ja Bacon ymmärsivätkään. Japanilainen perhedynamiikka palautui perinteiseen *ie*-perhejärjestelmään. Yhdysvaltalainen Aasian tutkija Ezra F. Vogel esittää, että pienet lapset kuuluivat heidän vanhempiansa *ie*-järjestelmään. Kun perheen lapset saavuttivat aikuisiän yleensä vanhimmalle pojalle, annettiin kunnia ja vastuu *ien* säilyttämisestä. Muiden lasten oli löydettävä uusi *ie*. Kun tytär meni naimisiin, hänen nimensä poistettiin vanhasta *ie*-rekisteristä ja merkittiin avioliiton myötä aviomiehen perheen rekisteriin. Kun morsian tuli uuteen perheeseen, hänen odotettiin oppivan uuden perheensä tavat, ja kovalla työllä, tottelevaisuudella ja innostuneella alistumisella hänen tuli todistaa olevansa riittävän uskollinen ansaitsemaan perhejäsenyyden. Jos hän epäonnistui, hänet palautettiin alkuperäiseen kotiinsa. Aviomiehen tehtävänä ei ollut valita vaimoaan, vaan miehen *ie* valitsi sopivan vaimon, jota pidettiin perheessä adoptoituna tyttärenä.¹¹⁹ *Ien* valintaan vaikutti naisen halukkuus ja kyvykkyys työskennellä ahkerasti ja halukkuus siirtää uskollisuutensa uudelle perheelle. Myös hänen terveydentilansa, elinvoimansa ja viisautensa toivotun perillisen synnyttämiseksi ja kasvattamiseksi vaikutti päätökseen.¹²⁰ Vaikka Bacon ja Fraser muiden muassa kuvailivat vain miniöiden karua kohtaloa, hän ei kuitenkaan ollut ainoa, joka joutui todistelemaan kelpoisuutensa.

Vogelin mukaan adoptoidun vävyn täytyi käydä läpi sama prosessi omassa uudessa perheessään. Vastaavasti adoptoitu vävy valittiin sen perusteella, että hän pystyi jatkamaan sukuhaaraa. Usein hänelle oli tärkeämpää perhetilan tai liikeyrityksen hoitamiseen tarvittavat taidot kuin hyvälle aviomiehelle tarvittavat ominaisuudet. Pojalla tai adoptoidulla pojalla, josta tuli perheen pää, oli teoriassa absoluuttinen laillinen valta muihin perheenjäseniin. Aivan kuten lasten oli toteltava vanhempiaan, niin vaimon oli toteltava aviomiestään, ja kun heidän pojastaan tuli perheen pää, äidin oli toteltava tätä. Japanin hallitus myös piti perheenpäästä vastuussa perheenjäsenten käyttäytymisestä. Merkittävä valta toi mukanaan myös vastuuta. Perheyrityksen valvonnan lisäksi perheenpään tehtävänä oli päättää lastensa ja nuorempien sisarustensa avioliitoista ja työjärjestelyistä. Hän huolehti myös vanhempiansa eläkkeistä, ja hän oli vastuussa perheenjäsenten ja esi-isien hyvinvoinnista.¹²¹

¹¹⁹ Miniän piti esimerkiksi kutsua appivanhempiaan äidiksi ja isäksi.

¹²⁰ Jalagin & Konttinen 2004, 42; Vogel 2013, 138–139.

¹²¹ Vogel 2013, 138–139.

Bacon ja Fraser käsittelivät teoksissaan myös jalkavaimojen¹²² merkitystä ja asemaa japanilaisessa kotitaloudessa. Jalkavaimojen luonne on vaihdellut suuresti eri aikoina ja eri puolilla Japania, mutta pääasiassa he olivat miesten toissijaisia vaimoja. Yhdysvaltalaisen historioitsijan Marnie S. Andersonin mukaan jalkavaimojen ottaminen kiellettiin rikoslaillla vuonna 1882. Tähän vaikutti se, että Japani halusi purkaa länsimaalaisten kanssa sovitut epäoikeudenmukaiset poliittiset sopimukset. Jotkut Meiji-kauden uudistajat myös suhtautuivat jalkavaimokäytäntöön kriittisesti. Esimerkiksi valtiomies Mori Arinori oli sitä mieltä, että jalkavaimot olivat osoitus japanilaisen yhteiskunnan alhaisesta moraalista.¹²³ Vaikka jalkavaimot olivat osa arkipäiväistä todellisuutta kiellon jälkeenkin, silti harva vaikuttaja kannatti laillisen jalkavaimojärjestelmän elvyttämistä. Andersonin mukaan esimerkiksi entinen geisha ja jalkavaimo Sumiya Koume kritisoi jalkavaimokäytäntöä esseessään ”I Recommend Against Becoming a Geisha or Concubine”, joka julkaistiin vuonna 1893. Esseessään hän vahvasti puolusti monogaamista avioliittoa ja vaimon asemaa. Hän totesi esseessään, että jalkavaimon läsnäolo vaikutti kielteisesti kaikkiin perheenjäseniin, myös aviomieheen ja lapsiin. Vaikka Sumiya suhtautui jalkavaimoihin negatiivisesti, silti hän pystyi myös sympatisoimaan heidän tilannettaan. Hänen mielestään oli sääli, että jalkavaimosta tuli vain miehen leikkikalua. Yksi ainoista tilanteista, joissa Sumiya ei ilmaissut myötätuntoa jalkavaimoa kohtaan, oli tapauksissa, joissa jalkavaimo taktikoi itsensä päävaimon asemaan varastaen näin toisen naisen aviomiehen. Sumiyan esseen tarkoituksena oli valistaa koulutettuja miehiä ja naisia naisten koulutuksen tärkeydestä ja kannustamaan myös aktivismia, joka keskittyisi prostituution ja jalkavaimokäytännön vastustamiseen.¹²⁴

Andersonin mukaan Sumiyan esseellä oli myös vaikutusta japanilaisten näkemyksiin jalkavaimokäytännestä. Esimerkiksi merkittävä naisten koulutuksen puolestapuhuja Iwamoto Yoshiharu oli sitä mieltä, että essee opetti lukijoita geishan ja jalkavaimon asemasta. Monilla prostituution vastustajilla ei ollut omakohtaista tietoa geishoista ja jalkavaimoista, joten hän kuvitteli kyseisen teoksen antavan tietoa heistä. Kriittinen suhtautuminen jalkavaimoihin Meiji-kauden Japanissa vaikutti siihen, että vuonna 1898, viisi vuotta Sumiyan esseen ilmestymisen jälkeen, yksiavioisuus virallistettiin siviililaisissa. Vaikka säännöt puolustivat yksiavioisuutta, ne mahdollistivat kuitenkin jonkin verran joustavuutta: isät saivat silti julistaa laillisiksi muille naisille, kuin omalle vaimolle, syntyneet

¹²² Japaniksi *mékaké*. Amerikkalainen lähetystyöntekijä Sidney L. Gulick viittaa kirjoituksessaan vuodelta 1903 japanilaiseen sanomalehteen vuodelta 1898, jonka mukaan useimmat jalkavaimot olivat ennen olleet joko tanssityttöjä tai palvelijoita. Lehmann 1978, 84. Tanssityöllä tarkoitetaan tässä kontekstissa varmaankin geishoja, sillä prostituoidut ovat listalla erikseen.

¹²³ Anderson 2017, luku *Concubinage and the Law*.

¹²⁴ Anderson 2017, luvut *Introduction & I Recommend Against Becoming a Geisha or Concubine*.

lapset.¹²⁵ Vaikka Bacon ja Fraser sympatisoivat teoksissaan ”oikeaa vaimoa”¹²⁶, he eivät kuitenkaan ottaneet kantaa Japanin kriittiseen näkemykseen jalkavaimoista. Fraserin mukaan jalkavaimojen olemassaolo ei vaikuttanut olennaisesti ”oikean vaimon” asemaan. Hänen asemaansa vaimona ja äitinä sekä kotitalouden hallitsijana ei kukaan voinut ottaa häneltä pois eikä niitä annettu jalkavaimon hoitoon, vaikka ”oikea vaimo” olisi kuollut.¹²⁷ Fraserin sävystä voikin huomata, että hän oli hyvin luottavainen ”oikean vaimon” asemaa ja sen pysyvyyttä kohtaan. Bacon puolestaan kuvaili vaimon asemaa pessimistisempään sävyyn:

... [she] must bear all things from him with smiling face and agreeable manners, even to the receiving with open arms into the household some other woman, whom she knows to bear the relation of concubine to her own husband.¹²⁸

Baconin mukaan vaimo ei voinut päättää jalkavaimon ottamisesta, vaan hänen oli sopeuduttava miehensä päätöksiin mukisematta.

Vaikka molemmat naiset olivat ”oikean vaimon” puolella, silti he myös kirjoittavat jalkavaimon asemasta. Fraser kuvasi jalkavaimoa ”omalla tavallaan” täysin kunnioitettavaksi naiseksi, joka oli yleisemmin alemmasta yhteiskuntaluokasta lähtöisin. Koska jalkavaimona naisen yhteiskunnallinen asema yleensä parani, hän ei ajatellut asemansa olevan mitenkään häpeällinen. Fraserin mukaan jalkavaimoa myös kohdeltiin perheessä hyvin ja hienotunteisesti. Sekä Fraser että Bacon kuitenkin selventävät, että jalkavaimon asema muistutti palvelijan asemaa. Jalkavaimolla oli usein myös lapsia isäntänsä kanssa, mutta lasten hoitaminen ja kasvattaminen kuului yksinomaan ”oikealle vaimolle”. Fraser kuvaa jalkavaimon asemaa lapsiaan kohtaan seuraavasti:

... she yet has no part in her children, and must only tend and love them as an upper nurse might do.¹²⁹

Bacon on myös hyvin samoilla linjoilla:

The lot of the mékaké herself is rendered the less endurable, from the American point of view, by the fact that, should the father of her child decide to make it his heir, the mother is thenceforth no more to it than any other of the servants of the household.¹³⁰

¹²⁵ Anderson 2017, luvut Reactions to Sumiya’s Essay & Concubinage and the Law.

¹²⁶ Fraser käyttää teoksessaan termiä ”true wife”. Termi tuo mielestäni hyvin esille hänen suhtautumisensa vaimojen asemaan.

¹²⁷ Fraser 1899 vol. II, 225.

¹²⁸ Bacon 1902, 85.

¹²⁹ Fraser 1899 vol. II, 231.

¹³⁰ Bacon 1902, 112.

Fraserin ja Baconin kerronnasta voi huomata sääliä myös jalkavaimoa kohtaan. Sekä Fraser että Bacon olivat äitejä¹³¹, joten ei ole mikään ihme, että he käsittelivät juuri äitiyteen liittyviä ongelmia.

Jalkavaimoinstituutio sai huomiota myös muilta Baconin ja Fraserin aikalaisilta. Esimerkiksi brittiläinen poliitikko ja journalisti sir Henry Norman kirjoitti teoksessaan *The Real Japan* (1892), että moniavioisuus ei ole koskaan ollut laillista Japanissa, sillä laki tunnustaa vain yhden vaimon.¹³² Vaikka tämä päätelmä oli turhan yksioikoinen, hän kuitenkin tunnustaa, että jalkavaimot eivät ole mitenkään harvinaisia:

In many respectable households there is a concubine – perhaps two or even three – in addition to the wife, a miserable state of affairs, degrading, unhappy, and mediaeval.¹³³

Kuten Normanin sanavalinnoista voi huomata, hän ei selvästi hyväksynyt moniavioisuutta. Hän jopa piti sitä taantumuksellisenä käytäntönä, sillä edistyneissä länsimaissa ei tällaista käytäntöä sallittaisi. Kulttuurinen tulkinta jääkin Normanilla toissijaiseksi. Normanin lisäksi myös monet muut länsimaalaiset tuomitsivat moniavioisuuden. Esimerkiksi amerikkalainen lähetystyöntekijä Sidney L. Gulick kirjoitti vuonna 1903, että ”sellaiset kansakunnat, jotka pitävät naista halventavassa asemassa ja hyväksyvät jalkavaimot, tulevat heikentymään niiden kansojen edessä, jotka harjoittavat ihmisarvon korkeampia ihanteita”.¹³⁴ Kaikki eivät kuitenkaan pitäneet jalkavaimoinstituutiota halveksittavana. Esimerkiksi Arthur Diósy huomautti, että yhteiskunnissa, joissa ei hyväksytty moniavioisuutta voitiin sortua muunlaiseen pahaan, kuten avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin.¹³⁵ Tätä ajatusta myös Fraser puolsi:

... the revolting arrangements resorted to in Europe, where men, who as the saying goes 'are not straight to their wives', are brought without shame or regret into the society of women from whom the poor Japanese *mekake* would shrink with horror.¹³⁶

Diósyn ja Fraserin huomiot osoittavat, että länsimaalaisetkin löysivät iloja aviovuoteen ulkopuolelta. He uskalsivatkin kritisoida vallalla ollutta käsitystä, jonka mukaan länsimaiden kulttuuri ja arvot olivat ylivertaisia muihin kulttuureihin verrattuna.

¹³¹ Fraserilla oli diplomaattimiehensä kanssa kaksi poikaa ja naimattomana koko ikänsä pysynyt Bacon adoptoi kaksi japanilaista tyttöä.

¹³² Lehmann 1978, 83.

¹³³ Lehmann 1978, 83.

¹³⁴ Lehmann 1978, 84.

¹³⁵ Lehmann 1978, 85.

¹³⁶ Fraser 1899 vol. II, 234.

Kuten japanilaiseen avioliittoon kytkeytyvät esimerkit osoittavat, Fraserille ja Baconille oli tärkeää tulkita japanilaisia tapoja japanilaisesta kulttuurista käsin. Kuitenkaan täysin objektiivinen suhtautuminen ei heillekään ollut mahdollista, sillä tuttu länsimainen kulttuuri vaikutti heidän arvopohjansa ja normiensa taustalla. Tästä huolimatta Fraser oli kuitenkin kiinnostunut kuvaamaan japanilaisen ja länsimaisen avioliittoinstituution eroavaisuuksia. Pohjimmiltaan kyse oli heidän mukaansa kulttuurisista eroista ja kasvatuksesta. Kuitenkin asia, jota kumpikaan naisista ei käsittele teoksissaan on Japanin uskontojen merkitys kulttuurisille tavoille ja käytännöille. Heidän kuvailemaansa miehen ja naisen välistä suhdetta voitaisiinkin selittää Kiinasta rantautuneen kungfutselaisuuden oppien avulla. Sinologi Pertti Seppälän mukaan kungfutselaisuudessa kannatetaan hierarkkista yhteiskuntamallia, jossa ylimpänä on hallitsija. Kuitenkin myös perheen sisällä on hierarkioita¹³⁷, joissa naisella on hierarkkisesti alin asema.¹³⁸ Aviomiehen ja vaimon väliset tehtävät toisiaan kohtaan määritellään myös tarkkaan. Aviomiehen tehtävänä on pitää huolta vaimostaan, jonka tehtävänä on osoittaa kunnioitusta ja lojaalisuutta hyväntekijälleen. Kungfutselaisen filosofian mukaisesti naisella on elämässään vain itseään ylempiä miehiä. Kungfutselaisuuden syntyaikoina tasa-arvo länsimaisessa mielessä olikin kiinalaiselle ajattelutavalle täysin vierasta. Hierarkiat olivatkin valta- ja uskollisuussuhteita, jotka määrittivät yksilön elämää niin perheen ja suvun kuin yhteiskunnankin jäsenenä.¹³⁹

Japanilainen avioliitto herätti länsimaisissa kirjoittajissa monenlaisia ajatuksia. Toisaalta länsimaisesta avioliitosta eroava japanilainen avioliitto kiinnosti, mutta toisaalta myös kauhistutti länsimalaisia. Erityisesti fiktiivisessä kerronnassa korostettiin länsimaisen miehen ja japanilaisen naisen välistä rakkausavioliittoa. Länsimainen mies nähtiin paremmaksi puolisoiksi kuin japanilainen mies, joka miellettiin kylmäksi ja epäkohteliaaksi. Kuitenkin matkakirjallisuudessa tuotiin esille myös rationaalisempaa kuvaa japanilaisesta avioliitosta. Esimerkiksi Mary Crawford Fraser yritti tuoda esille kulttuurisia eroja, joiden vaikutuksesta oli vaikeampaa tehdä selviä johtopäätöksiä. Alice Mabel Baconille oli puolestaan tärkeää korostaa sitä, millainen japanilainen avioliitto käytännössä oli. Kiinnostusta herätti myös japanilainen perhedynamiikka ilkeine anoppeineen ja jalkavaimoineen. Länsimaisesta käytännöstä poiketen juuri vihitty nuoripari muutti melkein aina miehen vanhempien luokse, jolloin vaimon tehtävänä oli olla vastuussa miehensä lisäksi myös anoppinsa ja appiukkonsa hyvinvoinnista. Japanilainen vaimo joutui usein myös jakamaan miehen huomion jalkavaimon

¹³⁷ Kungfutselaisuudessa on viisi perussuhdetta: hallitsija – alamainen, mies – vaimo, - vanhempi – lapsi, vanhempi sisarus – nuorempi sisarus, opettaja – oppilas (tai ystävä – ystävä). Jalagin & Konttinen 2004, 35.

¹³⁸ Kiinan uskonnot ja filosofiat, YLE Areena, 2012.

¹³⁹ Fält 1994, 18; Jalagin & Konttinen 2004, 35.

kanssa, vaikka jalkavaimoinstituutio lakkautettiin vuonna 1882. Jalkavaimolla ei kuitenkaan koskaan voinut olla samanlaista asemaa kuin ”oikealla vaimolla”.

3. Naisen asema japanilaisessa yhteiskunnassa

Mary Crawford Fraser ja Alice Mabel Bacon eivät kiinnittäneet ainoastaan huomiota japanilaisiin naisiin kohdistuneisiin mielikuviin, vaan he myös käsittelivät niitä muutoksia, joita Meiji-kauden Japanissa oli tapahtumassa. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään länsimaistumiseen vahvasti kytkeytyvää naisten kouluttautumista. Japanilaisessa kulttuurissa ajateltiin hyvin pitkään, että vain miesten hyvä kouluttaminen oli tarpeellista ja hyödyllistä. Tämä ideaali alkoi kuitenkin muuttua Meiji-kauden aikana, kun myös tytöille korkeampi kouluttautuminen tuli mahdolliseksi. Koulut olivat kuitenkin vahvasti länsimaalaisten ohjauksessa, joten opetus erosi vanhojen traditioiden opetuksista. Kyseisiä paradigmoja sekä Fraser että Bacon käsittelivät, mutta heillä oli toisistaan eriäviä näkemyksiä. Toisessa alaluvussa käsitellään japanilaisille naisille tarkoitettuja työmahdollisuuksia Meiji-kaudella. Naisten työmahdollisuudet olivat vielä Meiji-kaudella hyvin rajalliset, mutta erityisesti uudenlainen koulutus mahdollisti naisten pääsemisen sellaisille työmarkkinoille, joihin heidän esiäitinsä eivät olisi koskaan päässeet.

3.1. Japanilaiset tytöt ja länsimaalainen koulutus

...although, until recently, schools for girls were unknown in the empire, nevertheless every woman, except those of the lower classes, received instruction in the ordinary written language, while some were well versed in the Chinese classics and the poetic art.¹⁴⁰

Japanilaisten tyttökoulujen uranuurtaja Alice Mabel Bacon viittasi sitaatissaan Japanin historialliseen tilanteeseen. Vaikka tyttökouluja alettiin perustaa Japaniin vasta Meiji-kaudella, silti jo paljon aikaisemminkin yksityisopettajat opettivat keski- ja yläluokan naisia lukemaan ja kirjoittamaan.¹⁴¹ Baconin mukaan joidenkin naisten koulutus ei jäänyt pelkästään perusasioiden oppimiseen, vaan he saivat laajemminkin oppia kiinalaisesta kirjallisuudesta ja taiteesta.¹⁴² Bacon saattaa viitata kyseisillä kulttuurisesti valveutuneilla naisilla Heian-kauden (794–1185) hovinaisiin, jotka hallitsivat kaunokirjoituksen, runouden ja musiikin.¹⁴³ Naisten kouluttamista ei koskaan unohdettu, mikä näkyy siinä, että Tokugawa-kauden (1603–1867) lopulla samurainaisten ja varakkaiden perheiden naisten koulutus oli jo aivan normaalia. Yhdysvaltalaisen Japanin historian tutkijan Martha Toccon mukaan

¹⁴⁰ Bacon 1902, 37.

¹⁴¹ Japanin kieli muodostuu kiinan kielestä lainatuista kanji-merkeistä. Naiset eivät kuitenkaan oppineet kyseisiä merkejä, vaan heille kehitettiin oma ”naisten kirjoitus” eli hiragana. Hiragana oli kehitetty kanji-merkeistä, mutta se oli paljon yksinkertaisempi oppia.

¹⁴² Bacon 1902, 37–38.

¹⁴³ Fält 1994, 48.

Meiji-kauden koulutusjärjestelmässä yhdistyivät länsimaiset, erityisesti Yhdysvalloista tulleet vaikutteet ja Tokugawa-kauden koulutuksen rakenteet. Tämän takia ennen Meiji-kauden koulutukseen perehtymistä on tärkeää tutustua Tokugawa-kauden koulutusperinteeseen.¹⁴⁴ Toccon mukaan jo Tokugawa-kaudella yhä useammat vanhemmat havittelivat parempaa koulutusta sekä pojilleen että tyttärilleen, mikä myös mahdollisti paikallisten koulujen määrän kasvun 1800-luvulla. Eri yhteiskuntaluokkien naiset perustivat kyseisiä kouluja ja työllistivät muita naisia opettajiksi. Kouluissa opetettiin sekä naapuruston poikia että tyttöjä. 1800-luvun alusta alkaen japanilaiset tytöt saivatkin ainakin jonkinlaisen koulutuksen, kotona, kyläkoulussa tai yksityiskouluissa. Koulutuksen laatuun ja määrään vaikutti kuitenkin yhteiskuntaluokka ja asuinpaikka.¹⁴⁵

Tyttöjen koulutuksessa huomio keskittyi usein kodinhoidon taitoihin, joita nainen tarvitsi mennessään naimisiin. Seija Jalagin ja Annamari Konttisen mukaan tällaiset taidot olivat aluksi tarkoitettu pelkästään samurainaisille, mutta samurailuokan sisäistämät ideaalit välittyivät nopeasti myös alempien yhteiskuntaluokkien pariin. Tällaisiin taitoihin kuuluivat kiertävien opettajien opettamat sosiaaliset tavat ja kulttuuriharrastukset, kuten teeseremonia, kukka-asettelu, tanssi, laulu ja soitto, joita pidettiin hyvän vaimon tehtäviin kuuluvina.¹⁴⁶ Myös Bacon luetteli kyseiset taidot, mutta hän vielä lisäsi etikettiin perehdyttämisen. Baconin mukaan ”entisaikoina koko tavallisen naisen koulutus” muodostui näistä taidoista¹⁴⁷, mutta Jalagin ja Konttisen mukaan tytöt opetettiin Tokugawa-kauden alusta lähtien myös kirjoittamaan japanilaisilla tavukirjaimilla ja lukemaan klassista kirjallisuutta ja runoutta.¹⁴⁸ Toccon mukaan edellistä taitoa pystyttiin harjoittelemaan erilaisten naisille suunnattujen oppikirjojen ja moraalisten oppaiden avulla, joista tunnetuimpia oli *Onna daigaku*.¹⁴⁹ Sen tarkoituksena oli opettaa naisille kiinalaisten merkkien luku- ja kirjoitustaitoa.¹⁵⁰ Käytännöllisten kodinhoidon taitojen lisäksi japanilaiset tytöt perehdytettiin myös luku- ja kirjoitustaidon saloi-

¹⁴⁴ Tokugawa-kauden koulutuskäytännöt, jotka olivat osittain muovautuneet uuskungfutselaisuudesta, olivat sidoksissa Japanin epäsymmetriseen sukupuolijärjestelmään. Tästä syystä kyseiset käytännöt on leimattu ”epärationalisiksi” verrattuna japanilaisten naisten ”moderniin” tai ”länsimaistyyliseen” koulutukseen, joka oli mukautettu 1800-luvun lopun amerikkalaisesta mallista. On kuitenkin hyvä ottaa huomioon, että myös Amerikan instituutioissa heijastui maan epäsymmetrinen sukupuolijärjestelmä. Amerikassa naisten koulutusta määritteli vahvasti myös protestanttinen kristinusko. Tocco 2005, 39–40.

¹⁴⁵ Toccon mukaan keskeisillä kaupunkialueilla melkein kaikki samurainaiset olivat lukutaitoisia ja kohtalaisen korkeasti koulutettuja, kun vastaavasti maaseutukylissä naisia ei koulutettu ja harvat miehetkään olivat saaneet koulutusta. Tocco 2005, 41; Tocco 2005, 39–41.

¹⁴⁶ Tocco 2005, 41; Jalagin & Konttinen 2004, 35–36.

¹⁴⁷ Bacon 1902, 37–38.

¹⁴⁸ Jalagin & Konttinen 2004, 35–36.

¹⁴⁹ *Onna Daigaku* ilmeisti ensimmäistä kertaa vuonna 1672. Suomeksi ”Suuri oppi naisille”. Jalagin & Konttinen 2004, 36. Tocco on sitä mieltä, että *Onna daigaku* tarkoituksena oli opettaa naisille kiinalaisten merkkien luku- ja kirjoitustaitoa eikä niinkään filosofisia arvoja, kuten yleisesti on ajateltu. Tocco 2005, 45–46.

¹⁵⁰ Tocco 2005, 44–46.

hin, mikä ei tuohon aikaan ollut ”kehittyneissä” länsimaissakaan normi. Ainakaan tässä suhteessa japanilainen koulutus ei ollut yhtään huonommalla tasolla kuin länsimaissakaan.

Bacon käsitteli myös yksityisopettajien käyttämiä opetuskäytäntöjä. Yksityisopettajien tapana oli opettaa kirjoittamista ja lukemista samanaikaisesti. Tämä tarkoitti sitä, että sanaa kirjoitettiin ja toistettiin niin kauan, kunnes se oli painunut tarkasti mieleen. Baconin mukaan tällaisessa oppimisessa oli kuitenkin haittansa; vaikka muisti ja havainnointikyky kehittyivät, se ei mahdollistanut päättelykyvyn kehittämistä.¹⁵¹ Tästä hän päätteli seuraavasti:

... an educated man or woman becomes simply a student of other men’s thoughts and sayings about things instead of being a student of the things themselves.¹⁵²

Baconin huomio on aikaansa nähden yllättävän moderni, sillä länsimaissakin oli pitkään käytäntönä opettaa muistitiedon avulla. Asiat oli opittava ulkoa, mikä vaikutti siihen, että asiat eivät yleensä pysyneet muistissa kauaa eikä tietoa ollut mahdollista sisäistää. Japanin historiaa tutkinut Marius B. Jansen on esittänyt, että myös samuraikouluissa noudatettiin Baconin mainitsema oppimiskäytäntöjä. Kouluissa keskityttiin lukemaan kiinalaisia tekstejä ääneen. Opettajat tarjosivat tällöin valmista tietoa oppilailleen eivätkä kannustaneet tiedosta keskustelemiseen. Tämänkaltaiseen suhtautumiseen vaikutti se, että samuraikouluissa kirjojenlukemista merkittävämpää oli oppia sotilaallisia taitoja.¹⁵³

Meiji-restauraatio syrjäytti Tokugawa-kauden vuonna 1868. Tocco esittää, että restauraatiota seurannut uudistus hämärsi japanilaisten naisten kansallisten koulutusperinteiden merkitystä. Syy oli siinä, että Japanin uusi hallitus halusi ottaa koulutus uudistukseen mieluummin mallia länsimaista kuin oman kansallisen koulutushistorian perinteistä. Tokugawa-kauden käsitykset naisten kouluttamisesta olivat kuitenkin elintärkeitä Meiji-kauden koulutus uudistuksen onnistumiselle. Tokugawa-kauden kokemukset merkitsivät sitä, että monet Meiji-kauden opettajat eivät pitäneet naisten kouluttamista vieraana tai uhkaavana ideana. Naisen koulutus perheen palvelemiseksi oli pitkään ollut ideologisesti hyväksyttävää, sillä koulutusta ei pidetty ongelmana naimakelpoisuudelle eikä kodin ulkopuolella tapahtuvan opetuksen nähty pilaavan nuoren naisen hyveellisyyttä.¹⁵⁴ Kuitenkin 1800-luvun lopulla japanilaiset Meiji-uudistajat yhtyivät amerikkalaisten kollegoidensa mielipiteisiin siitä, että vanhanaikaiset japanilaiset instituutiot oli uudistettava, jolloin Tokugawa-kausi alkoi näyt-

¹⁵¹ Bacon 1902, 38–40.

¹⁵² Bacon 1902, 41.

¹⁵³ Jansen 2000, 188–189.

¹⁵⁴ Tocco 2005, 48.

täytyä negatiivisessa valossa. Samoihin aikoihin japanilaisten naisten koulutusta alettiin vertailemaan amerikkalaiseen tilanteeseen. Tocco kuitenkin muistuttaa, että 1800-luvun aikana sekä länsimaissa että Japanissa naisten koulutus sisälsi samoja uskomuksia ja periaatteita. Esimerkiksi naisten koulutusta tuettiin siksi, että he pystyisivät opettamaan omia lapsiaan ennen kouluiän saavuttamista. Huomioitavaa myös on, että tyttöjen koulutusohjelmat eivät eronneet kovinkaan paljon Japanin ja länsimaiden välillä, sillä myös länsimaisissa naisseminaareissa 1820–1860-lukujen aikana opetettiin Tokugawa-naiselle tuttuja aineita, kuten musiikkia, maalaamista, uskontoa, kirjallisuutta ja historiaa. Tämän perusteella ei voida sanoa, että kyseisen neljäkymmenen vuoden aikavälillä länsimainen säätyläisnainen olisi ollut japanilaista naista kouluttautuneempi.¹⁵⁵

Myös Alice Mabel Bacon mielsi Meiji-kautta edeltäneen Tokugawa-kauden vanhanaikaiseksi ja takapajuiseksi, minkä vuoksi hän näki tarpeelliseksi korostaa Meiji-kauden käynnissä olleita muutoksia. Erityisesti länsimaisen koulutusmallin soveltaminen japanilaiseen koulutusjärjestelmään sai paljon huomiota Baconin teoksessa.¹⁵⁶ Bacon esittää, että vanhat käytännöt ja tavat alkoivat Meiji-kauden nuorista tuntua tylsiltä ja vanhanaikaisilta.¹⁵⁷ Muuttuvassa maailmassa esimerkiksi etikettikoulutusta ei nähty enää yhtä merkityksellisenä kuin aikaisemmin:

But the Japanese are rapidly finding out that this busy nineteenth century gives little time for learning how to shut and open doors in the politest manner, and indeed such things under the newly established school system are now relegated entirely to the girls' schools, the boys having no lessons in etiquette.¹⁵⁸

Mielenkiintoista on se, että vaikka Bacon ajatteli, että uudessa kiireellisessä vuosisadassa ei ole aikaa entisaikojen tavoille, silti tyttöjen koulutukseen edelleen kuului etikettikoulutus. Vaikka Meiji-kaudella tyttöjen ja poikien koulutusta yritettiin yhtenäistää samankaltaiseksi, silti tyttöjen koulutuksen uudistamisessa oli enemmän vaikeuksia kuin poikien koulutuksen uudistamisessa.

Uudistamisprosessi kohtasi vaikeuksia erityisesti kulttuurisen tradition saralla. Tytöt ja pojat eivät olleet japanilaisen kulttuurin mukaan tasavertaisia, joten tasavertaisen koulutuksen tueksi tarvittiin

¹⁵⁵ Tocco 2005, 48–50.

¹⁵⁶ Tähän vaikutti Baconin oma tausta. Koska hän itsekin toimi japanilaisen yhteiskunnan uudistajana, hän ei voinut olla korostamatta muutosta.

¹⁵⁷ Bacon 1902, 46–47.

¹⁵⁸ Bacon 1902, 47.

tasa-arvoista yhteiskuntaa.¹⁵⁹ Japanin historiaa tutkivan Kenneth B. Pylon mukaan eräät japanilaisen yhteiskunnan uudistajat, kuten Fukuzawa Yukichi ja Mori Arinori, yrittivät muuttaa käsityksiä naisista ja perheestä. He halusivat korvata hierarkkisen suurperheen tasavertaisella ydinperheellä. Fukuzawa kannattikin naisten uudenlaista kouluttautumista. Mori puolestaan kannatti tasa-arvoisempaa avioliittoa.¹⁶⁰ Kyseisillä uudistuspyrkimyksillä oli kuitenkin rajansa; itse uudistajillekin oli vaikeaa noudattaa omia opetuksiaan. Esimerkiksi Mori myöhemmin erosi vaimostaan, sillä tästä oli tullut uuden parisuhteen myötä ”outo” ja ”epävakaa”. Morin mukaan kyseisenlaisen avioliiton solmiminen kouluttamattoman japanilaisnaisen kanssa oli virhe. Puolestaan Fukuzawan tyttäret myöhemmin tunnustivat, että heidän isänsä kasvatti heidät tiukan ortodoksian mukaan: he eivät saaneet modernia koulutusta eikä heidän mielipiteitään kuultu aviopuolisoiden valinnassa. Pyle esittääkin, että uudistajien oli vaikea noudattaa omia ihanteitaan uudistuksissa, jotka käsittelivät elämän perustavanlaatuisimpia instituutioita, ja jotka vaikuttivat heidän omiin perheisiinsä. Uudistajat saattoivat rationaalisesti uskoa, että sosiaalisten arvojen muutos olisi hyväksi Japanille, mutta emotionaalisesti he pysyivät sidottuina vanhoihin tapoihin.¹⁶¹

Kulttuurisen muutoksen ohella ongelmia tyttöjen koulutukselle loi myös länsimaisten kouluaineiden yhdistäminen japanilaisiin traditionaalisiiin kouluaineisiin. Vaikka Baconin mukaan japanilaiset tytöt olivat innokkaita opiskelemaan heille aivan uusia asioita, opiskelu ei kuitenkaan ollut helppoa. Vanhaan opetukseen kuulunut japanilainen ja kiinalainen kirjallisuuden opetus punottiin yhteen länsimaisten kouluaineiden, kuten matematiikan, maantiedon, historian ja luonnontieteiden, kanssa. Korkeimmilla koululuokilla pakolliseksi tuli myös oppia ainakin yksi uusi ulkomainen kieli. Tähän saattoi vaikuttaa se, että Jansenin mukaan keskikoulusta alkaen koulukirjat olivat brittiläisten tai amerikkalaisten opettajien kirjoittamia. Japanin hallitus, yksityiset opettajat ja lähetystyöntekijät perustivat myös lukuisia kouluja vieraan kielen opetusta varten.¹⁶² Baconin mukaan tällaiset vaikeudet eivät kuitenkaan saaneet tyttöjä lannistumaan, vaan kouluelämä koettiin hyväntuuliseksi ja terveelliseksi. Hänen mielestään lapset myös osasivat nauttia koulunkäynnistä. Koulussa tytöt saivat

¹⁵⁹ Martha Tocco on kuitenkin kritisoinut ajatusta siitä, että Yhdysvaltojen koulutuspolitiikka olisi pyrkinyt sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Hän onkin sitä mieltä, että koulutussuosituksia, joita amerikkalaiset neuvonantajat ja lähetysaarnaat tarjosivat Japanille 1870-luvulla, perustuivat myös sukupuolierojen ideologiaan. Naisia koulutettiin sen verran, että heidän ajateltiin olevan valistuneita äitejä. Tocco 2005, 50.

¹⁶⁰ Mori meniikin naimisiin länsimaiseen tyyliin osoittaakseen kumppanuuden tasavertaisuuden. Pyle 1996, 83.

¹⁶¹ Pyle 1996, 82–83.

¹⁶² Jansen 2000, 404. Mannermaisena ja englanninkielisen koulutuksen yhdistäminen japanilaiseen koulutusjärjestelmään sai japanilaisen hallituksen vakuuttumaan siitä, että Japanin tulisi noudattaa monitoimintoyhteisöjä, joka kouluttaisi eliitin valtionpalvelukseen. Opetusministeri Mori Arinori oli sitä mieltä, että mitä vähemmän japanilainen henkilö oli, sitä varmemmin hän pystyisi kehittämään Japania uusille kehitystasolle. Kun Japani saavuttaisi ensimmäisen tason, se saisi itselleen johtavan aseman koko maailmassa. Jansen 2000, 407.

olla ”oikeasti” lapsia saaden pitää taukoa arvokkaan ja muodollisen pikku naisen roolistaan. Koulusta yritettiin tehdä tytöille mukava ja miellyttävä paikka, ja Baconin mukaan monet nuorista oppilaista valitsivat kouluajan miellyttävämmäksi kuin kotona vietetyn ajan.¹⁶³ Tässä toteamuksessa saattoi tulla esille Baconin oman työn merkityksen korostaminen. Bacon oli itse kehittämässä tyttökoulujen uutta koulutussuunnitelmaa Japanissa, joten hän varmasti näki tarpeelliseksi hieman korostaa tämän uuden suunnitelman toimivuutta.

Puolestaan Mary Crawford Fraser ei jakanut Baconin positiivista asennetta tyttökoulujen mukavuutta kohtaan. Fraserin mielestä ulkomaiset opettajat eivät olleet erityisemmin lasten suosiossa. Erityisesti lasten kasvatukseen vaikuttaneet kulttuurierot loivat ongelmia opettajien ja oppilaiden välille. Japanissa oli tapana kasvattaa lapset heidän ehdoillaan; lapsia ei toruttu eikä kuritettu huonosta käytöksestä. Lapsi saikin elää hyvin huoletonta ja mukavaa elämää, mutta hemmottelusta huolimatta hän myös oppi käyttäytymään mallikkaasti.¹⁶⁴ Toisin kuin Japanissa, länsimaissa 1800-luvulla oli tyypillistä kasvattaa lapsi vahvalla auktoriteetilla. Yhdysvaltalaisen historioitsijan Peter N. Stearnsin ja kasvatustieteilijän Clio Stearnsin mukaan kurittaminen nähtiin oikeanlaiseksi kasvatuskäytännöksi, jolla lapset saatiin kuriin ja järjestykseen.¹⁶⁵ Kuitenkin 1800-luvun loppupuolella fyysistä kurittamista alettiin Yhdysvalloissa korvata häpäisemisellä. Esimerkiksi vuonna 1863 ilmestyneen esitteen *The Good Scholar* mukaan häpeärangaistus oli paljon tehokkaampi kuin mikään muu rangaistusjärjestelmä, sillä se opetti lasta kunnioittamaan sekä opettajaansa että luokkatovereitaan.¹⁶⁶ Fraser ei kuitenkaan mainitse häpäisemisrangaistuksia omassa teoksessaan. Hän keskittyi kuvailemaan tyttökoulujen opettajattarien lyhythermoisuutta, joka välillä aiheutti ongelmia opettajan ja oppilaiden välillä. Fraserin mukaan opettaja saattoi hermostua oppilaille, jolloin fyysisen väkivallan käyttäminen nähtiin tarpeelliseksi. Tällaiseen kasvatustapaan japanilaiset tytöt eivät olleet tottuneet, mikä aiheutti monia tukalia tilanteita japanilaisissa koululuokissa. Oppilas ei myöskään nähnyt tarvetta palata kouluun ennen kuin sai kunnan anteeksipyynnön opettajaltaan.¹⁶⁷

¹⁶³ Bacon 1902, 50–52.

¹⁶⁴ Fraser I 1899, 349.

¹⁶⁵ Kuitenkin 1800-luvun puolivälissä yhdysvaltalaiset lastenhoidon asiantuntijat, kuten Catharine Beecher ja Lydia Child, yrittivät vakiinnuttaa uudenlaisia kasvatustapoja koteihin ja kouluihin. Beecher oli sitä mieltä, että lapsia piti kasvattaa hellävaraisesti, kun taas Childin mukaan sellaisia rangaistuksia tuli välttää, jotka saisivat lapsen häpeään. Stearns & Stearns 2017, luku A radical new model.

¹⁶⁶ Stearns & Stearns 2017, luvut Traditional approaches to shaming ja The school setting: the initial disconnect.

¹⁶⁷ Fraser II 1899, 198.

Bacon esitti, että koulujen tarkoituksena oli tehdä tytöistä itsenäisempiä, itsevarmempia ja vahvempia naisia.¹⁶⁸ Fraser puolestaan ajatteli, että koulutus muuttaisi ujon ja hiljaisen japanilaisneidon itsekkääksi ja karkeaksi länsimaiseksi koulutytöksi. Fraser oli kuitenkin suhteellisen tyytyväinen siihen, että yhä enenevässä määrin tytöt saivat asua kotonaan ja kävivät vain päivisin koulua. Kuitenkaan amerikkalaisen ja englantilaisen mallin mukaan suunnitellut sisäoppilaitokset eivät olleet Fraserin mieleen, sillä ne olivat kalliita, epäsiistejä, ahtaita ja opetukseltaan huonolaatuisia laitoksia. Sisäoppilaitoksissa asuvat tytöt eivät myöskään olleet saaneet hyvää japanilaista kotikasvatusta, jota Fraser piti erittäin tärkeänä ja tarpeellisena. Fraser oli myös sitä mieltä, että sisäoppilaitoksissa saatu opetus ei antanut valmiuksia tyttöä odottavaan elämään. Hyvän vaimon piti olla velvollisuudentuntoinen, tarkka ja säästäväinen. Tällaisia tärkeitä taitoja ei Fraserin mukaan opittu sisäoppilaitoksissa.¹⁶⁹

Baconin kuvailema tyttöjen voimaannuttamisprosessi joutui kohtaamaan vaikeuksia myös korkeammalta taholta. Japanilaisessa yhteiskunnassa naisen odotettiin koulun jälkeen sopeutuvan samoihin entisaikaisiin käytäntöihin kuin heidän esiäitinsäkin. Vaikka nainen olisi saanut suhteellisen hyvän koulutuksen, hänestä ei odotettu kuitenkaan tulevan muuta kuin hyvä kasvattaja lapsilleen. Uusi koulutussuunnitelma olikin helpompi järjestää kuin muokata koko japanilaista yhteiskuntaa. Tästä ongelmasta Bacon kirjoittaa seuraavasti:

The few, the pioneers, will have to suffer for the happiness and good of the many, for the problem of grafting the new on to the old is indeed a difficult one, to be solved only after many experiments. There are many difficulties which lie in the way of the new schools that must be met, studied, and overcome.¹⁷⁰

Tällaisia Baconin mainitsemia ongelmia olivat esimerkiksi se, miten vanhat ja uudet käytännöt saatiin sovitettua yhteen. Japanilainen ja länsimainen sivilisaatio erosivat toisistaan paljon, mikä loi ongelmia niiden yhdistämiselle. Toisen suuren ongelman tuotti tyttöjen varhainen avioitumisikä. Tytöt joutuivat usein lopettamaan koulunkäynnin mennessään naimisiin. Vaikka jotkut tytöt uskalsivat vastustaa vanhempiaan ja pysyivät koulussa loppuun asti, silti useimpien kohtalona oli mennä naimisiin ”kuusitoistavuotiaana ja synnyttää esikoisensa kahdeksantoista vuoden iässä”. Bacon on kuitenkin sitä mieltä, että kyseiset ongelmat olisi mahdollista ratkaista sillä, että kouluttautuneet vanhemmat pystyisivät tulevaisuudessa välttämään virheitä, jotka vielä Baconin aikana vaaransivat

¹⁶⁸ Bacon 1902, 51.

¹⁶⁹ Fraser I 1899, 401.

¹⁷⁰ Bacon 1902, 52–53.

koulutyön asemaa japanilaisessa yhteiskunnassa.¹⁷¹ On myös huomioitava, että kaikki pojatkaan eivät olleet saaneet hyvää koulutusta. Jansen on esittänyt, että kouluttautuneita, kaupunkilaistuneita ja varakkaita poikia oli hyvin vähän esimerkiksi varusmiesten joukossa. Vuonna 1892 julkaistiin varusmiesten koulutustasoa käsitellyt tutkimus, jonka mukaan melkein 27 prosenttia alokkaista olivat lukutaidottomia, ja 34 prosenttia heistä osasivat lukea vain vähän. Verrattaessa tätä tilannetta länsimaiden varusmiesten koulutustasoon Japani oli jossain määrin jäljessä suurten länsimaiden kehitystä.¹⁷²

Edellä kuvattu tyttöjen koulutuksen tilanne sijoittui Baconin teoksen ensimmäisen painoksen aikoihin.¹⁷³, mutta Bacon kirjoitti kirjansa toiseen painokseen luvun kymmenen vuotisesta kehityksestä. Luvussa hän kuvailee muun kehityksen ohella myös koulutuksen tilannetta. Baconin mukaan 1890-luvun lopulla hallitus tarjosi tytöille koulutusta, mutta se ei järjestänyt tytöille korkeampaa koulutusta kuin keskikouluun asti. Ainoa poikkeus oli Tokion korkeampi normaalikoulu¹⁷⁴, jossa rajoitettu määrä nuoria naisia sai opiskella opettajiksi.¹⁷⁵ Jalagin ja Konttinen esittävät, että Japanin hallitus oli jopa haluton sijoittamaan tyttöjen kouluttamiseen kansakoulua pidemmälle. Meiji-kauden lopulla Japanissa oli avoinna vain 100 keskikoulua tytöille, ja näistäkin puolet oli yksityisiä, erityisesti länsimaalaisten perustamia.¹⁷⁶ Myös Bacon oli sitä mieltä, että Japanin hallitus ei ollut erityisemmin kiinnostunut tasavertaistamaan nuorten miesten ja naisten korkeampaa koulutusta. Vuonna 1898 julkaistussa opetusministerin vuosittaisessa raportissa kirjoitettiin seuraavasti:

Higher female schools are institutions designed to give instruction in such higher subjects of general education as are necessary for females.¹⁷⁷

Bacon ei ollut Japanin hallituksen kanssa samaa mieltä. Bacon näki japanilaiset naiset yksilöinä, joiden mieliä ja sieluja tuli kouluttaa ja kehittää maksimiinsa asti. Kuitenkin hallituksen ideaalina oli opettaa naisille taitoja, joiden avulla heistä tulisi mahdollisimman hyviä vaimoja ja äitejä.¹⁷⁸ Yhdysvaltalaisten Japani-tutkijoiden Sharon H. Nolten ja Sally Ann Hastingsin mukaan Japanin useat ministeriöt esittivät naisille monenlaisia tavoitteita, joihin sisältyi myös opetusministeriön

¹⁷¹ Bacon 1902, 51–53, 55.

¹⁷² Jansen 2000, 404.

¹⁷³ Baconin teos julkaistiin ensimmäistä kertaa vuonna 1891, joten tapahtumat sijoittuvat arvatenkin 1880-luvun loppuun ja 1890-luvun ensimmäisille vuosille.

¹⁷⁴ Bacon käyttää termiä "the Higher Normal School in Tokyo".

¹⁷⁵ Bacon 1902, 378.

¹⁷⁶ Jalagin & Konttinen 2004, 41.

¹⁷⁷ Bacon 1902, 379.

¹⁷⁸ Bacon 1902, 379.

suosima "hyvä vaimo, viisas äiti"-kaksoisideaali.¹⁷⁹ Koulutuksen tarkoituksena oli valmistella japanilaisia tyttöjä elämäntehtäväänsä varten; naisten tärkeimpänä tehtävänä oli kasvattaa yhteiskunnalle älykkäitä ja hyviä kansalaisia.¹⁸⁰ Naisten suurin työpanos japanilaiselle yhteiskunnalle oli edelleen lasten kasvattaminen ja kotitaloudesta huolehtiminen.

Bacon oli kuitenkin sitä mieltä, että koulutusuudistuksen avulla naiset saivat yhä enenevässä määrin itse päättää oman elämänsä suunnan; työllistyminen ja naimattomuus tulivat 1900-luvulle tultaessa myös japanilaisen naisen mahdollisuudeksi. Bacon kirjoittikin Japanin kehityksestä seuraavasti:

But if Japan to-day is where England and America were in the first half of the nineteenth century, the country is certainly moving forward...¹⁸¹

Baconin ajatuksen taustalla oli kulttuuridarwinistinen ajattelu, joka erotteli kulttuurit kehityksessä eri tasoihin. Kulttuurihistorioitsija Marjo Kaartinen esittää, että itä ja länsi on kautta aikain erotettu maantieteellisen eroavaisuuden ohella myös ideologisesti; maailma jaettiin virheettömään länteen ja kaikkiin puolin huonompaan ja kehittymättömämpään muuhun maailmaan. Lännen tarkoituksena oli siis määrittää itsensä toisen eli idän kautta.¹⁸² Jansen on kuitenkin esittänyt toisenlaisen näkökulman Japanin kehitysasteesta. Hänen mukaansa 1800-luvun alkupuolella Japanista oli tullut yksi kirjallisesti sivistyneimmistä maatalousvaltaisista maista. Esimerkiksi Tokugawa-kauden loppupuolella neljäkymmentä prosenttia pojista ja kymmenen prosenttia tytöistä saivat jonkinlaista opetusta kodin ulkopuolella. Näin ajatellen on todennäköistä, että Japani oli jäljessä vain kahta tai kolmea länsimaista valtiota, ja paljon edellä kaikkia muita maita.¹⁸³ Bacon saattoi hieman liikaa korostaa oman yhteiskuntansa kehitystä ja merkittävyyttä, mutta se oli myös yhteiskunta, jonka kehityksen hän tunsu parhaiten.

Vaikka Japani ei ollut koulutuksen suhteen länsimaita kovinkaan paljon jäljessä, silti merkittävä ero Japanin ja länsimaiden välillä muodostui naisten jatkokoulutuskysymyksissä, sillä länsimaissa ylemmän keskiluokan naiset alkoivat päästä yliopistoihin jo 1870-luvulla, kun vastaavasti Japanissa naiset pääsivät yliopistoihin vasta 1900-luvun alkuvuosina. Tätä ennen japanilaiset naiset olivat

¹⁷⁹ Nolte & Hastings 1991, 152.

¹⁸⁰ Jalagin & Konttinen 2004, 40.

¹⁸¹ Bacon 1902, 379.

¹⁸² Kaartinen 2002, 293, 297.

¹⁸³ Jansen 2000, 190. Ajatellen prosentuaalisesti niiden kansalaisten määrää, joilla oli mahdollisuus opetuksen saantiin. Jansen 2000, 190.

voineet opiskella yliopistoissa vain ulkomailla.¹⁸⁴ Esimerkiksi Baconin hyvät ystävät Yamakawa Sutomatsu ja Tsuda Umeko saivat korkeakoulututkintonsa Yhdysvalloissa. Eurooppalaista naishistoriaa tutkineet Rachel G. Fuchs ja Victoria E. Thompson ovat esittäneet, että länsimaisten tyttöjen koulutus oli kuitenkin 1800-luvulla monimutkaista ja ajoittain myös ristiriitaista. Yliopistoissa opiskelleet naiset pitivät koulutustaan elintärkeänä itsenäistymiselle, kun taas peruskouluissa tyttöjä kasvatettiin tottelemaan aviomiestään ja valtiotaan. Myös naisille tarkoitettu keskiasteen koulutus oli perustettu muista syistä kuin naisten älyllisten kykyjen kehittämistä varten. Koulutuksen tarkoituksena ei ollut luoda naisälykköjä, vaan tarkoituksena oli pikemminkin valmistella naisia perhe-elämää tai opettajan ammattia varten.¹⁸⁵ Kuitenkin keskiluokkalaisten naisten joukossa oli myös niitä, jotka halusivat kokeilla siipiään yliopistomaailmassa.

Fuchsin ja Thompsonin mukaan, vaikka tytöille tarkoitettuja keskiasteen kouluja oli perustettu enenevässä määrin 1800-luvun aikana, silti valmistuminen ei merkinnyt automaattista pääsyä yliopistoon; monissa Euroopan maissa naisten ei edes annettu suorittaa vaadittua pääsykoetta. Pelkkä pääsykokeen suorittamisen mahdollisuus ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että naiset olisivat sen suorittaneet. Tämä johtui siitä, että useimmissa keskiasteen kouluissa tytöille ei opetettu kaikkia vaadittavia kouluaineita, joita olisi tarvittu yliopiston pääsykokeen suorittamiseen. Tämän vuoksi naisen oli saatava opetusta jossain muualla, jos hän halusi päästä yliopistoon. Vaikka yliopistot alkoivat avata oviaan 1870-luvun aikana, silti naiset joutuivat kohtaamaan toisten ivaa ja kritisismiä. Sitä paitsi ennen tasa-arvoisia työmarkkinoita, naisen yliopistotodistus ei ollut työllisyyden takuu. Pelkästään opiskeleminen yliopistossa, saati sitten valmistuminen sieltä, oli merkittävä saavutus 1800-luvun naiselle.¹⁸⁶ Länsimaisen naisen korkea kouluttaminen ei merkinnyt korkea-arvoisen työn ja statuksen saamista.

Baconin mukaan erityisen suuri muutos japanilaisten nuorten naisten koulutuksessa tapahtui vuonna 1901, jolloin perustettiin ensimmäinen ”naisten yliopisto”. Kyseistä hanketta tuki monet merkittävät japanilaiset, kuten Baconin ystävä Yamakawa Sutomatsu¹⁸⁷ ja edistyksellinen valtiomies kreivi

¹⁸⁴ Fuchs & Thompson 2005, 85; Kelsky 2001, 37–38, 41–42.

¹⁸⁵ Fuchs & Thompson 2005, 85, 94.

¹⁸⁶ Fuchs & Thompson 2005, 97, 99.

¹⁸⁷ Yamakawa Sutomatsu oli mennyt naimisiin vuonna 1883 Ōyama Iwao-nimisen Japanin keisarillisen armeijan kenraalin kanssa. Häiden jälkeen Yamakawa tunnettiin nimellä Ōyama Sutomatsu.

Ōkuma Shigenobu¹⁸⁸, jotka suuresti kannattivat naisten korkeampaa kouluttamista. Puolestaan Baconin ystävä ja kollega Tsuda Umeko perusti vuonna 1900 Tokioon oman tyttökoulunsa, jonka pää tavoitteena oli valmistaa nuoria naisia englannin opettajiksi. Tsuda oli ensimmäinen japanilainen nainen, joka perusti oman koulun.¹⁸⁹ Tällä oli suuri vaikutus naisten aseman kehittämiseksi. Bacon olikin toiveikas tulevaisuuden suhteen; japanilainen nainen saattoi olla muutakin kuin kotiäiti. Amerikkalaisen historioitsijan Barbara Molonyn mukaan koulutuksen avulla saavutettavaa itsensä kehittämistä arvostettiin senkin takia, että sivistynyt henkilö nähtiin henkilönä, jolla oli oikeus arvostettuun rooliin kansalaisyhteiskunnassa sekä oikeus kehittää modernia valtiota. Tämän puolesta japanilaisilla naisillakin olisi pitänyt olla päätösvaltaa yhteiskunnallisissa asioissa.¹⁹⁰ Tämä tavoite saavutettiin kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen, jolloin naiset saivat äänioikeuden Japanissa.

Naisten kouluttamisesta tuli Meiji-kaudella merkittävä kiinnostuksen kohde. Meiji-kaudella alettiin ottaa mallia länsimaista, minkä vuoksi myös koulutusta haluttiin kehittää tämän mallin mukaan. Kuitenkin on hyvä muistaa, että japanilaiset naiset olivat saaneet jonkinlaista koulutusta jo ennen Meiji-kautta. Erityisesti Tokugawa-kauden perinteen mukaan japanilaiset eivät ajatelleet naisten kouluttamista luonnottomaksi asiaksi. Länsimaisten ajatusten adaptoiminen Japanin koulutusjärjestelmään toi kuitenkin ongelmia. Esimerkiksi vanhojen japanilaisten kouluaineiden yhdistäminen länsimaisten kouluaineiden kanssa tuotti pään vaivaa. Ongelmaksi muodostui myös Japanin päättäjien haluttomuus mahdollistaa naisille korkeampaa koulutusta. Naisten oli tarkoitus saada vain sen verran sivistystä kuin äiti tarvitsi lapsiensa kasvattamiseen. Ensimmäinen naisten yliopisto perustettiin Japaniin vuonna 1901, mikä oli suuri edistysaskel naisten kouluttamisessa. Se myös alkoi mahdollistaa naisille uudenlaisia tehtäviä yhteiskunnassa kuin kotiäitinä olemisen. Kuitenkin yhteiskunnallinen vaikuttaminen oli vielä tuolloin naisilta kielletty, ja äänioikeuden naiset saivat vasta toisen maailmansodan jälkeen. Vaikka japanilaisten naisten asema muuttui hitaasti, silti Meiji-kauden uudistuksilla tuli olemaan suuri merkitys japanilaiseen yhteiskuntaan ja japanilaisen naisen asemaan.

¹⁸⁸ Ōkuma Shigenobu toimi Japanin pääministerinä vuonna 1898 sekä vuosina 1914–1916. Markiisin arvonimen hän sai vuonna 1916.

¹⁸⁹ Bacon 1902, 381–385; Kelsky 2001, 41–42.

¹⁹⁰ Molony 2000, 640.

3.2. Maatilat, tehtaat, koulut, bordellit: japanilaisten naisten työpaikkoja

In the village homes, under the heavily thatched roofs, the constant struggle against poverty and famine will not permit the women to hold back, but they enter bravely into all the work of the men.¹⁹¹

Näin Alice Mabel Bacon kuvaili maalaisnaisten asemaa japanilaisessa yhteiskunnassa. Koulutus oli yleensä mahdollista vain ylä- ja keskiluokan tytöille ja naisille. Vastaavasti alempien luokkien vanhemmilla oli harvoin varaa kustantaa edes poikien koulutusta, saati sitten tyttöjen. Lapsia tarvittiinkin maatiloilla erilaisissa tehtävissä. Maatiloilla ei tällöin myöskään eritelty naisten ja miesten tehtäviä samalla tavalla kuin rikkaimmissa perheissä. Naisten työpanos oli yhtä tärkeä kuin miestenkin. Baconin mukaan nainen esimerkiksi työskenteli riisipelloilla rinta rinnan miehensä kanssa seisoen koko päivän polviin asti ulottuvassa mudassa istuttaen ja kitkien. Naisen erotti miehestään vain hänen leveämpi vyönsä, jonka hän oli sitonut pukunsa selkäpuolelle.¹⁹² Myös Mary Crawford Fraser mainitsi omassa teoksessaan riisinviljelijät. Hän vietti vuonna 1890 kaksi viikkoa Kamakuranimisessä kaupungissa, joka oli hänen mukaansa riisipeltojen peitossa.¹⁹³ Hän jatkaa seuraavasti:

In the daytime a few families of peasants work at the rice-tilling, standing up to their knees in the horrible liquid dressing which nourishes the precious crops...¹⁹⁴

Fraserin kuvailusta voidaan huomata, että riisiviljelmillä työskenteli kaikki kynnelle kykenevät perheenjäsenet. Yhdysvaltalainen historioitsija Thomas R. H. Havens on Fraserin kanssa samoilla linjoilla. Hänen mukaansa maaseudun työvoima koostui perheistä; kotitalouksien ryhmittymät muodostivat yhteisöjä, jotka tunnettiin nimellä *buraku*. Nämä muutaman tusinan tai korkeintaan muutamien sadan asukkaan asutukset toimivat maalaisyhteiskunnan rakennuspalikoina.¹⁹⁵ Maanviljelijät huolehtivat myös Japanin ruoantuotantoprosessista. Vaikka Japani oli alkanut teollistua länsimaisen mallin mukaan jo Meiji-kauden alkupuolella, silti se oli vahvasti agraarinen yhteiskunta. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että Japanin talous olisi ollut taantumuksellinen. Historioitsija Kenneth B. Pylon mukaan monissa osissa maata maataloudesta tehtiin hyvin kehittynyt kansallisten markkinoiden järjestelmä, joka kannusti erikoistumiseen ja tuotteliaisuuteen. Maatalojen yhteyteen muodostui myös 1800-luvun puolivälin jälkeen erilaisia teollisuudenaloja, kuten panimoita ja keramiikkapajo-

¹⁹¹ Bacon 1902, 243.

¹⁹² Bacon 1902, 243.

¹⁹³ Fraser 1899 vol. I, 413.

¹⁹⁴ Fraser 1899 vol. I, 414.

¹⁹⁵ Havens 1974, 16.

ja.¹⁹⁶ Japanilaisen maalaisnaisen elämä pyöri maatalonsa ympärillä, sillä maatila tarjosi omistajalleen kaiken tarvittavan.

Vaikka japanilaisen talonpoikaisluokan naisten työ oli hyvin raskasta, Bacon oli kuitenkin sitä mieltä, että heidän elämänsä oli paljon vapaampaa ja itsenäisempää kuin muiden luokkien naisten elämä. Baconin mukaan talonpoikaisnaisten elämä oli paljon onnellisempaa ja täysivaltaisempaa kuin ylempien luokkien naisten, sillä he olivat miestensä rinnalla perheen elättäjiä. Kyseinen asema antoi heille valtaa ja kunnioitusta perheen sisällä. Vastaavasti ylempien luokkien naiset joutuivat luopumaan itsenäisestä olemassaolostaan mennessään naimisiin, sillä avioliitossa nainen joutui miehensä ja appivanhempiensä palvelijaksi.¹⁹⁷ Baconin mukaan talonpoikaisnaisen kasvoista pystyi näkemään, että hän oli saanut sittenkin paremman kohtalon kuin ylempien luokan naiset:

... as the years go by, her face shows more individuality, more pleasure in life, less suffering and disappointment, than that of her wealthier and less hard-working sisters.¹⁹⁸

Baconin kuvaus talonpoikaisnaisista on hyvin romanttinen. Vaikka talonpoikaisnaiset olivat suhteellisen tasa-arvoisia aviomiestensä kanssa, silti heillä oli paljon muita huolenaiheita. Havensin mukaan maanviljelijät kärsivät esimerkiksi silloin tällöin riisin hinnan alentumisesta, korkeista vuokrista ja verotuksesta. Riisin hinnan alentuminen vaikutti siihen, että monet pienet maanomistajat joutuivat korkeiden verojen takia velkakierteeseen, ja suuri määrä itsenäisistä maanviljelijöistä joutuivat vuokralaisasemaan.¹⁹⁹ Talonpoikaisluokkaan syntyneiden tyttöjen asema oli myös koko ajan epävakaa, sillä jos perhe ei kyennyt elättämään kaikkia perheenjäseniä, tällöin tyttölapsset saatiin lähettää bordelleihin tienamaan perheelleen lisätienestejä.²⁰⁰

Japanin teollistuminen alkoi myös tarjota kansalaisilleen uudenlaista työtä. Japani oli jo Meiji-kauden alussa alkanut edistää teollistumista *Fukoku-kyōhei* -ohjelman mukaisesti.²⁰¹ Historioitsija Olavi K. Fältin mukaan Japanin hallitus pani alulle runsaasti uutta teollisuutta, jonka se myöhemmin luovutti yksityiseen omistukseen varsin edullisesti. Tähän syynä oli se, että yksityistä pääomaa ei Japanilla ollut riittävästi. Ulkomaankaupassa Japanin valtion ensimmäisen taloudellisen kehityk-

¹⁹⁶ Pyle 1996, 102–103.

¹⁹⁷ Bacon 1902, 260–261.

¹⁹⁸ Bacon 1902, 261.

¹⁹⁹ Havens 1974, 32–34.

²⁰⁰ Jalagin 2004, 70.

²⁰¹ *Fukoku-kyōhei* tarkoittaa suoraan käännettynä rikas maa - vahva armeija. Lehmann 1978, 124.

sen projekti oli raakasilkin viennin edistäminen. Tästä toiminnasta saaduilla varoilla perustettiin puuvillateollisuus, joka nousi nopeasti Japanin tärkeimmäksi vientialaksi.²⁰² Yhdysvaltalainen taloushistorioitsija Janet Hunter esittää, että Japanin teollisuuden edistäminen nopeudessaan ja menestyksessään oli melko ainutlaatuista. Vaikka teollista ja kaupallista kehitystä tapahtui Japanissa jo kauan ennen 1800-luvun puoliväliä, silti juuri tuosta vuosikymmenestä voidaan nähdä alkaneen Japanin muutos maatalousvaltaisesta maasta korkeasti teollistuneeksi valtioksi.²⁰³ Kenneth B. Pyle huomauttaa, että koska Japani teollistui suhteessa paljon myöhemmin kuin suuret länsimaiset teollisuusmaat, sillä oli täten mahdollisuus välttää ongelmia, joita länsimaat olivat kohdanneet teollistumisprosessissaan. Esimerkiksi ekonomisti Kawakami Hajime kehotti vuonna 1905 Japania ylläpitämään tasapainoa maatalousyhteiskunnan ja uuden teollisuussektorin välillä, sillä ilman maataloutta Japani ei selviäisi:

Unfortunately, as the pioneer of the industrial revolution, England overlooked this great truth and that was probably inevitable in the trend of time. But fortunately we have the history of England's failure and there is no need to repeat that history.²⁰⁴

Vaikka Japani pystyi estämään tiettyjä teollistumiseen liittyviä ongelmia, silti sekään ei välttynyt kaikilta ongelmilta. Teollistuminen vahvisti luokkajakoja, mikä oli omiaan nostamaan sosialismin päätä. Sosialistiset opit rantautuivatkin Japaniin 1900-luvun alussa, jolloin valtion päämiesten ajatuksia ja tekoja alettiin kritisoida. Koska nuorten sosialistien vaikutusmahdollisuuksia vähennettiin koko ajan, jotkut heistä kääntyivät anarkismin ja terrorin puoleen.²⁰⁵ Vahva yhtenäinen valtioihanne ei enää ollut jokaisen japanilaisen mielessä.

Vaikka Japani alkoi teollistua jo Meiji-kauden alussa, silti Bacon ja Fraser eivät kuvailleet teoksisaan tehtaita tai tehdastyötä. Baconin mukaan naiset osallistuivat silkintuotantoon, alueilla, joissa pystyttiin kasvattamaan silkkitoukkia. Bacon oli sitä mieltä, että silkkimatojen ja kotiloiden hoito kuului yksinomaan naisille, samoin kuin silkin kehruu ja kankaan kudonta. Silkintuotanto oli vielä 1800–1900-lukujen taitteessa Japanin suurin ja tuottavin teollisuudenhaara, minkä vuoksi onkin mielenkiintoista, että se oli naisten vastuulla. Baconin mukaan silkintuotantoalueilla nainen oli myös tasa-arvoinen miehensä kanssa, sillä hän osallistui elannon ansaitsemiseen miehensä rinnalla.²⁰⁶ Fraser puolestaan kuvaili silkkiteollisuutta paljon koruttomammin. Hän oli sitä mieltä, että

²⁰² Fält 1994, 131.

²⁰³ Hunter 1989, 106.

²⁰⁴ Pyle 1996, 147.

²⁰⁵ Pyle 1996, 146–148.

²⁰⁶ Bacon 1902, 246.

silkin keriminen kuului erityisesti vanhojen miesten ja naisten tehtäviin, jotka eivät voineet enää tehdä raskaampaa työtä pelloilla.²⁰⁷ Hän nojautui oletuksissaan erityisesti kokemaansa havaintotietoon:

I passed one cottage after another where an old man or woman, sometimes an aged couple, sat on the ground among piles of the soft white balls, reeling off the silk on the roughest kind of hand-wheel -- The knotty old fingers manipulate the strands very delicately; but the reeled thread is full of knots and inequalities, and could only, I should think, be used for inferior silks.²⁰⁸

Fraserin kuvailema silkkiteollisuus vaikutti hyvin alkeelliselta; tehtaiden sijasta silkki tuotettiin japanilaisten vanhusten pihamailla. Mielenkiintoista on, että Fraser kuvailee vain ”huonomman” silkin valmistumistapoja. Hän ei siis pohdi ollenkaan sitä, missä ja ketkä valmistivat parempaa silkkiä. Fraser oli kuitenkin sitä mieltä, että jopa vanhusten kehräämä silkki oli arvokasta. Jo pieni sato saattoi elättää vanhan pariskunnan koko loppuvuodeksi.²⁰⁹ Vaikka Fraser ja Bacon eivät maininneet tehtaita ja niiden työntekijöitä 1890-luvun alun teksteissään, Bacon oli kuitenkin kiinnittänyt teoksensa uudessa versiossa huomiota tehtaiden nopeaan kasvuun.²¹⁰ Bacon mainitsi, että silkin kehrääminen ja muu teollisuus olivat siirtymässä kodin piiristä yhä enenevässä määrin tehtaisiin. Koska silkin kehrääminen soveltui näppäräsormisille naisille ja lapsille, heitä työllistettiin sankoin joukoin tehtaiden alaisuuteen.²¹¹

Teollistuminen vaatikin suurta työpanosta. Hunterin mukaan Japanin suurin teollisuuden ala oli tekstiiliteollisuus vuoteen 1914 asti. Silkkiteollisuus koneistettiin nopeasti ja tehdastuotanto laajeni 1870-luvulta lähtien, sillä se oli Japanin ensimmäinen merkittävä ulkomaisen pääoman tuoja. Japanin silkkiteollisuudessa työskenteli erityisesti naisia ja heidän osuutensa Japanin koko tehdastyö-

²⁰⁷ Fraser 1899 vol. II, 48.

²⁰⁸ Fraser 1899 vol. II, 48–49.

²⁰⁹ Fraser 1899 vol. II, 49.

²¹⁰ Baconin *Japanese Girls and Women*-teoksen ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1891 (toinen muokattu painos ilmestyi vuonna 1902), kun vastaavasti Fraserin havainnot olivat alun perin kirjeitä ystäville ja sukulaisille. Kyseinen kirje oli kirjoitettu heinäkuussa vuonna 1890.

²¹¹ 8.7.1901 julkaistussa *Japan Mail*-lehden numerossa annettiin seuraavanlaiset tilastot naistyöntekijöiden määrästä japanilaisissa tehtaissa: —

Manufacture.	No. of Women.	no. to 100 Men
Raw silk	107,348	93
Cotton Spinning . . .	58,053	79
Matches	11,385	69
Cotton Fabrics	10,656	86
Tobacco	7,874	72
Matting	1,641	69; Bacon 1902, 399.

voimasta oli huomattava.²¹² Historioitsijat Seija Jalagin ja Annamari Konttinen esittävät, että tyttöjen ja nuorten naisten tehtävänä oli ennen naimisiin menoa antaa työpanoksensa Japanin taloudellisen kehityksen hyväksi. Fält arvioi, että jo 1890-luvulla silkki- ja puuvillakehräämöissä työskenteli enemmän naisia kuin miehiä. Silkki- ja puuvillakehräämöissä työskenteli vuonna 1902 yli 180 000 naista ja tyttöä, pienissä ja keskisuurissa kutomoissa ahersi lisäksi yli 800 000 (1900). Näiden lukujen valossa voidaan päätellä, että naiset muodostivat Japanin teollisen vallankumouksen selkärangan.²¹³ Japanilaisten naisten osallistuminen tekstiiliteollisuuteen oli jatkumoa länsimaalaisten naisten harjoittamasta työstä. Iso-Britannia oli urauurtava valtio teollistumisessa, joten jo 1800-luvun alkupuolella naiset alkoivat etsiä töitä tekstiilitehtaista. Yhdysvaltalaisen feministitutkijan Marilyn Frenchin mukaan vuonna 1835 melkein puolet englannin puuvillatehtaiden työntekijöistä olivat naisia, ja tämä määrä kasvoi vuosisadan kuluessa. Rachel G. Fuchsin ja Victoria E. Thompsonin mukaan tehdastyö johti myös sukupuoliroolien muutoksiin. Miehet hoitivat raskaamman ja taitavamman kehräämisen ja kutomisen, kun puolestaan useimmat naiset suorittivat ammattitaidotonta työtä todella huonolla palkalla.²¹⁴

Tekstiilitehtaiden työolot olivat kuitenkin epäinhimilliset. Länsimaissa aikuisten naisten normaali työpäivä alkoi viideltä aamulla ja loppui seitsemältä illalla, johon sisältyi vain alle tunnin kestävä ruokatauko. Huonon työturvallisuuden vuoksi, tehtaiden työntekijät joutuivat myös usein työtapa-turmien uhreiksi.²¹⁵ Tehtaiden karuista oloista tehtiin työntekijöiden kesken myös lauluja ja runoja:

Amidst the clashing noise and din/
Of the ever beating loom/
Stood a fair young girl with
throbbing brow/
Working her way to the tomb.²¹⁶

Vaikka tehtaissa työskentelevät tytöt ja naiset olivat ylityöllistettyjä ja alipalkattuja, silti teollistuminen tarjosi länsimaisille nuorille naisille mahdollisuuksia, joita heidän ei aikaisemmin ollut mahdollista saada. Marilyn Frenchin mukaan naimattomien naisten oli mahdollista vapautua patriarkaalisesta perhedynamiikasta, ja he saivat mahdollisuuden pärjätä taloudellisesti omillaan ilman aviomiehen elatusta.²¹⁷ Japanilaisilla nuorilla naisilla oli kuitenkin vielä huonompi kohtalo kuin länsimaisilla naisilla; Japanin tehtaiden työolosuhteet vastasivat länsimaiden pahimpia olosuhteita eikä japanilaisella naisella ollut mahdollisuutta pärjätä taloudellisesti omillaan. Kenneth B. Pylon mu-

²¹² Hunter 1989, 118.

²¹³ Jalagin & Konttinen 2004, 40–41; Fält 1994, 133; Pyle 1996, 153.

²¹⁴ French 2008, 54; Fuchs & Thompson 2005, 68.

²¹⁵ French 2008, 54; Fuchs & Thompson 2005, 68.

²¹⁶ French 2008, 55.

²¹⁷ French 2008, 55–56.

kaan 1880-luvulle tultaessa koneistuminen ja tarve kilpailla kansainvälisillä markkinoilla vaikuttivat siihen, että tekstiiliteollisuudessa otettiin käyttöön pitemmät työtunnit ja ankarammat työolosuhteet. Työpäivä saattoi olla jopa 15 tuntia pitkä, työntekijät elivät liian niukalla ruoalla, asuivat vankeilaa muistuttavissa oloissa ja sairastelivat enemmän kuin muu väestö keskimäärin. Tehtaiden huonojen olosuhteiden vuoksi melkein puolet työntekijöistä karkasivat ensimmäisen kuukauden kuluessa ja vain yksi tyttö kymmenestä pysyi tehtaan palveluksessa kolmea vuotta.²¹⁸ Tehtaiden huonoista oloista tehtiin myös työntekijöiden joukossa lauluja:

Factory work is prison work,
All it lacks are iron chains.

More than a caged bird, more than a prison,
Dormitory life is hateful.²¹⁹

Työntekijöiden olot olivat todella huonot, eikä niitä ainakaan helpottanut manipulatiivisten rekrytoijien suunnittelema palkanmaksujärjestelmä, joka teki työn lopettamisen kustannukset valtavan korkeiksi. Tyttöjen vanhempien kanssa allekirjoitettiin sopimukset, joiden mukaan vanhempien saama ennakko oli maksettava kokonaisuudessaan, jos sopimusta ei täytetty.²²⁰ Tytöt joutuvat täten täyttämään sekä perhevelvoitteita että kestävänsä heidän työnvalvojiensa asettamia ankaria oloja.

Myös kaupungeissa japanilaisille naisille oli tarjolla töitä; he saattoivat työllistyä muun muassa kauppiaina. Esimerkiksi Fraser kuvaili käyneensä erään naisen pitämässä veistoskaupassa. Bacon oli sitä mieltä, että kaupan hoidosta vastasi koko perhe. Tällainen käytäntö oli mahdollista, sillä pienet kaupat sijaitsivat yleisesti kauppiasperheiden omien kotien yhteydessä. Kauppiasperheiden työ- ja vapaa-aika olikin tällöin vaikea erottaa toisistaan, sillä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, kauppaelämä oli perhe-elämää.²²¹ Fraser olikin sitä mieltä, että töitä tehtiin niin kauan, kunnes päivän tehtävät oli saatu päätökseen:

... if the tailoring, or fan-making, or mat-weaving tasks have not been accomplished in the day, the whole family will sit round the one lamp at night and make up for lost time.²²²

²¹⁸ Pyle 1996, 152–153.

²¹⁹ Pyle 1996, 153.

²²⁰ Pyle 1996, 153.

²²¹ Bacon 1902, 269; Fraser 1899 vol. I, 176, 226.

²²² Fraser 1899 vol. I, 226.

Bacon oli myös sitä mieltä, että vaikka kauppiaiden työpäivät olivat pitkiä ja raskaista, silti heillä oli myös paljon lomapäiviä. Lomapäivien ansiosta kauppiaat pystyivät myös pitämään kauppojaan auki suurten festivaalien ja juhlapyhien aikaan. Bacon oli myös sitä mieltä, että japanilaisten kauppiaiden työ oli kevyempää ja innostavampaa kuin yhdysvaltalaisten kauppiaiden.²²³

Bacon arvatenkin viittaa tällä tavarataloihin, joita Yhdysvalloissa ja Euroopassa alettiin perustaa jo 1800-luvun puolivälissä. Japanilainen taloustieteilijä Harada Masami esittää, että puolestaan Meiji-kauden Japanissa perinteiset vähittäiskauppiaat vastustivat modernisointia ja aloittivat kapinoinnin tavaratalojen perustamista vastaan. Japanilainen taloustieteilijä Fujioka Rika esittää, että vastustaminen johti siihen, että tavarataloja alettiin rakentaa Japaniin vasta 1900-luvun alussa.²²⁴ Tämän vuoksi ei ole mikään ihme, että Bacon ei teoksensa kirjoittamisen ajankohtana havainnut tavarataloja:

In Tokyo, the greatest and most modernized of the cities of the empire, the shops are not the large city stores that one sees in European and American cities, but little open-fronted rooms, on the edge of which one sits to make one's purchases, while the proprietor smiles and bows and dickers; setting his price by the style of his customer's dress, or her apparent ignorance of the value of the desired article.²²⁵

Bacon oli jopa sitä mieltä, että japanilainen kaupankäynti oli tuolloin vielä hyvin alkeellisessa ja kehittymättömässä tilassa sekä paljon jäljessä japanilaisen sivilisaation muita osia.²²⁶ Vaikka Bacon piti japanilaista kaupankäyntiä alkeellisena, on kuitenkin hyvä muistaa, että ennen 1800-luvun puoliväliä esimerkiksi Yhdysvalloissa kaupankäynti oli hyvin samanlaista kuin Japanissa. Kanadalainen historioitsija Bettina Liverant esittää, että ennen 1800-luvun puoliväliä yhdysvaltalaiset ja kanadalaiset kaupat olivat yksityisyrittäjien omistuksessa eikä myytävillä tuotteilla välttämättä ollut selviä hintoja. Myös tinkiminen oli tavanomaista sellaisille tavaroille, joiden laatu vaihteli yksilöittäin. Tällaisia tuotteita olivat esimerkiksi tuontikankaat, astiat ja rautatavarat. Koska kauppatilat sijaitsivat usein asuintilojen kanssa samassa rakennuksessa, pariskunnat yleensä huolehtivat yhdessä liiketoiminnasta. Naiset kuitenkin harvoin pystyivät olemaan yksityisyrittäjiä pääoman ja verkostoitumisen puutteen takia. Suurien tavaratalojen rantauduttua Yhdysvaltoihin 1800-luvun puolivälin jälkeen, naisia palkattiin myyjiksi ja osastonvalvojiksi, mutta harvoin johtotehtäviin.²²⁷

²²³ Bacon 1902, 269.

²²⁴ Harada 2019, 460; Fujioka & Stobart 2018, luku The Basics: Growth, Numbers, and Distribution; Fujioka 2019, 477.

²²⁵ Bacon 1902, 264.

²²⁶ Bacon 1902, 264.

²²⁷ Liverant 2019, 361–363.

Japanilaiset eivät myöskään pystyneet kovin kauaa vastustamaan tavaratalojen voimaa, sillä Harada Masamin mukaan jo Meiji-kauden loppupuolella Japanissa alettiin perustaa tavarataloja länsimaisen mallin mukaan. Yleensä jo monia vuosisatoja toiminnassa olleet kaupat muutettiin tavarataloiksi. Esimerkiksi Matsuzakaya avasi ensimmäisen myymälänsä vuonna 1611, Shirokiya vuonna 1662 ja Mitsukoshi vuonna 1673. Nämä kaupat olivat jo saaneet vakiinnutettua itselleen merkittävän paikan japanilaisessa yhteiskunnassa ennen muuttumistaan tavarataloiksi. Länsimainen esimerkki näkyi muun muassa myyjien palkkaamisessa. Esimerkiksi Mitsukoshi alkoi vuonna 1900 palkata naispuolisia työntekijöitä. Kyseinen toiminta miellettiin tuolloin japanilaisessa yhteiskunnassa vallankumoukselliseksi.²²⁸ Tavarataloissa oli myös selvät säännöt sille, miten myyjän tuli ottaa asiakkaansa huomioon. Tavaratalo Mitsukoshi jakoi henkilöstölleen noin vuonna 1907 käsikirjan, jossa esiteltiin myyntihenkilöstön tehtäviä; myyjät eivät koskaan saaneet haukotella, näyttää pahantuulisilta tai juoruilla, vaan sitä vastoin heidän tuli aina hymyillä sekä olla kohteliaita ja ystävällisiä asiakkaitaan kohtaan.²²⁹ Arvatenkin Bacon oli oikeassa siinä, että vaikka kauppiasperheiden arki oli työntäyteistä, silti yhdessä tehty työ oli varmasti mukavampaa kuin olla isossa kauppakeskuksessa yksi myyjä muiden joukossa.

Baconin ja Fraserin teoksissa työläisluokkaan kuuluvista japanilaisista erityistä huomiota saivat palvelijat, sillä nämä kuuluivat molempien länsimaalaisten naisten arkeen. Palvelijoiden asema oli hyvin erilainen Japanissa kuin länsimaissa. Baconin mukaan Japanissa talon emäntä oli itse pääpalvelija kotitaloudessaan riippumatta hänen yhteiskunnallisesta asemastaan. Palvelijoille jätettiin tällöin vain ne kotitaloustyöt, joiden suorittamiseen emännällä itsellään ei ollut aikaa tai voimia. Koska palvelijat työskentelivät emäntänsä rinnalla ja auttoivat häntä kaikin mahdollisin tavoin, heidän asemansa japanilaisissa kotitalouksissa oli melkein yhtä vakaa kuin itse perheenjäsenten.²³⁰ Toisenlainen asema odotti länsimaista palvelustyttöä. Fuchsin ja Thompsonin mukaan nuoren ja köyhän palvelijattaren työura alkoi yleensä naapurin tai sukulaisen palvelemisella. Tällöin työympäristö saattoi olla kodin omainen, mutta yleisesti ottaen uutta työntekijää hyödynnettiin armottomasti maatöissä tai keittiössä. Talon isäntä sekä hänen poikansa saattoivat myös käyttää nuorta palvelijaa seksuaalisesti hyväkseen. Nuori palvelijatar sai koettelemuksistaan huolimatta myös hyvin vähän palk-

²²⁸ Harada 2019, 461; Fujioka 2019, 477.

²²⁹ Fujioka & Stobart 2018, luku Customer Experiences: Service and Self-Service.

²³⁰ Bacon 1902, 306.

kaa.²³¹ Palvelijattaren palkka ei ollut kummoinen, vaikka hän olisi ollut arvostetussakin asemassa. Japanissakin palvelijan palkka ei ollut kummoista, mutta ruoka ja vaatetus kuitenkin kustannettiin talon puolesta. Palvelijan työpäivät olivat myös pitkiä sekä länsimaissa että Japanissa. Palvelijat saattoivat työskennellä yli 12 tuntia päivässä saaden vain yhden vapaa päivän joko kerran viikossa tai kerran kuukaudessa. Naispalvelijat saivat myös vähemmän palkkaa kuin miespuoliset kollegansa. Tähän saattoi vaikuttaa se, että nainen yleensä jätti työnsä palvelijana mennessään naimisiin. Ainoastaan nainen, joka oli naimisissa palvelusluokkaan kuuluvan miehen kanssa tai oli jäänyt leskeksi nuorella iällä, työskenteli itsekin palveluskunnassa.²³²

Länsimaisen palvelijattaren asema yleensä huononi hänen joutuessa siirtymään töihin tuttaviltaan isoon kaupunkiin. Kaupungissa työskentelevä nuori nainen saattoi olla työnantajansa ainoa palvelija tai yksi monista; joka tapauksessa hän oli usein yksinäinen ja altis viettelylle ja raiskauksille. Miehet myös järkeistivät tällaisia tekoja, osoittaen oikean työnantaja/palvelijasuhteen rakentuvan ylivalalle ja voimattomuudelle. French esittää, että monet palvelijat kokivat myös henkistä ja fyysistä väkivaltaa. Vaikka palvelijoiden lyöminen ei ollut enää 1800-luvulla hyväksyttävää, silti usein heitä komenneltiin ja toruttiin käyttämällä nöyryyttäviä haukkumanimiä. Kohtelu oli kuitenkin erilaista eri asemaan kuuluvilla palvelijoilla; ala-arvoista keittiöpiikaa kohdeltiin huonommin kuin ylempi arvoista kamarineitiä.²³³ Vaikka Japanissa palvelijoiden kurittaminen oli ennenkuulumatonta, silti myös japanilaisten palvelijoiden kesken oli hierarkioita. Baconin mukaan korkeamman aseman saaneet palvelijat olivat joka päivä tekemisissä emäntänsä ja isäntänsä kanssa.²³⁴ Heidän täytyi olla koulutettuja etikettiin, ja heidän odotettiin näyttävän siisteiltä ja huolitelluilta, sillä heidän tehtäviinsä kuului palvella vieraita, ja käyttää harkintaansa pienissä kotitalousasioissa. Paljon vähemmän vastuuta kuului alemmille palvelijoille, jotka työskentelivät isäntäväkensä keittiössä. Heillä ei ollut suoraa kontaktia työnantajiinsa, minkä vuoksi heiltä ei myöskään odotettu etiketin tuntemusta. Tällaisia alemman hierarkian palvelijoita olivat esimerkiksi kokkia avustavat riisinkeittäjättäret.²³⁵ Baconilla olikin mahdollisuus henkilökohtaisesti tutustua ylemmän luokan palvelijattareen, O Kaioon,

²³¹ Fuchs & Thompson 2005, 65.

²³² Fuchs & Thompson 2005, 66; Bacon 1902, 311; Fraser 1899 vol. II, 12, 366.

²³³ Fuchs & Thompson 2005, 65–66; French 2008, 68–69.

²³⁴ Tällaisia korkeamman aseman saaneita palvelijoita olivat emännän oma piika ja muut naispalvelijat, jotka autoivat kodin askareissa. Bacon 1902, 310.

²³⁵ Bacon 1902, 313–314.

joka teki häneen suuren vaikutuksen. Koska Bacon vietti Japanissa ollessaan paljon aikaa O Kaion kanssa, heidän kesken muodostui vahva side.²³⁶ Bacon kuvaileekin O Kaioa seuraavasti:

A Japanese Christian, with all the Christian virtues well developed, she became to me not only a good servant, doing her work with conscientious fidelity, but a sympathetic friend, to whom I turned for help in time of need...²³⁷

Baconin oli arvatenkin helppoa ystävystyä palvelijattarensa kanssa, sillä he jakoivat kristittyinä samanlaisia ajatuksia ja arvoja. Jos O Kaio olisi tunnustanut japanilaista shintolaisuutta, buddhalaisuutta tai kungfutselaisuutta, Bacon ei varmaankaan olisi pystynyt kiintymään häneen samalla tavalla. Arvatenkin O Kaio osasi myös puhua jonkin verran englantia, sillä hän pystyi opettamaan japanin kieltä emännälleen. O Kaion positiivinen asenne auttoi Baconia opiskelemaan japania silloinkin, kun se tuntui liian lannistavalta.²³⁸

Samanlaista japanilaisen palvelijan ja länsimaisen emännän välistä ystävyysuhdetta ei tullut ilmi Fraserin kuvauksissa. Tähän saattoi vaikuttaa se, että korkeassa asemassa olevalla Fraserilla oli taloudessaan todella monta sekä englantilaista että japanilaista palvelijaa. Fraser myös vietti diplomaatin vaimona paljon aikaa valtiomiesten vaimojen kanssa. Tällöin hänelle ei jäänyt niin paljon aikaa tutustua yksittäisiin palvelijoihinsa. Hän yritti kuitenkin heti Japaniin saavuttuaan opetella uusien palvelijoidensa nimiä siinä kovinkaan hyvin onnistumatta. Kuitenkin palvelijatar nimeltä O'Matsu teki häneen vaikutuksen:

The Japanese woman already knows all my ways, and finds enough to do to fill up the tasks neglected by the other girl, who has but one real taste in life — her own amusement.²³⁹

Fraser ei selvästi vielä Japanissa oleskelunsa alussa ollut kovinkaan tyytyväinen palvelijoiden toimintaan, sillä hänen mukaansa palvelijat pitivät huvittelusta enemmän kuin työntekemisestä. O'Matsu mainittiin teoksessa myös myöhemmin; muutamassa kuukaudessa Fraserille ja O'Matsulle oli kehittynyt sellainen suhde, että he pystyivät juoruilemaankin keskenään.²⁴⁰ Palvelijat tuntuivat olevan Fraserille sen verran arkipäiväisiä, ettei hän nähnyt tarpeelliseksi esitellä heitä kovinkaan hyvin. He olivat aina siellä, missä heitä tarvittiin, mutta eivät tehneet koskaan numeroa itsestään. Fraser ei kuitenkaan ollut palvelijoita kohtaan ylimielinen, vaan oli innostunut tutustumaan heihin yhtä paljon kuin ylempien luokkien naisiinkin. Esimerkiksi vieraillessaan Enoshima-nimisellä saa-

²³⁶ Bacon 1902, 324.

²³⁷ Bacon 1902, 324.

²³⁸ Bacon 1902, 325.

²³⁹ Fraser 1899 vol. I, 13–14.

²⁴⁰ Fraser 1899 vol. I, 111.

rella Fraser oli utelias tutustumaan hotellinsa palvelustyttöön.²⁴¹ Fraser kuvaili erityisesti japanilaisia palvelijattaria positiivissävyytteisesti; he olivat nuoria, pienikokoisia, hentoja, hymyileviä, sieviä, ystävällisiä, kohteliaita, tunnollisia sekä velvollisuudentuntoisia.²⁴² Kuitenkin asia, mikä usein hämmästytti länsimaisia ihmisiä japanilaisissa palvelijoissa, oli heidän itsenäinen päätäntävaltansa käskettyjä asioita kohtaan. Jos länsimainen palvelija olisi totellut käskyjä vain sen verran kuin hän olisi nähnyt tarpeelliseksi, hänet olisi arvatenkin erotettu palveluksesta välittömästi. Kuitenkin Japanissa kyseistä käytöstä pidettiin suotavana. Esimerkiksi Bacon kuvaili kyseistä kulttuurista eroa seuraavasti:

Mere blind obedience to orders is not regarded as a virtue in a Japanese servant; he must do his own thinking, and, if he cannot grasp the reason for your order, that order will not be carried out.²⁴³

Tällainen käyttäytyminen saattoi luoda pitkäänkin ihmetystä länsimaalaisissa. Esimerkiksi Fraser ihmetteli palvelijoidensa päätöstä olla kertomatta hänelle matkantekoon liittyvistä ongelmista ollessaan seurueineen matkalla kohti Ikaoa.²⁴⁴

Suuremmissa kaupungeissa naiset saattoivat myös tehdä vähemmän kunnioitettavia töitä. Erityisesti länsimaalaiset paheksuivat geishojen ja prostituoitujen eli jorōjen ammatteja. Geishat yleensä rinnastettiin prostituoituihin ja kurtisaaneihin. Esimerkiksi ranskalainen ornitologi kreivi Raymond de Dalmas kuvaili vuonna 1885 geishoja seksuaalisesti vapautuneiksi. Hänen mukaansa nuoret "gaichat" olivat valmiina piristämään teehuoneessa pidettävää japanilaista illallisjuhlaa irstailla tansseilla, joihin osallistui jopa nuorimmat tytöt.²⁴⁵ Kaikki matkailijat eivät kuitenkaan olleet valmiita niputtamaan prostituoituja ja geishoja yhteen. Esimerkiksi Alice Mabel Bacon ei pitänyt geishoja prostituoitujen kaltaisina, mutta hänen mukaansa geishojen ammatissa oli silti paljon kiusauksia ja vähän kannustimia tehdä oikein. Koska geishojen koulutusjärjestelmässä tavat olivat moraalialueen merkityksellisempiä, monet geishat erosivat mielellään teehuoneiden tarjoamista tanssipesteistä aloittaakseen uuden elämän jonkun varakkaan japanilaisen tai ulkomaalaisen miehen jalkavaimona. Bacon oli kuitenkin sitä mieltä, että geishan hurmaava, säteilevä ja eloisa luonne saattoi kiinnittää jopa kunniallisen miehen huomion. Joistakin geishoista saattoikin tulla kunnioitettujen

²⁴¹ Fraser 1899 vol. II, 12.

²⁴² Fraser 1899 vol. I, 112, 117, 142; Fraser vol. II, 10.

²⁴³ Bacon 1902, 299.

²⁴⁴ Fraser viittaa Ikaolla arvatenkin Ikahe-nimiseen entiseen kaupunkiin. Ikahe yhdistettiin vuonna 2006 muiden lähialueen kylien kanssa Shibukawa-nimiseksi kaupungiksi. Fraser 1899 vol. II, 27.

²⁴⁵ Kawaguchi 2010, 22.

kotien emäntiä. Bacon oli kuitenkin sitä mieltä, että Japanin tulevaisuus olisi ollut vaarassa, jos Japanin johtajien vaimot olisivat tulleet tällaisesta luokasta.²⁴⁶ Puolestaan brittiläinen matkailija ja kirjailija C. Pemberton Hodgson, joka asui Japanissa 1800-luvun puolivälissä, ei nähnyt geishojen ammatissa mitään moraalitonta. Hänen mukaansa "teehuoneen työt" olivat luonteeltaan hyveellisiä.²⁴⁷ Yhdysvaltalainen geishatutkija Kelly M. Foreman kuitenkin tekee selväksi, että geishan ammattiin ei ole koskaan kuulunut seksin myyminen. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että seksin harastaminen geishan kanssa olisi ollut täysin mahdotonta. Geisha olisi kuitenkin täytynyt tuntea hyvin, ja seksuaalinen vetovoima olisi täytynyt olla molemminpuolista, jotta sellaista olisi tapahtunut. Geishoille oli myös kaikenlaisia säännöksiä, jotka rajoittivat heidän henkilökohtaista liikkuvuuttaan, pukeutumistaan ja ihmissuhteitaan. Esimerkiksi geishojen oli säilytettävä hillitty ulkonäkö, jotta he erottuivat paremmin koreilevista kurtisaaneista.²⁴⁸

Foreman myös esittää, että termiä "geisha" on käytetty ja käytetään edelleen melko huolimattomasti, mutta oikea geisha määritellään taiteilijaksi. Geishat ovat perehtyneet Japanin perinteikkäisiin taidemuotoihin, joita he osaavat harjoittaa täydellisesti. Geisha hallitsee sekä musiikin että tanssin monia tyyllilajeja, joita kunnioitetut opettajat heille opettavat. Päivisin tapahtuva harjoittelu on kuitenkin saanut vähemmän huomiota kuin iltaisin järjestettävät juhlatilaisuudet, joissa geishojen tehtävänä on laulaa, tanssia ja keskustella asiakkaiden kanssa.²⁴⁹ Myös Alice Mabel Bacon ja Mary Crawford Fraser pitivät geishoja eräänlaisina taiteilijoina. Baconin mukaan geishoja²⁵⁰ alettiin opettaa jo hyvin nuorella iällä tanssimaan, laulamaan ja soittamaan. Geishojen tehtäviin kuului myös palvella ja viihdyttää teehuoneiden miesvieraita. Baconin mukaan geishat myös tienasivat hyvin ja heille oli aina tarjontaa, sillä japanilaista viihdettä ei pidetty täydellisenä ilman geishojen läsnäoloa. Geishoja palkattiin esimerkiksi japanilaisille festivaaleille (jap. matsuri) marssimaan kulkueissa ja tanssimaan liikkuvilla näytöslavoilla väkijoukkojen ihaillessa heidän taituruuttaan.²⁵¹ Fraser kuvailikin teoksessaan festivaalikulkuetta, jota hän oli seurueineen katsomassa:

The street leading down to the sea was closely packed with people, and the air was full of the sound of drums and the songs of girls, who, sitting high in the great cars, played on brass cymbals and triangles as the men pulled them up the street.²⁵²

²⁴⁶ Bacon 1902, 288–289.

²⁴⁷ Kawaguchi 2010, 22.

²⁴⁸ Foreman 2011, 72, 74.

²⁴⁹ Foreman 2011, 67–68.

²⁵⁰ Geisha-oppilasta kutsutaan maikoksi. Vain osa maikoista jatkaa ammattimaiseksi geishaksi asti. Jalagin 2004, 78.

²⁵¹ Bacon 1902, 286–287.

²⁵² Fraser 1899 vol. I, 134.

Mielenkiintoista on, että vaikka Baconin mukaan geishojen tehtävänä oli tanssia festivaaleissa, silti Fraser ei koskaan käytä tanssityöistä geisha-nimitystä. Fraser kuitenkin huomioi tyttöjen taitavuuden. Esimerkiksi hän kuvaili erästä nuorta tanssijatarta, joka sai osakseen väkijoukon täyden huomion kauniilla ja hennolla olemuksellaan sekä tarkoin harjoitetulla tanssinumerollaan.²⁵³

Bacon kuvaili teoksessaan myös asemaltaan hyvin ala-arvoisia prostituoituja eli jorōja. Jokaisessa japanilaisessa kaupungissa oli Baconin mukaan bordelleja, jotka ulkoisella viihtyvyydellään ja siisteydellään huijasivat kokemattomia ulkomaalaisia uskomaan niistä pelkkää hyvää. Bordellit tarjosivat myös töitä tuhansille naisille. Vaikka prostituoidun ammatti oli häpeällinen, silti japanilaisessa yhteiskunnassa kyseiset ammatinharjoittajat eivät saaneet osakseen samanlaista ”inhoa” kuin kristillisissä maissa.²⁵⁴ Baconin mukaan tähän vaikutti japanilaisen alhaisemman moraalin lisäksi se, että prostituoidut olivat harvoin vapaita toimijoita:

Many of them are virtually slaves, sold in childhood to the keepers of the houses in which they work, and trained, amid the surroundings of the jōrōya²⁵⁵ for the life which is the only life they have ever known.²⁵⁶

Jotkut tytöt saattoivat myös uhrautua kohtaloonsa vapaaehtoisesti suojellakseen rakkaimpiaan häpeältä tai nälkiintymiseltä.²⁵⁷ Keskiluokkaan kuulunut Bacon ei kuitenkaan ottanut huomioon sitä, että yleensä myös länsimaissa työläisluokkaan kuuluva nainen ajautui harjoittamaan prostituutiota pakon sanelemana; seksin myyminen oli parempi vaihtoehto kuin nälkiintyminen. Seksityö olikin väliaikaista työtä monelle naiselle, jotka kärsivät kausityöttömyydestä tai urakkatöistä saaduista mitättömistä palkoista. Epäilemättä jotkut naiset pysyivät kaupallisessa seksityössä myös siksi, että sillä tienasi hyvin. Marilyn French arvioi, että osa prostituoiduista tienasivat niin hyvin, että he pystyivät elämään omillaan. Taloudellista riippumattomuutta ei ollut mahdollista saada mistään muista naisille tarkoitetuista palkkatöistä.²⁵⁸ Vaikka prostituoituja oli paljon myös länsimaissa eikä heillä usein ollut muuta mahdollisuutta kuin elättää itseään seksityöllä, silti heitä pidettiin rikollisina, jotka jätettiin lain suojan ulkopuolelle. Puolestaan Japanissa monet rakkaustarinat kertoivat hyveellisestä jorōsta, joka koettelemusten jälkeen palkittiin rakastajalla, joka oli valmis tekemään hänestä itselleen kunniallisen vaimon. Bacon oli kuitenkin sitä mieltä, että ainoastaan japanilaisen naisen ase-

²⁵³ Fraser 1899 vol. I, 136.

²⁵⁴ Bacon 1902, 289–291

²⁵⁵ Kyseisellä termillä Bacon viittaa japanilaisiin bordelleihin.

²⁵⁶ Bacon 1902, 291.

²⁵⁷ Bacon 1902, 291.

²⁵⁸ Fuchs & Thompson 2005, 69; French 2008, 71.

maa parantamalla ja kunnioitettavia työpaikkoja tarjoamalla prostituoitujen määrä saataisiin vähenemään. Myös yleisen mielipiteen muutos siihen suuntaan, että jokaiselle naiselle tulisi taata oikeus omaan toimijuuteen, tulisi vähentämään bordelleihin joutumisen mahdollisuutta.²⁵⁹ Bacon halusi taata jokaiselle japanilaiselle naiselle mahdollisuuden kouluttautumiseen ja sitä kautta pääsyn kunniallisille työmarkkinoille.

Paremmankoulutuksen takaaminen tytöille mahdollisti jo 1800- ja 1900-lukujen taitteessa arvostettuja ja parempi palkkaisempia työllistymismahdollisuuksia naisille. Baconin mukaan julkisen koulutusjärjestelmän kehitys nosti naisopettajien kysyntää. Vaikka naisopettajien määrä oli korkeammilla koulutusasteilla paljon alhaisempi kuin miesten osuus, silti naisopettajien määrä oli hyvässä kasvussa. Vuoden 1898 kouluraportti osoitti, että yli 10 000 japanilaisnaisista työskenteli opettajina ja avustajina julkisissa ja yksityisissä kouluissa. Opettajan ammatin lisäksi myös sairaanhoitajan ammatti alkoi 1800-luvun lopulta alkaen kiinnostaa tuhansia naisia.²⁶⁰ Myös Fraser mainitsi teoksessaan japanilaisia hoitajia, joista erityistä huomiota sai hoitaja, jota Fraser kutsui nimellä O' Tora San²⁶¹. O' Tora San teki Fraseriin suuren vaikutuksen, sillä hänen mukaansa O' Tora San oli hyvän hoitajan ruumiillistuma; hän oli lempeä, hymyilevä, sympaattinen, ystävällinen ja velvollisuudentuntoinen.²⁶² Naiset alkoivat saada töitä myös muun muassa keskusneiteinä, kirjailijoina, taiteilijoina, pikakirjoittajina, lääkäreinä ja journalisteina, mutta heidän määränsä oli suhteessa paljon pienempi kuin muiden yllä mainittujen ammatinharjoittajien määrä.²⁶³ Fraser mainitsi myös teoksessaan japanilaisen professorin vaimon, joka työskenteli journalistina. Tämä oli saanut modernin koulutuksen ja osasi englantia niin hyvin, että hän pystyi kääntämään Fraserin ehdottamia englanninkielisiä romaaneja japanin kielelle.²⁶⁴

Bacon oli kuitenkin sitä mieltä, että naisten työllistymisessä ei vielä pitkään aikaan voinut tapahtua suurta muutosta suurien kaupunkien lukuun ottamatta, ja että uusilla ammanteilla oli vielä vain vähän vaikutusta Japanin yhteiskunnalliseen rakenteeseen.²⁶⁵ Annamari Konttisen mukaan modernissa

²⁵⁹ French 2008, 72; Bacon 1902, 291–292.

²⁶⁰ Bacon 1902, 397–398.

²⁶¹ Suoraan suomennettuna nimi tarkoittaa arvoisaa tiikerineitiä.

²⁶² Fraser 1899 vol. II, 376, 379–381. Puolestaan sellaiset japanilaiset hoitajat, jotka eivät olleet työskennelleet hoitajina eurooppalaisissa kodeissa eivät saaneet osakseen Fraserin arvostusta. Fraser 1899 vol. II, 382.

²⁶³ Bacon 1902, 400–401.

²⁶⁴ Fraser perusti vuonna 1891 englantilaistyylisen lukupiirin japanilaisille hoviniaisille. Luettavana oli Fraserin ehdottamia englanninkielisiä romaaneja, jotka piti kääntää ”korusanaiselle” japanin kielelle. Fraser 1899 vol. II, 216–217.

²⁶⁵ Bacon 1902, 402.

Japanissakin naisen tehtävät keskittyvät erityisesti kodin piiriin. Varsinkin kotitöiden työnjako on muuttunut hyvin vähän. Vaikka 1900-luvun lopulla miehet alkoivat tehdä enemmän kotitöitä, silti nekin aviomiehet, joiden vaimot käyvät töissä, osallistuvat kotitöihin ja lastenhoitoon alle parikymmentä minuuttia päivässä, kotirouvien aviomiehet luonnollisesti vielä vähemmän. Työssäkävivät naiset puolestaan käyttävät kotitöihin ja lastenhoitoon noin neljä tuntia päivässä, ja kotirouvat yli kuusi ja puoli tuntia. Modernin naisnäkemys mukaan ihanteellisessa avioliitossa aviopuolisoitten välillä kuuluisi vallita pieni statusero, joka ilmenee tulo-, koulutus- ja ikäerona. Kuitenkin jotkut japanilaisnaiset ovat hakeneet muutosta perinteiseen naisen asemaan. Muutoksen eturintamassa olevat naiset ovat hankkineet hyvän koulutuksen ja ehkä kielitaidon, useissa tapauksissa paremman kuin miespuoliset ikätoverinsa. Monet heistä suuntautuvat kansainväliselle uralle joko ulkomaille tai Japanissa toimivien ulkomaisten yritysten palvelukseen. Jotkut naiset ovat puolestaan löytäneet paikkansa niin kutsutuista vapaista ammateista esimerkiksi yrittäjänä, toimittajana tai suunnittelijana.²⁶⁶

Japanilaiset naiset ovat aikojen saatossa tehneet monenlaista työtä. Erityisesti maaseudulla naisten ja miesten työnjakojärjestelmä on ollut melko samansisältöistä. Stereotypia kotiin kahlitusta naisesta onkin hatara, sillä naisten tuottava työ on ollut varsinkin alemmille yhteiskuntaluokille tarpeellista ja arvostettua. Erityisesti Bacon ja Fraser kuvailevat teoksissaan sellaisia ammatteja, jotka olivat olleet naisille mahdollisia hyvin pitkään ennen Meiji-kautta. Naiset työskentelivät maatiloilla, silkin kehreäjinä, palvelijoina, geishoina, prostituoituina ja kauppiaina. Kuitenkin Bacon kiinnittää huomiota myös Meiji-kauden lopulla kehittyneeseen teollistumiseen. Naiset ja lapset saivat töitä tekstiilitehtaista näppärien sormiensa takia. Tehtaissa työskentely ei kuitenkaan ollut helppoa, sillä pitkät työpäivät, sairastumiset ja työtapaturmat olivat tehdastyöläisille arkipäivää. Paremman koulutuksen takaaminen tytöille mahdollisti myös parempipalkkaisten ja arvostetumpien työmahdollisuuksien ilmaantumisen naisille. Meiji-kauden lopulla naiset saattoivat olla esimerkiksi opettajia, sairaanhoitajia, journalisteja tai lääkäreitä. Kuitenkin tällaisiin arvostettuihin ammatteihin pääsi vielä tuolloin vain harva nainen. Naiset joutuivatkin vielä kauan odottamaan miesten kanssa tasa-arvoisempia työmarkkinoita, jotka eivät nykypäivänäkään ole saavuttaneet täyttä tasa-arvoa.

²⁶⁶ Konttinen 2004, 123, 127.

4. Loppuluku

The woman question in Japan is at the present moment a matter of much consideration. There seems to be an uneasy feeling in the minds of even the more conservative men that some change in the status of woman is inevitable, if the nation wishes to keep the pace it has set for itself.²⁶⁷

Näin Alice Mabel Bacon aloitti viimeisen lukunsa *Japanese Girls and Women*-teoksessaan. Sitautissaan hän viittasi oman aikansa tilanteeseen. Meiji-kauden alussa Japani oli uudistunut nopeasti monilla yhteiskunnan alueilla, mutta naisen aseman parantaminen ei kuulunut näihin uudistuksiin. Bacon oli kuitenkin sitä mieltä, että naisen aseman parantaminen japanilaisessa yhteiskunnassa olisi elinehto kehityksen jatkumiselle. Tässä tutkimuksessa olenkin tarkastellut monipuolisesti Alice Mabel Baconin ja Mary Crawford Fraserin näkemyksiä japanilaisen naisen asemasta Meiji-kaudella. He eivät tehneet japanilaisista naisista ja heidän asemastaan pikaisia johtopäätöksiä eivätkä muuta mutkitta yhtyneet yleistäviin kuvauksiin, vaan he halusivat muodostaa omia, mahdollisimman totuudenmukaisia, näkemyksiä japanilaisista naisista. Oli myös mielenkiintoista huomata, kuinka Fraserin kokemukset Kiinasta erosivat huomattavasti hänen kokemuksiinsa Japanista. Kiinassa oleskellessaan hän koki usein koti-ikävä, mutta Japanissa hän olisi voinut viettää kauemminkin aikaa kuin hän pystyi. Tähän saattoi maiden erilaisuuden lisäksi vaikuttaa se, että Kiinassa oli hänen ensimmäinen työtehtävänsä diplomaatin vaimona, kun taas Japani oli hänen viimeisensä. Kokemusta oli näiden vuosien varrella karttunut huomattavasti.

Jotta tutkimukseni toi mahdollisimman monipuolisesti Baconin ja Fraserin näkemyksiä esille, jaotelin tutkimukseni käsittelemään ensin Baconin ja Fraserin kuvauksia japanilaisista naimattomista naisista ja naimisissa olevista kotirouvista, ja heidän velvollisuuksistaan. Samalla vertailin heidän näkemyksiään muihin aikalaiskuvauksiin, jotka usein käsittelevät nuoria japanilaisneitejä ja vaimoja, kuitenkin hyvin erilaisista lähtökohdista käsin. Toisessa käsittelyluvussa puolestani toin esille Baconin ja Fraserin ajatuksia japanilaisten naisten aseman parantamisesta. Bacon ja Fraser olivat kuitenkin keskenään hyvin eri mieltä siitä, mikä olisi japanilaisen naisen parhaaksi. Bacon oli tietysti opettajana vahvasti sitä mieltä, että länsimaisen koulutuksen adaptoiminen Japaniin mahdollistaisi naisen aseman parantamisen sekä parempien työpaikkojen avautumisen naisille. Fraserilla ei puolestaan ollut kyseisenlaista motiivia puolustaa Meiji-kauden uudistuksia, joiden avulla yritettiin parantaa japanilaisen naisen asemaa. Eri kulttuureista kiinnostunut Fraser oli hyvin tyytyväinen

²⁶⁷ Bacon 1902, 371.

japanilaisen naisen asemaan sellaisena kuin se oli eikä hän ajatellut länsimaisen koulutuksen tuovan japanilaisen naisen elämään minkäänlaista iloa.

Vaikka Baconin ja Fraserin näkemyksissä oli myös eripuraa aineksia, silti heillä oli myös paljon samankaltaisia mielipiteitä. Kosmopoliitteina naisina he olivat päässeet tutustumaan omien valtioidensa ulkopuolisiin kulttuureihin. Uusien ystävien saaminen ja heidän elämäntilanteeseensa tutustuminen vaikuttikin siihen, että he halusivat luoda uusista ystävästään suotuisan kuvan. Ihanteellisen kuvan muodostukseen saattoi vaikuttaa myös se, että Bacon ja Fraser olivat itsekin naisia; omalle sukupuolelle ei haluttu tehdä hallaa. Vaikka Bacon ja Fraser kuvaavat ei-länsimaista valtiota, sen kulttuuria ja asukkaita useista kirjoituksista poikkeavasti, tutkimuksessani on kuitenkin otettu huomioon myös heidän aikansa ja sen vaikutus heidän ajatteluunsa. Fraser ja Bacon olivat 1800-luvun länsimaiden kasvatteja, minkä vuoksi heidän näkemyksensä ja arvonsa pohjautuivat oman aikansa käsityksiin. Tutkimukseni tarkoituksena olikin täydentää kuvaa Baconista ja Fraserista matkustavina naisina 1800- ja 1900-lukujen taitteessa, mutta vielä merkityksellisempää oli tuoda esille heidän moninaisia tulkintojaan japanilaisesta yhteiskunnasta ja sen vaikutuksesta japanilaisiin naisiin. Tutkimukseni on myös suhteuttanut japanilaisiin naisiin kohdistuneita käsityksiä länsimaisiin 1800-luvun käsityksiin. Länsimainen kulttuuri oli 1800-luvulla aivan erilainen kuin nykyään, minkä vuoksi minun oli tärkeää ottaa selville aikalaisten kulttuurisia tapoja ja käytäntöjä. Esimerkiksi Orientin lumo selittyi länsimaisten miesten tukahdutetun seksuaalisuuden kautta; länsimaihin sijoitetut seksifantasiat olisivatkin olleet ajalleen pöyristyttäviä.

Bacon ja Fraser käsittelivät naisen asemaa japanilaisessa yhteiskunnassa monesta näkökulmasta käsin, minkä vuoksi tutkimukseni oli mielekästä jakaa temaattisesti; jokainen luku käsitteli japanilaista naista eri näkökulmasta. Temaattiseen lähestymistapaan sain inspiraatiota Baconilta. Baconin *Japanese Girls and Women*-teos oli jaoteltu eri teemoihin. Teos oli rakennettu käsittelemään ensin japanilaisen tyttölapsen kehitystä vanhaksi ja viisaaksi rouvashenkilöksi. Toinen temaattinen osuus puolestaan täsmensi japanilaisten naisten erilaisia velvollisuuksia ja kohtaloita, käsitellessään eri yhteiskunnalliseen luokkaan kuuluvia naisia. Vaikka en tutkimuksessani kopioinut Baconin luomia aihekokonaisuuksia, tulin kuitenkin siihen tuleeseen, että tutkimus pysyy ymmärrettävämpänä, kun sen jakaa eri teemoihin. Fraserin *A Diplomatist's Wife in Japan*-teoksessa puolestaan ei ollut samanlaista temaattista jaottelua, vaan aiheet koostuivat Fraserin kokemuksista. Tällöin Fraserin teoksesta oli vaikeampi löytää omaan temaattiseen jaotteluuni sopivia aiheita. Fraserin teos oli oman

aiheeni kannalta vaikeampi myös siinä mielessä, että Fraser käsitteli teoksessaan koko Japania; ei pelkästään japanilaisia naisia, kuten Bacon. Tällöin en voinut valmiiksi tietää, mikä Fraserin teoksessa tulisi olemaan relevanttia omalle tutkimukselleni ja mikä ei. Kuitenkin molempien teosten lukukokemusta helpotti se, että ne oli kirjoitettu selkeästi, ymmärrettävästi ja mukaansatempaavasti, ottaen huomioon, että ne oli kirjoitettu 1800-luvun lopulla.²⁶⁸ Selkeä kirjoitustyyli ei ollut kuitenkaan mikään ihme kyseisille naisille, sillä he olivat molemmat keskiluokkaan kuuluneita ja hyvän koulutuksen saaneita.

Baconin teos keskittyi erityisesti tuomaan länsimaalaisten lukijoiden tietoisuuteen naisten asemaa japanilaisessa yhteiskunnassa, ja tapoja, joilla naisen asemaa pystyttäisiin parantamaan. Erityisesti Bacon korosti ammattinsa puolesta koulutuksen merkitystä naisten aseman parantamisessa. Korkeasti koulutettu nainen pystyisi saamaan hyvän työpaikan ja pystyisi tällöin olemaan perheessään toinen elättäjä aviomiehensä rinnalla. Vaikka Bacon oli innokas parantamaan japanilaisen naisen asemaa, olen nähnyt tarpeelliseksi korostaa, että hän ei kuitenkaan mieltänyt itseään naisasianaiseksi. Bacon jakoi Meiji-kauden käsityksen siitä, että naisen tärkeimpiä tehtäviä olivat kodinhoito ja lastenkasvatus. Fraser puolestaan piti japanilaisten naisten asemaa kunnioitettavana, ja jopa ihaili heidän hillittyä ja kunnioitettavaa käytöstään. Fraser oli jopa sitä mieltä, että länsimaisten naisten tulisi ottaa mallia japanilaisesta kulttuurista. Fraser loi kannanotollaan selvän poikkeuksen aikalaisensa jakamiin käsityksiin siitä, että länsimaiset kansat olivat kehittyneimpiä, ja täten esikuvia muille vähemmän kehittyneille kansoille.

Tutkimukseni on myös kattavasti ottanut huomioon eri elämänvaiheissa oleviin tyttöihin ja naisiin kohdistuneita käsityksiä. Bacon ja Fraser kuvailivatkin teoksissaan monipuolisesti erilaisia japanilaisia naisia; naimattomia nuoria neitejä, naimisissa olevia kotirouvia sekä työssäkäyviä naisia. Itselleni tuli heidän tekstejään lukiessani sellainen olo, että he tosiaan kunnioittivat japanilaisia naisia. Nuoret ja kauniit tytöt toivat heidän mieleensä oman menetetyn nuoruutensa. Vastaavasti heidän oli helppo samaistua äiti-ihmisiin, sillä Bacon ja Fraser olivat itsekkin äitejä. Myös työssäkäyvät naiset saivat heiltä arvostusta, olihan Bacon opettaja Fraserin hoitaessa diplomaatin vaimon velvollisuuksiaan. Ehkä juuri samaistuminen teki Baconista ja Fraserista avoimempia hyväksymään japanilaiset sellaisina kuin he olivat. Muiden matkakirjailijoiden luodessa Japanista ja sen naisista eksoot-

²⁶⁸ Baconin teoksen viimeinen luku oli kuitenkin kirjoitettu 1900-luvun ensimmäisinä vuosina, sillä se ilmestyi teoksen uudessa versiossa vuonna 1902.

tista kuvaa, Bacon ja Fraser korostivat, etteivät kaukomaan naiset eronneet perustavanlaatuisesti länsimaisista naisista. Länsimaisten naisten ohella japanilaisten naisten tehtävänä oli olla hyviä aviovaimoja ja rakastavia äitejä eikä suinkaan länsimaalaisten palvelijoita. Tämä onkin tutkimukseni tekemä merkittävä havainto, jota muut tutkijat eivät ole mielestäni erityisesti korostaneet.

Tutkimuksessani olen myös keskittynyt korostamaan Japanista luotuja kuvia, käyttäen menetelmänäni imagologiaa. Olen myös ottanut huomioon kuvan ja sen alalajin stereotyypin. Kaukaisia maita tutkittaessa monet tutkijat ovat keskittyneet stereotyyppisten kuvien kuvaukseen. Itse olen kuitenkin halunnut keskittyä Baconin ja Fraserin kirjoitusten avulla arkisempiin kuvauksiin länsimaiden ulkopuolisesta kulttuurista. Tutkimukseni osoittaa, että vaikka 1800-luvulla eksoottiset kuvaukset kaukomaista olivat todella suosittuja ja menestyviä, silti matkakirjailijoiden joukossa oli myös ihmisiä, jotka jaksoivat ottaa uudesta kulttuurista ja sen asukkaista paremmin selvää. Kuitenkaan Bacon ja Fraser eivät olleet ainoita, jotka näkivät vaivaa kuvataksaan japanilaiset naiset totuudenmukaisesti. Heidän lisäksi oli myös muita länsimaisia ”toisinajattelijoita”, joita olisi mielekästä tutkia. Esimerkiksi amerikkalainen lähetystyöntekijä Margaret Ballagh korosti 1800-luvun puolivälissä ymmärtävää ja ennakkoluulotonta suhtautumista japanilaisia (naisia) kohtaan. Oman työni ajallinen rajaus oli sen verran suppea, että en voinut käsitellä hänen ajatuksiaan Fraserin ja Baconin rinnalla.

Koska tutkimukseni piti olla teemaltaan ja aikarajaukseltaan hyvin rajattu, monta tutkimusnäkökulmaa jäi ottamatta huomioon. Monet länsimaiset matkailijat mielsivät Japanin kehittyneemmäksi valtioksi kuin muut ei-länsimaiset valtiot. Seuraavassa tutkimuksessa voisin esimerkiksi verrata länsimaalaisten käsityksiä Japanista johonkin toiseen orientaaliseseen valtioon, kuten esimerkiksi Kiinaan. Tutkimusta voisi jatkaa myös siten, että vertailisin erilaisia länsimaisia näkemyksiä japanilaisen naisen asemasta eri aikakausilla, ja tällöin selvittäisin, miten heidän asemansa kuvaus muuttui aikojen kuluessa. Japanin kielen osaajat voisivat puolestaan tutkia japanilaisten naisten asemaa ja käsityksiä Japanista käsin. Japanin uudistustöihin Meiji-kaudella osallistui myös japanilaisia naisia, jotka ansaitsivat ääneensä kuuluviin. Esimerkiksi Baconin hyvät ystävät Tsuda Umeko ja Yamakawa Sutematsu kuuluivat näihin Meiji-kauden kouluttautuneisiin vaikuttajanaisiin, jotka olivat esikuvina ensimmäisille japanilaisille feministeille.

Tutkimukseni toisaalta varmentaa käsitystä siitä, että Baconin ja Fraserin käsitykset japanilaisista naisista olivat laaja-alaisempia ja arkisempia kuin yleisesti ottaen länsimaisten kuvaukset japanilaisista naisista olivat. Toisaalta tutkimukseni kuitenkin tuo esille Baconin ja Fraserin käsityksiä monipuolisemmin kuin monet aikaisemmat tutkimukset. Yleensä Japani länsimaalaisten silmin-tutkimukset ovat sivuhuomautuksena maininneet Baconin klassikkoteoksen *Japanese Girls and Women*. Tällöin niiden tarkoituksena oli huomauttaa, että kaikki kuvaukset Japanista eivät olleet stereotyyppisiä. Puolestaan Fraserin teosta ei olla välttämättä otettu edes huomioon aikaisemmissa tutkimuksissa. Tähän on saattanut vaikuttaa se, että Fraserin teos ei ole pystynyt säilyttämään samanlaista klassikon asemaa kuin Baconin teos. Fraserin teos on myös kirjekokoelma, joka muodostuu pelkästään Fraserin omista näkemyksistä ja kokemuksista. Teoksen tarkoituksena oli arvatenkin luoda länsimaisille lukijoille mahdollisuus kurkistaa japanilaiseen maailmaan kotisohvalta käsin. Vaikka Fraserin teos ei ole yhtä suunnitelmallinen kuin Baconin teos, silti Fraserilla oli hyvin kiinnostavia, jopa omalle ajalleen poikkeuksellisia, ajatuksia Japanista ja japanilaisista naisista, joista hän ei ole mielestäni saanut tarpeeksi kunnioitusta. Esimerkiksi Fraser, Baconin ohella, korostaa pitämään kiinni avarakatseisesta lähestymistavasta vieraita kulttuureja havainnoitaessa; vieraan kulttuurin ei tarvitse tuntua pelottavalta muukalaiselta, vaan se voi myös olla vieraanvarainen ystävää.

5. Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Bacon, Alice Mabel: *Japanese Girls and Women*. Houghton, Mifflin Company, Boston 1902.

Fraser, Mrs. Hugh (Mary Crawford Fraser): *A Diplomatist's Wife in Japan; Letters from Home to Home*. 2 vols. Hutchinson & Company, London 1899.

Aikalaiskirjallisuus

Fraser, Mrs. Hugh (Mary Crawford Fraser): *A diplomatist's wife in many lands*. 2 vols. Dodd, Mead & Company, New York 1910.

Tutkimuskirjallisuus

Adams, Percy G.: *Travelers and Travel Liars 1660–1800*. Dover Publications, Inc., New York 1980.

Anderson, Marnie S.: Critiquing Concubinage: Sumiya Koume and Changing Gender Roles in Modern Japan. *Japanese Studies*, 2017-09-02, Vol.37 (3), p.311–329.

Bernstein, Gail Lee: Introduction. Published in *Recreating Japanese Women, 1600–1945*. Ed. Gail Lee Bernstein. University of California Press, Oakland 1991, 1–14.

Carota, Antonio & Calabrese, Pasquale: Hysteria Around the World. Published in *Hysteria: The Rise of an Enigma*. Ed. J. Bogousslavsky. S. Karger AG, Basel, Switzerland 2014, 169–180.

Foreman, Kelly M.: The Perfect Woman: Geisha, Etiquette, and the World of Japanese Traditional Arts. Published in *Manners and Mischief: Gender, Power, and Etiquette in Japan*. Ed. Jan Bardsley & Laura Miller. University of California Press, Oakland 2011, 74–85.

French, Marilyn: *From Eve to Dawn: A History of Women in the World. Volume III: Infernos and Paradises, The Triumph of Capitalism in the 19th Century*. Foreword by Margaret Atwood. The Feminist Press, New York 2008.

Fuchs, Rachel G. & Thompson, Victoria E.: *Women in Nineteenth-Century Europe*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2005.

Fujioka, Rika: Western Models and Eastern Influences: Japanese Department Stores in the Early Twentieth Century. Published in *The Routledge Companion to the History of Retailing*. Ed. Jon Stobart & Vicki Howard. Taylor & Francis Group, London & New York 2019, 477–494.

Fujioka, Rika & Stobart, Jon: Global and Local: Retail Transformation and the Department Store in Britain and Japan, 1900–1940. *Business History Review*, 2018, Vol. 92 (2), p. 251–280.

Fält, Olavi K.: Introduction. Published in *Looking at the Other: Historical Study of Images in Theory and Practise*. Ed. Kari Alenius, Olavi K. Fält & Seija Jalagin. Oulun yliopisto, Oulu 2002, 7–12.

Fält, Olavi K.: Japani kulttuurivirtojen suvantona. Teoksessa *Japanin kulttuuri*. Toim. Olavi K. Fält, Kai Nieminen, Anna Tuovinen & Ilmari Vesterinen. Otava, Helsinki 1994, 9–155.

Hall, Stuart: *Identiteetti*. Vastapaino, Tampere 1999.

Hammond, Mary: Readers and Readerships. Published in *The Cambridge Companion to English Literature, 1830–1914*. Ed. Joanne Shattock. Cambridge University Press, New York 2010, 30–49.

Harada, Masami: Modern Retailing History in Japan: From the Meiji Restoration of 1868 to the Beginning of the Twenty-First Century. Published in *The Routledge Companion to the History of Retailing*. Ed. Jon Stobart & Vicki Howard. Taylor & Francis Group, London & New York 2019, 460–476.

Hastings, Sally Ann & Nolte, Sharon H.: The Meiji State's Policy Toward Women, 1890–1910. Published in *Recreating Japanese Women, 1600–1945*. Ed. Gail Lee Bernstein. University of California Press, Oakland 1991, 151–174.

Havens, Thomas R. H.: *Farm and Nation in Modern Japan: Agrarian Nationalism, 1870–1940*. Princeton University Press, Princeton 1974.

Hunter, Janet: *The Emergence of Modern Japan: An Introductory History since 1853*. Longman, London & New York 1989.

Jalagin, Seija: Geisha-kuvan synty ja kuolemattomuus. Teoksessa *Japanilainen nainen: kuvissa ja kuvien takana*. Toim. Annamari Konttinen & Seija Jalagin. Vastapaino, Tampere 2004, 58–88.

Jalagin, Seija: Suloinen japanitar. Länsimaisten kävijöiden kuva japanilaisesta naisesta 1859–1873. Teoksessa *Japani. Kulttuuri, nainen, murros*. Toim. Seija Jalagin. Oulun yliopisto, Oulu 1996, 70–78.

Jalagin, Seija: "The Fidelity of the Wife and the Purity of the Maiden" – The Image of Japanese Woman as an Example of the Origins of a Stereotype. Published in *Japan – Reflections on the Eastern Mind*. Ed. Seija Jalagin. Oulun yliopisto, Oulu 1998, 85–101.

- Jalagin, Seija & Konttinen, Annamari: Alussa nainen oli aurinko: japanilaisen naisen asema ja yhteiskunnalliset muutokset. Teoksessa *Japanilainen nainen: kuvissa ja kuvien takana*. Toim. Annamari Konttinen & Seija Jalagin. Vastapaino, Tampere 2004, 27–57.
- Jansen, Marius B.: *The Making of Modern Japan*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts & London, England 2000.
- Kelsky, Karen: *Women on the Verge: Japanese Women, Western Dreams*. Duke University Press, Durham & London 2001.
- Kaartinen, Marjo: Orientin lumo – Itä toisena. Teoksessa *Hetkiä historiassa*. Toim. Henri Terho. Turun yliopisto, Turku 2002, 291–308.
- Karvonen, Erkki: *Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä, kritiikkiä*. Tampereen yliopisto, Tampere 1997.
- Kawaguchi, Yoko: *Butterfly's Sisters: The Geisha in Western Culture*. Yale University Press, New Haven 2010.
- Konttinen, Annamari: Naisen paikka, naisten asiat. Teoksessa *Japanilainen nainen: kuvissa ja kuvien takana*. Toim. Annamari Konttinen & Seija Jalagin. Vastapaino, Tampere 2004, 112–141.
- Konttinen, Annamari & Jalagin, Seija: Johdanto: japanilainen nainen kuvana ja peilinä. Teoksessa *Japanilainen nainen: kuvissa ja kuvien takana*. Toim. Annamari Konttinen & Seija Jalagin. Vastapaino, Tampere 2004, 9–26.
- Kortelainen, Anna: *Albert Edelfeltin fantasmagoria: nainen, "Japani", tavaratalo*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.
- Kortelainen, Anna: *Levoton nainen. Hysterian kulttuurihistoriaa*. Tammi, Helsinki 2003.
- Kortelainen, Anna: Looking at Japonism: Images of Identities. Published in *Japan – Reflections on the Eastern Mind*. Ed. Seija Jalagin. Oulun yliopisto, Oulu 1998, 51–57.
- Kortelainen, Anna: Säädttömyyden vaihtokauppaa: geisha, shunga ja sensuuri. Teoksessa *Japanilainen nainen: kuvissa ja kuvien takana*. Toim. Annamari Konttinen & Seija Jalagin. Vastapaino, Tampere 2004, 89–111.
- Kurosu, Satomi & Tsuya, Noriko O.: Economic and Household Factors of First Marriage in Two Northeastern Japanese Villages, 1716–1870. Published in *Similarity in Difference: Marriage in Europe and Asia, 1700–1900*. Ed. Christer Lundh, Kurosu Satami, and George Alter. MIT Press, Cambridge, Massachusetts 2014, 349–392.

- Lahtinen, Anu, Leskelä-Kärki, Maarit, Vainio-Korhonen, Kirsi & Vehkalahti, Kaisa: Johdanto: kirjeiden uusi tuleminen. Teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 9–27.
- Lehmann, Jean-Pierre: *The Image of Japan: From Feudal Isolation to World Power, 1850–1905*. George Allen & Unwin Ltd, London 1978.
- Littlewood, Ian: *The Idea of Japan: Western Images, Western Myths*. Ivan R. Dee, Chicago 1996.
- Liverant, Bettina: Retail History: United States and Canada. Published in *The Routledge Companion to the History of Retailing*. Ed. Jon Stobart & Vicki Howard. Taylor & Francis Group, London & New York 2019, 359–376.
- Molony, Barbara: Women's Rights, Feminism, and Suffragism in Japan, 1870–1925. *Pacific Historical Review*. Vol. 69, No. 4, Woman Suffrage: The View from the Pacific (Nov., 2000), pp. 639–661.
- Ollila, Anne: Maallistuva aika: aikakäsitys 1800-luvun lopussa. Teoksessa *Hetkiä historiassa*. Toim. Henri Terho. Turun yliopisto, Turku 2002, 181–198.
- Pennanen, Henna-Riikka: ”Keltainen vaara” uhkana lännelle, 1894–1900. Teoksessa *Länsi: käsite, kertomus ja maailmankuva*. Toim. Jukka Jouhki & Henna-Riikka Pennanen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2016, 197–217.
- Prasol, Alexander: *Modern Japan: Origins of the Mind: Japanese Traditions and Approaches to Contemporary Life*. World Scientific Publishing Company, Singapore 2010.
- Pyle, Kenneth B.: *The Making of Modern Japan*. Second Edition. D. C. Heath and Company, Lexington, Massachusetts & Toronto 1996.
- Robertson, Jennifer: The Shingaku Woman: Straight from the Heart. Published in *Recreating Japanese Women, 1600–1945*. Ed. Gail Lee Bernstein. University of California Press, Oakland 1991, 88–107.
- Saarelainen, Juhana: Konteksti ja kontekstualisoiminen. Teoksessa *Tulkinnan polkuja: kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala ja Rami Mähkä. Turun yliopisto, Turku 2013.
- Said, Edward W.: *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. Penguin, Harmondsworth 1995.
- Sansom, G. B.: *The Western World and Japan: A Study in the Interaction of European and Asiatic Cultures*. Alfred A. Knopf, Inc., New York 1965.
- Stearns, Peter N. & Stearns, Clio: American Schools and the Uses of Shame: An Ambiguous History. *History of Education* (Tavistock), 2017, Vol. 46 (1), p. 58–75.
- Steinbach, Susie L: *Understanding the Victorians: Politics, Culture and Society in Nineteenth-Century Britain*. Taylor and Francis Group, London 2011.

Syrjämaa, Taina: Aistittu Rooma. Matkailijan koettu ja kerrottu kaupunki. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomiat*. 2009. <https://www.ennenjanyt.net/2009/02/aistittu-rooma-matkailijan-koettu-ja-kerrottu-kaupunki/>.

Takagi, Yasaka: Bacon, Alice Mabel. Published in *Notable American Women 1607–1950: A Biographical Dictionary*. Volume I, A–F. Ed. Edward T. James, Janet Wilson James & Paul S. Boyer. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts & London 1971, 78–79.

Tocco, Martha: Made in Japan: Meiji Women’s Education. Published in *Gendering Modern Japanese History*. Ed. Barbara Molony & Kathleen Uno. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts & London 2005, 39–60.

Vogel, Ezra F.: *Japan’s New Middle Class*. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Maryland 2013 (3rd ed.; 1963 1st ed.).

Wordell, Charles B.: *Japan’s Image in America: Popular Writing about Japan, 1800–1941*. Yamaguchi Publishing House, Kyoto 1998.

Muut aineistot

Cornell University Library: Digital Collections. Cornell University, Ithaca, New York. Website: <https://digital.library.cornell.edu/>.

Houghton Mifflin Harcourt: The Learning Company. Website: <https://www.hmhco.com/>.

Internet Archive: *A Diplomatist’s Wife in Japan*. Website: <https://archive.org/search.php?query=a+diplomatist%27s+wife+in+japan>.

Kiinan moderni historia. Toinen osa: Kiinan uskonnot ja filosofiat. Asiantuntijana kirjailija ja kääntäjä Pertti Seppälä. Toimittajana Maija Typpi. 39 min. Yle Areena Audio 2012.

The Harry Ransom Center: John Luther Long: An Inventory of His Papers at the Harry Ransom Humanities Research Center. The University of Texas, Austin. Website: <https://norman.hrc.utexas.edu/fasearch/findingaid.cfm?eadid=00080>.